

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

استقامت محیط زیست

پیشرو، پدیدآورنده، عضویت آریست انجمن
آقای حاج شیخ سعید احمد صافی کلمپا کلمپا، مدظلہ العالی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

استفتاءات محیط زیست

نویسنده:

ه صافی گلپایگانی^۳

آیت الله العظمی لطف الله

ناشر چاپی:

منیر

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۵	استفتائات محیط زیست
۱۵	مشخصات کتاب
۱۶	اشاره
۲۱	فهرست مطالب
۳۶	مقدمه ناشر
۴۲	آیات مربوط به محیط زیست
۵۲	آموزش مسائل محیط زیست
۵۲	اشاره
۵۴	توجه ویژه اسلام به فراگیری علم و دانش
۵۶	محیط زیست بهترین دانشگاه خدانشناسی
۵۷	آموزش احکام شرعی محیط زیست
۵۸	آموختن علوم زیست محیطی در راستای خدانشناسی
۵۹	تخلف از قوانین و مقررات تبیین شده محیط زیست
۵۹	تخلف از قوانین زیست محیطی حکومت اسلامی
۶۰	پیوستن دولت اسلامی به کنوانسیون های جهانی محیط زیست
۶۲	آب
۶۲	اشاره
۶۴	اهمیت و نقش آب در حیات از منظر قرآن و احادیث
۶۹	آلوده سازی منابع آبی عمومی
۷۰	آلوده سازی منابع آبی غیرشرب
۷۱	آلودگی آب و نابودی آبزیان جهت انتفاع اقتصادی
۷۲	استفاده از آب وضو جهت نجات حیوان
۷۲	استفاده از آب وضو جهت آبیاری درخت

۷۳	رعایت آبشخورهای حیات وحش
۷۳	استقرار در حریم رودخانه ها و مسیل ها و ایجاد پارکینگ داخل رودخانه
۷۴	ریختن فاضلاب و ضایعات منابع به رودخانه ها
۷۴	استفاده از فاضلاب های افزایش دهنده آلودگی محیط برای تولید محصولات کشاورزی
۷۵	استفاده از کودها و سموم سازگار با محیط و کودها و سموم غیراستاندارد و آبیاری با فاضلاب های آلوده
۷۷	حیات وحش
۷۷	اشاره
۷۹	صید و شکار حیات وحش
۸۰	صید و شکار حیوانات و پرندگان از منظر احادیث
۸۲	حفظ، نگهداری و تکثیر جانوران و گیاهان نادر و در حال انقراض
۸۳	شرایط نگهداری و تکثیر حیات وحش
۸۳	شکار جهت تفریح و تفریح
۸۴	صدور مجوز شکار جهت تفریح و تفریح
۸۴	کسب درآمد از طریق دعوت توریست ها برای شکار حیات وحش به قصد تفریح
۸۵	شکار بیپوده و بدون قصد استفاده
۸۵	حکم نماز و روزه کسی که به هدف تفریح جهت شکار از وطن خارج می شود
۸۶	ایجاد شکارگاه خصوصی با اهداف اقتصادی و حکم شکار حیوانات با آلات شکار در آن
۸۷	شرایط شکار حیوان
۸۷	شکار حیواناتی که از شدت سرما یا گرسنگی پناه می آورند
۸۸	تفاوت شکار جهت معیشت با شکار تفریحی - اقتصادی و تفریحی - طبیعت گردی
۸۸	شکار در غیر زمان و مکان یا دارای منع قانونی
۸۹	شکار با پرندگان و حیوانات تربیت شده و صید ماهی با جریان برق
۸۹	شکار با تفنگ شکاری دارای ساچمه های گرد و ریز
۹۰	شکار با اسلحه های جدید
۹۰	شکار با اسلحه های الکترونیکی و لیزری
۹۰	شکار به صورت حمله شبانه به پناهگاه پرندگان

- شکار پرنده آب زی روی آب یا در حال پرواز در خشکی ۹۱
- شکار با اسلحه در باغ فرد دیگر ۹۲
- شکار با اسلحه غیرمجاز ۹۲
- استفاده از گوشت شکار با اسلحه یا حیوان شکاری توسط افراد غیرمسلمان ۹۲
- مردن پرنده بر اثر ترس از تیراندازی هنگام شکار ۹۳
- اصابت تیر شکار به صیدی که هدف صیاد نبوده ۹۳
- شکار حیوانات حرام گوشت و فروش آنها به غیرمسلمانان ۹۴
- شکار حیوانات حرام گوشت و فروش گوشت آنها توسط دولت به اقلیت های مذهبی ۹۴
- مالکیت کشف لاشه شکارهای حیوانات حلال گوشت ۹۵
- مالکیت دولت یا سازمان محیط زیست نسبت به حیوانات حیات وحش و وظیفه جبران خسارت حیات وحش به جان و مال افراد ۹۵
- آسیب دیدن یا مرگ حیوان وحشی در اثر دفاع شخص برای دفع حمله اش ۹۶
- شکار و خرید و فروش حیوانات در حال انقراض ۹۷
- صید پرندگان شکاری و خرید و فروش آنها ۹۸
- صید ماهی ۹۸
- صید ماهی به وسیله نصب تور ۹۸
- مردن ماهی در آب پس از صید با تور ۹۸
- صید ماهی با مواد منفجره یا سموم ۹۹
- مردن ماهی در آب ته قایق پس از صید ۹۹
- حکم ماهی صیدشده که در حال زنده بودن قطعه می کنند ۱۰۰
- شرایط تذکبه ماهی حلال گوشت ۱۰۰
- صید ماهی پس از بی هوشی در آب ۱۰۰
- مردن ماهی هنگام خالی کردن آب حوض ۱۰۱
- حکم ماهی زنده که پس از صید با قرار گرفتن یخ روی او مرده ۱۰۱
- حکم ماهی صیدشده به وسیله برق که در آب مرده ۱۰۱
- باز کردن دریچه تخلیه آب حوضچه پرورش ماهی به نیت صید ۱۰۲
- حکم ماهی هایی که بعد از وقوع جزر دریا کنار ساحل می افتند ۱۰۳

- ۱۰۳ حکم خوردن ماهی زنده موجود در شکم ماهی صیدشده
- ۱۰۳ صید ماهی توسط غیرمسلمان
- ۱۰۳ صید کوسه ماهی و خرید و فروش آن در مصارف غیرخوراکی
- ۱۰۴ فروش گوشت کوسه ماهی برای خوردن
- ۱۰۵ فروش کوسه ماهی در دیگر بلاد اسلامی و پول حاصل از فروش آن
- ۱۰۵ مجوز صید کوسه ماهی توسط شیلات و تبدیل به فیله جهت مصرف
- ۱۰۷ خرید و فروش ماهی حرام گوشت
- ۱۰۷ شرط تذکیه و خوردن میگو
- ۱۰۷ صید و مصرف سخت پوستان و نرم تنان
- ۱۰۸ صید حشرات جهت مصرف انسان، دام و طیور
- ۱۰۸ استفاده از ملخ، خزندگان، حشرات، عقرب ها و انواع کرم ها
- ۱۰۹ استفاده از کرم خاکی جهت مصارف غذایی
- ۱۰۹ خوردن حیوان زنده
- ۱۰۹ استفاده از موجوداتی غیر از حیوانات متعارف در غذا یا دارو
- ۱۱۰ استفاده از حیوانات حرام گوشت در مکمل ها و داروها
- ۱۱۰ تکثیر حیوانات حرام گوشت با هدف تغذیه افراد غیرمسلمان یا مصارف صنعتی، تجاری و تفریحی
- ۱۱۱ صدور مجوز شکار گراز به اقلیت های مذهبی جهت مصرف گوشت آن
- ۱۱۴ حقوق حیوانات
- ۱۱۴ اشاره
- ۱۱۶ آثار و فواید حیوانات در زندگی انسان
- ۱۱۷ توجه دادن قرآن به شگفتی های آفرینش حیوانات
- ۱۱۷ اهمیت حقوق حیوانات در فقه اسلامی
- ۱۱۸ حقوق حیوانات در احادیث
- ۱۱۸ اشاره
- ۱۱۹ نهی از نفرین کردن و فحش دادن به حیوان
- ۱۲۰ نهی از اذیت و آزار حیوان

- ۱۲۰ کراهت از ذبح حیوان توسط شخص پرورش دهنده آن
- ۱۲۲ سفارش امام سجاده(علیه السلام) به دفن شترشان
- ۱۲۲ نهی از سوار شدن سه نفری بر حیوان
- ۱۲۳ نهی از حمل بار اضافه به وسیله حیوان
- ۱۲۳ رعایت عدالت در سواری گرفتن از چهارپایان
- ۱۲۴ نهی از پیمودن مسیر طولانی بدون استراحت
- ۱۲۵ نهی از جنگ بین حیوانات جهت تفریح
- ۱۲۷ ارزش ذاتی موجودات طبیعی غیر از انسان
- ۱۲۷ تعارض حقوق حیوانات با حقوق انسان
- ۱۲۸ استفاده از حیوانات در آزمایشگاه جهت تحقیقات پزشکی
- ۱۲۹ منع ماکیان و پرندگان از حقوق اولیه در مراکز تکثیر برای سود بیشتر
- ۱۲۹ جداسازی حیوان از فرزند یا جفت در مراکز تکثیر صنعتی برای سود بیشتر
- ۱۳۰ اذیت کردن حشرات و نابودسازی گیاهان
- ۱۳۰ خارج کردن بیضه گوسفندان نر جهت پروراندی
- ۱۳۱ دریغ کردن آب از حیات وحش و سایر موجودات
- ۱۳۲ تهیه آب و غذا برای حیوانات حیات وحش
- ۱۳۲ تغذیه حیوان وحشی و گرسنه یا کمک به حیوان آسیب دیده
- ۱۳۲ آزاد کردن حیوانات دربند به جای بنده به دلیل عدم وجود بنده در زمان حاضر
- ۱۳۳ درمان حیوان وحشی و آزاد که توسط انسان آسیب دیده
- ۱۳۳ رعایت حقوق حیوانات هنگام ذبح در احادیث
- ۱۳۸ شرایط ذبح حیوان
- ۱۳۸ ذبح حیوان در حالت بی هوشی جهت سهولت ذبح
- ۱۳۸ آویخته سر بریدن حیوان جهت خارج شدن کامل خون هنگام ذبح
- ۱۳۹ ملاک حلیت گوشت حیوانات
- ۱۴۰ استفاده از اجزا و احشای حیوانات حلال گوشت و حرام گوشت
- ۱۴۰ دادن غذای غیرمتعارف به حیوان حلال گوشت

- ۱۴۱ استفاده از پوست دباغی شده حیوانات
- ۱۴۲ احکام نگهداری حیوانات
- ۱۴۲ ایجاد باغ وحش و نگهداری و حبس حیوانات در آن
- ۱۴۲ نگهداری از حیوانات برای تفریح و تحقیق
- ۱۴۳ نگهداری حیوان به خاطر زیبایی یا صدای خوش
- ۱۴۴ نگهداری پرنده در قفس به خاطر استفاده از صدا یا زیبایی آن
- ۱۴۴ حبس پرنده در قفس از نظر نگهداری، مئونه و تعلق خمس
- ۱۴۵ نگهداری پرندگان داخل قفس و منزل برای سرگرمی و تفریح
- ۱۴۵ نگهداری پرندگان زینتی و پرندگان شکاری و حیوانات خاص
- ۱۴۶ نگهداری و تأمین خوراک زنبور عسل و کرم ابریشم
- ۱۴۶ نگهداری حیوان در خانه، محیط کار و تحصیل
- ۱۴۷ نگهداری تروفه در خانه
- ۱۴۷ نگهداری سگ از نظر اسلام
- ۱۴۹ نگهداری سگ تازی
- ۱۵۰ نگهداری سگ های پرورشی
- ۱۵۰ همراه داشتن سگ در ماشین و خیابان
- ۱۵۰ نگهداری سگ در داخل منزل
- ۱۵۱ نگهداری سگ با رعایت مسائل شرعی
- ۱۵۲ نگهداری گربه در منزل
- ۱۵۲ نوازش و بغل کردن سگ و گربه
- ۱۵۲ مدفوع پرندگان شکاری
- ۱۵۲ حکم ادرار و مدفوع لاک پشت
- ۱۵۲ اشاره
- ۱۵۳ فضولات حیوان همستر
- ۱۵۳ هزینه های نگهداری حیوانات
- ۱۵۳ خشک کردن حیوانات

- ۱۵۳ ----- خشک کردن و کشتن حیوانات برای دکور و تزئین
- ۱۵۵ ----- خشک کردن حیوانات و پرندگان زنده به وسیله برق
- ۱۵۵ ----- خشک کردن و نگهداری اجساد حیوانات و نماز خواندن روبه روی آنها
- ۱۵۶ ----- کشتن حیوانات
- ۱۵۶ ----- کشتن عمدی حیوانات حلال گوشت
- ۱۵۶ ----- کشتن جوجه های یک روزه به بهانه کمبود دانه و اشباع بازار
- ۱۵۷ ----- کشتن حیوانات خطرناک
- ۱۵۷ ----- منع اداره محیط زیست از کشتن حیوانات وحشی آسیب زنده به محصولات و احشام روستاییان
- ۱۵۸ ----- کشتن موجودات مودی و مزاحم
- ۱۵۹ ----- کشتن موجودات مودی با آب جوش
- ۱۵۹ ----- کشتن و آزار حیوانات غیرمودی
- ۱۵۹ ----- کشتن حشرات در منزل و دوا ریختن در لانه آنها
- ۱۶۰ ----- کشتن حیوانات و حشرات بدون علت
- ۱۶۰ ----- کشتن حشرات مودی و حشراتی که نیش می زنند
- ۱۶۰ ----- کشتن گربه های مزاحم
- ۱۶۰ ----- کشتن گربه توسط کسی که حکم آن را نمی دانسته
- ۱۶۱ ----- کشتن گربه به طور ناخواسته
- ۱۶۲ ----- کشتن سگ های ضررزننده به مزارع
- ۱۶۲ ----- از بین بردن سگ های ولگرد و بدون صاحب
- ۱۶۴ ----- کشتن جانوران دارای بیماری مسری بدون صاحب
- ۱۶۶ ----- تخریب محیط زیست
- ۱۶۶ ----- اشاره
- ۱۶۸ ----- ارتباط سلامت محیط زیست با حیات جامعه سالم
- ۱۶۹ ----- سلامت محیط زیست در احادیث
- ۱۶۹ ----- اشاره
- ۱۶۹ ----- نهی از قطع درختان

- ۱۷۰ اهمیت هوای پاک، آب گوارا و زمین حاصلخیز
- ۱۷۰ نهی از آلوده کردن محیط های سالم
- ۱۷۲ تخریب طبیعت مصداق «فساد فی الارض»
- ۱۷۳ نقش درختان و پوشش گیاهی در سالم سازی هوا و حفظ طبیعت
- ۱۷۴ توجه ویژه قرآن به گیاهان و درختان به عنوان نشانه ها و آیات الهی
- ۱۷۵ اهمیت درختکاری در احادیث
- ۱۷۹ حقوق طبیعت
- ۱۸۰ خسارت به طبیعت به منظور احیای یک منطقه به لحاظ اقتصادی یا کشاورزی
- ۱۸۰ ریختن زباله در طبیعت
- ۱۸۱ رها کردن ترکیبات سمی در محیط های عمومی و طبیعت
- ۱۸۱ آلوده ساختن محیط های طبیعی با زباله و ایجاد آتش سوزی در مراتع توسط گردشگران
- ۱۸۲ رها کردن فاضلاب و زباله های منازل و مغازه ها در معابر عمومی
- ۱۸۲ ریختن زباله های منازل و مغازه ها در جوی آب
- ۱۸۲ خسارت های زیست محیطی ناشی از آلودگی های میکروبی، شیمیایی، صوتی و تشعشعات اتمی
- ۱۸۵ بی توجهی به جمع آوری و دفن زباله های درمانی و بیمارستانی
- ۱۸۶ عوارض زیست محیطی مواد نفتی برای بنادر و جانوران دریایی
- ۱۸۷ آلودگی عرصه های طبیعی توسط شرکت های بزرگ نفتی آلوده کننده
- ۱۸۸ استفاده از سموم دفع آفات نباتی مضرّ به انسان
- ۱۸۹ تخریب طبیعت به خودی خود
- ۱۹۰ هزینه های رفع آلودگی و ضرر به طبیعت
- ۱۹۰ تخریب جنگل ها، مراتع و تالاب ها
- ۱۹۱ تخریب و آتش سوزی مراتع و جنگل ها در اثر سهل انگاری
- ۱۹۱ قطع درختان
- ۱۹۱ قطع درختان جنگلی به منظور فعالیت کشاورزی یا صنعتی
- ۱۹۲ قطع درختان بیابانی با اهداف سودجویانه
- ۱۹۲ قطع درختان کهنسال به بهانه مبارزه با خرافه پرستی

- از بین بردن عمدی یا سهوی گیاهان در حال احرام ----- ۱۹۴
- کاشت گیاه و درخت در حرم های مقدس ----- ۱۹۴
- احیای زمین، جنگل کاری و حفظ گونه های نادر گیاهی ----- ۱۹۴
- استیفای منافع با از بین بردن گونه های گیاهی و جانوری و زیستگاه های طبیعی ----- ۱۹۵
- تغییر کاربری اراضی جنگلی، باغات و فضاهای سبز ----- ۱۹۶
- شخم زدن مراتع و از بین بردن گونه های گیاهی ----- ۱۹۷
- تخریب اراضی ملی مرتعی و جنگلی و تبدیل آن به کشت و زرع ----- ۱۹۷
- احداث ابنیه در اراضی ملی ----- ۱۹۸
- بوته کنی و سوزاندن مراتع و برداشت غیرقانونی از مراتع ----- ۱۹۸
- پاک تراشی جنگل یا مرتع ----- ۱۹۹
- بهره برداری بیش از توان یادشده در قانون از مرتع ----- ۱۹۹
- تغییر شیوه آبیاری و اصلاح الگوی کشت برای بهره وری بهینه ----- ۲۰۰
- آسیب به منابع ملی به خاطر عدم رعایت ضوابط فنی در طرح های مرتع داری و جنگل داری ----- ۲۰۱
- تعریف احشام در مراتع به صورت غیرمجاز ----- ۲۰۱
- چرای مازاد بر ظرفیت مراتع ----- ۲۰۲
- استفاده از چراگاه روستای مجاور ----- ۲۰۲
- بیرون کردن روستاییان حاشیه جنگل توسط سازمان منابع طبیعی به منظور حفظ و حراست مراتع ----- ۲۰۴
- استفاده بی رویه از منابع طبیعی توسط افراد، مجموعه ها یا حکومت برای پیشرفت اقتصادی ----- ۲۰۶
- مسئول خسارت های مالی و جانی حاصل از عدم اطلاع رسانی در خصوص بلاها و بیماری های طبیعی ----- ۲۰۷
- آلودگی هوا ----- ۲۰۹
- اشاره ----- ۲۰۹
- عوارض زیان بار آلاینده های صنعتی بر هوای اطراف ----- ۲۱۱
- نهی از ریختن و پخش مواد آلوده کننده ----- ۲۱۲
- آلوده کردن هوا و آسیب به افراد ----- ۲۱۳
- استفاده از وسیله شخصی در صورت بروز آلودگی هوا و ضرر به افراد با امکان استفاده از وسایل عمومی ----- ۲۱۳
- بیماری یا مرگ حاصل از آلودگی واحدهای صنعتی ----- ۲۱۴

- ۲۱۴ ----- کشیدن سیگار در محیط های عمومی و غیر عمومی و آلوده سازی محیط
- ۲۱۵ ----- عوارض و ضررهای ناشی از کشیدن سیگار و مواد دخانی
- ۲۱۷ ----- ابتلای به سرطان و مرگ زودرس به دلیل آلودگی هوا ناشی از ترکیبات بنزین تولید داخل
- ۲۱۷ ----- مرگ ومیر حاصل از آلودگی هوای ناشی از انتشار تشعشعات رادون در عملیات های حفاری
- ۲۱۸ ----- جلوگیری از نور و هوای ساختمان توسط ساختمان های اطراف آن
- ۲۲۰ ----- احکام جنگل ها و مراتع
- ۲۲۰ ----- اشاره
- ۲۲۲ ----- حق اولویت عشایر نسبت به چراگاه های چهارپایانشان
- ۲۲۲ ----- خرید و فروش چراگاه های عشایری
- ۲۲۳ ----- فروش علف های چراگاه روستا و صرف آن در هزینه های عمومی روستا
- ۲۲۴ ----- مالکیت عشایر دارای سابقه تردد بر چراگاه های دوره ای تابستانی و زمستانی
- ۲۲۴ ----- مالکیت جنگل های تحت تصرف افراد با سابقه طولانی از طریق ارث شرعی یا وقف
- ۲۲۵ ----- ورود دامداران به مزرعه های خصوصی کنار چراگاه برای استفاده خود و حیواناتشان از آب مزرعه
- ۲۲۶ ----- وقف جنگل ها و مراتع طبیعی
- ۲۲۶ ----- وقف در محیط زیست و اجزای آن
- ۲۲۷ ----- مراتع و جنگل های واقع در حریم املاک موقوفه
- ۲۲۷ ----- جایگزینی اعمال و مناسک مذهبی با فعالیت های زیست محیطی
- ۲۲۸ ----- کاشت و آبیاری درختان
- ۲۲۸ ----- کاشت درختان غیرمثمر
- ۲۲۹ ----- بهره برداری شهرداری از شن و ماسه کف رودخانه ها
- ۲۳۰ ----- منابع
- ۲۳۸ ----- برخی از آثار حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی مدظله العالی
- ۲۴۷ ----- درباره مرکز

استفتائات محیط زیست

مشخصات کتاب

سرشناسه: صافی گلپایگانی، لطف الله، 1298 -

Safi Gulpaygan, Lutfullah

عنوان و نام پدیدآور: استفتائات محیط زیست / مولف صافی گلپایگانی؛ تهیه و تنظیم سید محمد تقی علوی فریدنی.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات منیر، 1399.

مشخصات ظاهری: 215ص.

شابک: 300000 ریال: 5-735-539-964-978

وضعیت فهرست نویسی: فاپا

یادداشت: عنوان عطف: محیط زیست در آئینه فقه و حدیث.

یادداشت: کتابنامه: ص. [211] - 215.

عنوان عطف: محیط زیست در آئینه فقه و حدیث.

موضوع: علوم زیست محیطی -- فتواها

موضوع: Environmental sciences -- Fatwas

موضوع: علوم زیست محیطی -- جنبه های قرآنی

موضوع: Environmental sciences -- Qur'anic teaching

موضوع: علوم زیست محیطی -- احادیث

موضوع: Environmental sciences -- Hadiths

موضوع: فتوا های شیعه -- قرن 14

موضوع: Fatwas, Shiites -- 20th century

شناسه افزوده: علوی فریدنی، سید محمد تقی، 1333 -

رده بندی کنگره: BP183/9

رده بندی دیویی: 297/3422

شماره کتابشناسی ملی: 7275550

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فاپا

ص: 1

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: 2

استفتائات محیط زیست

مرجع عالیقدر

حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی مدظله العالی

ص: 4

فهرست مطالب

تصویر

□

ص: 6

تصوير

□

ص: 7

تصوير

□

ص: 8

تصوير

□

ص: 9

تصوير

□

ص: 17

تصوير

□

ص: 19

بسم الله الرحمن الرحيم

خداوند متعال نعمت های بی شماری را به انسان ارزانی داشته و زمین و آنچه را در اوست، مسخر انسان به عنوان گل سرسبد آفرینش فرموده است.

نعمت های بسیاری وجود دارد که مورد استفاده انسان هاست، اما متأسفانه از آن غافل اند و میزان تأثیرگذاری آن را نمی دانند و چه بسا به عنوان نعمت به آن نگاه نمی کنند؛ اما چنانچه مشکلاتی پیش آید

ص: 21

و از آن نعمت محروم گردند، متوجه تأثیرات آن خواهند شد.

قرآن مجید در سوره واقعه به چند مورد اشاره فرموده و نظر افراد را جلب می نماید.

«أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ * أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْ-مُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ * لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ». (1)

«آیا به آبی که می خورید توجه کرده اید، آیا شما آن را از ابرها نازل می کنید یا ما؟ اگر بخواهیم می توانیم آن را شور قرار دهیم؛ پس چرا شکر نمی کنید؟».

تفکر در این آیات شریفه می تواند ما را متوجه قدرت خداوند متعال سازد که آب شیرین را از دریاهاى شور جدا کرده و صدها کیلومتر آن را به راحتی و بدون وسیله و محفظه ای برای ما انتقال می دهد و با لطافت خاص، آن را برای سرسبزی طبیعت و شست و شوی ناپاکی ها فرو می بارد. این ابرها گاهی حامل میلیون ها متر مکعب آب پاک سالم خالص و شیرین است که برای مصرف

ص: 22

شرب و کشاورزی و... مورد استفاده قرار می گیرد.

آیا تاکنون فکر کرده ایم که نمک زدایی این همه آب و انتقال آن از صدها کیلومتر چه هزینه سنگینی می طلبد؟ (و کدام روستا و شهر و کشور و دولت قادر به تأمین هزینه آن هستند؟) آیا چنین امکان و قدرتی برای غیرخداوند قادر متعال متصور است؟ پس لاجرم باید قدری تأمل و درنگ کرد.

دهنده ای

که به گل نکهد و به گل جان داد

به ابر قطره چکاندن، به باد غریدن

به

هرکه آنچه سزاوار آن بود، آن داد

برای نزهت دیرین سرای دوران داد

و آیا فکر کرده ایم که خسارت تنها یک باران شور که موجب خشکیدن همه درختان و گیاهان محل خواهد شد، چه مقدار است؟ و چند سال طول می کشد که بتوانیم جبران نماییم؟ و در مواردی جبران آن اصلاً ممکن نیست.

آیات دیگری از رویدن گیاهان سخن به میان آورده، می فرماید:

«أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ * أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ» (1)

ص: 23

1- . واقعه، 63 - 64. «آیا هیچ درباره آنچه کشت می کنید، اندیشیده اید؟ آیا شما آن را می رویانید یا ما آن را می رویانیم؟».

هیچ فکر کرده ایم که نقش بشر در رویش گیاهان و درختان چه مقدار است؟

کاری که انسان انجام می دهد؛ زیر خاک کردن دانه هاست که در واقع سبب گندیدگی و پوسیدگی آنها را فراهم می نماید، اما زمینه های مساعد داخلی و بیرونی برای رشد دانه مربوط به انسان نیست؛ لذا خداوند می فرماید: «أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ»؛ شما زراعت می کنید یا ما؟

قدرت خداوند متعال است که از گندم پوسیده شده زیر خاک پس از مدتی تا هفتاد برابر به شما محصول می دهد و اگر بخواهیم نعمت های مجهول مانده برای بشر را مورد کنکاش قرار دهیم، مثنوی هفتاد من کاغذ شود.

یکی از این نعمت ها، محیط زیستی است که خداوند متعال برای ما قرار داده و با سرپنجه حکمت و مصلحت چنان سازگار با طبیعت ما شده که به کلی آن را فراموش کرده ایم.

هوای پاکیزه، چشمه ها، دریاها، رودخانه ها و منابع زیرزمینی و

روزمینی آب، کوه ها، تپه ها، مراتع، جنگل ها، انواع گیاهان و... همه از نعمت های فراموش شده اند.

راكد شدن چندروزه هوا و آلودگي شهرها و افزايش مرگ و مير ناشي از ناراحتي قلب و ريه مي تواند تلنگري به خواص باد باشد؛ لذا امام صادق(عليه السلام) به فوايد اين نعمت بزرگ در درس توحيدى كه براي صحابي خاص خود (مفضل) بيان مي فرمايند، اشاره مي كنند و آن را يكي از دلايل وجود و حكمت و علم و قدرت خداوند به حساب مي آورند.⁽¹⁾

در سال هاي اخير كه پيشرفت هاي صنعتي بي رحمانه طبيعت را هدف گرفته و همه منابعي را كه در سلامت و كمال انسان تأثير دارد، زير چكمه هاي خود لگدكوب مي كند، گروهى را در جهان به فكر حفاظت از طبيعت و محيط زيست و آثار زيان بار نابودى آن قرار داده است.

كتاب حاضر كه مشتمل بر آيات قرآن مجيد و رواياتي از ائمه هدى(عليهم السلام) و سؤالات فقهي مربوط به محيط زيست است كه از محضر مرجع بزرگوار حضرت آيت الله العظمى صافى گلپايگاني مدظله العالى

ص: 25

پرسیده شده، خدمت دیگری است که به وسیله جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج سید محمد تقی علوی فریدنی

آماده شده تا مردم و دستگاه های مربوطه به وظایف شرعی خود آشنا شده و از نابودی محیط زیست جلوگیری نمایند.

امید است این کتاب مورد قبول و عنایات خاصه حضرت ولیّ الله الاعظم - روحی و ارواح العالمین لتراب مقدمه الفداء - قرار گیرد.

از سروران معظم انتظار داریم که لغزش ها و اشتباهات را با بزرگواری تذکر داده و ما را مرهون عنایات خود قرار دهند.

ذی قعدة الحرام 1441

ص: 26

«وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ
كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْ-مَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ» (1)

«او کسی است که بادهای باران را بشارت دهنده در پیشاپیش (باران) رحمتش می فرستد تا ابرهای سنگین بار را (بر دوش) کشند، (سپس) ما آنها را به سوی زمین های مرده می فرستیم و به وسیله آنها، آب (حیات بخش) را نازل می کنیم و با آن، از هرگونه میوه ای (از خاک

ص: 29

تیره) بیرون می آوریم. این گونه (که زمین های مرده را زنده کردیم) مردگان را (نیز در قیامت) زنده می کنیم، شاید (با توجه به این مثال) متذکر شوید».

* * * * *

«وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَثَبِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ (1)»

«خداوند کسی است که بادهای را فرستاد تا ابرهائی را به حرکت درآورند. سپس ما این ابرها را به سوی زمین مرده ای راندیم و به وسیله آن، زمین را پس از مردنش زنده می کنیم. رستاخیز نیز همین گونه است!».

* * * * *

«أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ» (2).

ص: 30

1- . فاطر، 9.

2- . فاطر، 27.

«آیا ندیدی خداوند از آسمان آبی فرو فرستاد که به وسیله آن میوه‌هایی رنگارنگ (از زمین) خارج ساختیم و از کوه‌ها نیز (به لطف پروردگار) جاده‌هایی آفریده شده سفید و سرخ و به رنگ‌های مختلف و گاه به رنگ کاملاً سیاه!».

* * * * *

«وَمِنَ النَّاسِ وَالْدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ». (1)

«و از انسان‌ها و جنبنندگان و چهارپایان انواعی با رنگ‌های مختلف، (آری) حقیقت چنین است، از میان بندگان خدا، تنها دانشمندان از او می‌ترسند. خداوند عزیز و غفور است!».

* * * * *

«اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ الْبَحْرَ لِيَتَجَرَّيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِيَتَّبِعُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ». (2)

ص: 31

1- . فاطر، 28.

2- . جاثیه، 12.

«خداوند همان کسی است که دریا را مسخر شما کرد تا کشتی ها به فرمانش در آن حرکت کنند و بتوانید از فضل او بهره مند شوید، شاید شکرگزار باشید».

«حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أَلْمِيتَةُ وَالِدَمِّ وَالْحَمُّ أَلْ-خِنْزِيرِ وَمَا أَهَلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبْعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكَمْ فِسْقُ الْيَوْمِ يَسُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ» (1).

«گوشت مردار، و خون، و گوشت خوک، و حیواناتی که به غیر نام خدا ذبح شوند، و حیوانات خفه شده، و به زجر کشته شده، و آنها که بر اثر پرت شدن از بلندی بمیرند، و آنها که به ضرب شاخ حیوان دیگری مرده باشند، و باقی مانده صید حیوان درنده - مگر

ص: 32

1- . مائده، 3.

آنکه (به موقع به آن حیوان برسید، و) آن را سر ببرید - و حیواناتی که روی بت ها (یا در برابر آنها) ذبح می شوند، (همه) بر شما حرام شده است؛ و (همچنین) قسمت کردن گوشت حیوان به وسیله چوبه های تیر مخصوص بخت آزمایی؛ تمام این اعمال، فسق و گناه است؛ امروز، کافران از (زوال) آیین شما، مأیوس شدند؛ بنابراین، از آنها نترسید! و از (مخالفت) من بترسید! امروز، دین شما را کامل کردم؛ و نعمت خود را بر شما تمام نمودم؛ و اسلام را به عنوان آیین (جاودان) شما پذیرفتم. اما آنها که در حال گرسنگی، دستشان به غذای دیگری نرسد، و متمایل به گناه نباشند (مانعی ندارد که از گوشت های ممنوع بخورند)، خداوند، آمرزنده و مهربان است».

* * * * *

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعْمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بِالِغِ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةً طَعَامًا مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ عَمَّا

ص: 33

سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ» (1).

«ای کسانی که ایمان آورده اید! در حال احرام، شکار نکنید، و هرکس از شما عمداً آن را به قتل برساند، باید کفاره ای معادل آن از چهارپایان بدهد؛ کفاره ای که دو نفر عادل از شما، معادل بودن آن را تصدیق کنند و به صورت قربانی به (حریم) کعبه برسد یا (به جای قربانی) اطعام مستمندان کند یا معادل آن، روزه بگیرد، تا کیفر کار خود را بچشد. خداوند گذشته را عفو کرده، ولی هرکس تکرار کند، خدا از او انتقام می گیرد و خداوند، توانا و صاحب انتقام است.»

«ثُمَّ لَتَسْأَلَنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ» (2).

«سپس در آن روز (همه شما) از نعمت هایی که داشته اید، بازپرسی خواهید شد!».

ص: 34

1- . مائده، 95.

2- . تکوین، 8.

«وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ» (1).

(و در زمین پس از اصلاح آن فساد نکنید، و او را با بیم و امید بخوانید! (بیم از مسئولیت ها، و امید به رحمتش، و نیکی کنید)؛ زیرا رحمت خدا به نیکوکاران نزدیک است!).

«وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ» (2).

(و در آنچه خدا به تو داده، سرای آخرت را بطلب؛ و بهره ات را از دنیا فراموش مکن؛ و همان گونه که خدا به تو نیکی کرده نیکی کن؛ و هرگز در زمین در جستجوی فساد مباش، که خدا مفسدان را دوست ندارد!).

«وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ آلَ حَرْثٍ وَ النَّسْلَ وَاللَّهُ

ص: 35

1- . اعراف، 56.

2- . قصص، 77.

«(نشانه آن، این است که) هنگامی که روی برمی گردانند (و از نزد تو خارج می شوند)، در راه فساد در زمین، کوشش می کنند، و زراعت ها و چهارپایان را نابود می سازند؛ (با اینکه می دانند) خدا فساد را دوست نمی دارد».

ص: 36

از آن شبی که آیات اولیه قرآن مجید بر وجود نازنین منجی عالم بشریت حضرت ختمی مرتبت (صلی الله علیه و آله) نازل گردید؛ با کلمه «إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ»، (1) آغاز شد که پایه اول دین توحید است و خالقیت و ربوبیت حضرت حق، و به آیه شریفه «الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ»؛ (2) رسید که همه نشان از توجه خاص به علم و دانش و آموختن و خواندن و بیرون آمدن از تاریکی جهل داشت.

ص: 39

1- . علق، 1. «بخوان به نام پروردگارت که جهان را آفرید».

2- . علق، 4 - 5. «همان کسی که به وسیله قلم تعلیم نمود و به انسان آنچه را نمی دانست، یاد داد».

توصیه های فراوان رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) و ائمه هدی (علیهم السلام) به آموزش و تعلیم و تعلم و مشروط کردن آزادی اسرای کفار در مقابل تعلیم مسلمین،⁽¹⁾ دلیل دیگری از اهمیت خردورزی در اسلام است.

از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نقل شده که فرمود: «أَعْدُ عَالٍ - مَا أَوْ مُتَعَلِّمًا أَوْ أَحِبَّ الْعُلَمَاءَ وَلَا تَكُنْ رَابِعًا فَتَهْلِكَ بِبُغْضِهِمْ».⁽²⁾

«یا عالم باش یا در حال آموختن دانش و یا دوست دار علما باش و دسته چهارمی نباش که با دشمنی با علما هلاک می شوی».

نسبت به تکالیف شرعی انسان هم توصیه به رسیدن به قلّه اجتهاد شده، فرموده اند اگر نمی توانید به این حد از علم دینی برسید، لااقل با رجوع به متخصصان علوم دینی، تکلیف خود را تعیین کنید.

ص: 40

1- . احمد بن حنبل، مسند، ج 1، ص 247؛ ابن سعد، الطبقات الكبرى، ج 2، ص 22؛ حاکم نیشابوری، المستدرک، ج 2، ص 140؛ ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج 15، ص 428.

2- . صدوق، الخصال، ج 1، ص 123؛ مجلسی، بحار الانوار، ج 1، ص 187.

آیه شریفه: «فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ»، (1) هم ارشادی به این حکم عقلی است. بنابراین، انسان در حیطه کاری موظف به یادگیری مسائل شرعی می باشد تا با عمل مطابق آن بتواند به کمال واقعی که سعادت دنیا و آخرت است نائل آید.

محیط زیست بهترین دانشگاه خداشناسی

دست اندرکاران محیط زیست که با طبیعت آلوده نشده به صنعت، سروکار دارند، در واقع در بهترین دانشگاه خداشناسی مشغول تحصیل اند و آثار علم، قدرت و حکمت الهی را در جای جای طبیعت مشاهده می کنند و از عمق جان این آیات شریفه را تکرار می کنند:

«وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ * مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ». (2)

این عزیزان لازم است که نسبت به یادگیری احکام مربوط به

ص: 41

1- . نحل، 43؛ انبیاء، 7. «اگر نمی دانید از آگاهان بپرسید».

2- . دخان، 38 - 39. «ما آسمان ها و زمین و آنچه را که در میان این دو است به بازی (بی هدف) نیافریدیم. ما آن دورا جز به حق نیافریدیم، ولی بیشتر آنان نمی دانند».

حیطه کاری خود اقدام نمایند تا تصمیم گیری و کاری که انجام

می دهند، مورد رضایت خالق منان و اجر و ثواب اخروی برای ایشان گردد.

آموزش احکام شرعی محیط زیست

س1. آموزش احکام شرعی محیط زیست برای کسی که با عناصر طبیعت به لحاظ شغلی و یا تصمیم سازی و مدیریتی در ارتباط است و یا فعالیت وی به نوعی به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم تأثیراتی را بر طبیعت و یا اجزای آن می گذارد، چه حکمی دارد؟

ج. به طور کلی یادگیری مسائل و احکام شرعی مورد نیاز بر هر مکلفی واجب است و پرسنل محیط زیست هم لازم است مسائل شرعی مورد ابتلا در محدوده کاری خود را فرا گیرند.

س2. آیا آموختن و یا آموزش دادن مسائل زیست محیطی مبتنی بر احکام الهی و یا عقلی موجب ثواب الهی و یا تأیید دینی می باشد؟

ج. بلی، تأمل و تفکر نسبت به طبیعت با دیدگاه خداشناسی توحیدی و یادگیری و یاد دادن احکام شرعی آن نوعی عبادت به شمار می آید
و

ص: 42

آموختن علوم زیست محیطی در راستای خداشناسی

س3. در سوره فاطر آیات 27 و 28، اشاره به قدرت خداوند متعال در عناصر مختلف طبیعت دارد و در انتها می فرماید: «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ» (1). آیا آموختن علوم زیست محیطی در راستای خداشناسی و مباحث مربوطه مشمول این آیه شریفه می شود؟

ج. هرکس در آیات خداوند متعال تأمل نماید، آثار عظمت خدا را ملاحظه خواهد نمود و در برابر این عظمت سر تعظیم فرود آورده، به مقام

ص: 43

1- . «آیا ندیدی خداوند از آسمان آبی فرو فرستاد که به وسیله آن میوه هایی رنگارنگ (از زمین) خارج ساختیم و از کوه ها نیز جاده هایی آفریده شده سفید و سرخ و به رنگ های مختلف و گاه به رنگ کاملاً سیاه؛ و از انسان ها و جنبندگان و چهارپایان انواعی با رنگ های مختلف، (آری) حقیقت چنین است که از میان بندگان خدا، تنها دانشمندان از او می ترسند. خداوند عزیز و غفور است».

عالی خشیت - یعنی ترس از مسئولیت توأم با درک عظمت الهی - نایل خواهد شد و این حالت مولود سیر در آیات آفاقی و انفسی و آگاهی از

علم و قدرت پروردگار و هدف آفرینش است و آموزش علوم زیست محیطی می تواند در همین راستا دیده شود.

تخلف از قوانین و مقررات تبیین شده محیط زیست

س4. تخلف از قوانین و مقررات زیست محیطی که براساس عقل تبیین و تأیید شده باشد، چه حکمی دارد؟

ج. تخلف از قوانینی که صرفاً به وسیله عقلا تدوین یافته، مورد نکوهش است، اما در همه موارد حرمت شرعی ندارد.

تخلف از قوانین زیست محیطی حکومت اسلامی

س5. تخلف از قوانین زیست محیطی حکومت اسلامی چه حکمی دارد؟

ج. به طور کلی تخلف از مقررات و قوانین حکومت اسلامی که فی نفسه مشروع باشد، جایز نیست.

پیوستن دولت اسلامی به کنوانسیون های جهانی محیط زیست

س6. پیوستن دولت اسلامی به کنوانسیون های جهانی در جهت کاهش اثرات جهانی آلودگی و یا تخریب زمین که می تواند زندگی

نسل ها را در کوتاه مدت و یا درازمدت در کلیه کشورها با مخاطرات جدی روبه رو سازد، در صورتی که موجب القای نوعی وابستگی سیاسی نشده، ولی با هزینه های مالی همراه باشد، چگونه خواهد بود؟

ج. اگر بنا به تشخیص افراد خبره متدین پیوستن به این کنوانسیون ها ضروری باشد، با فرض عدم وابستگی سیاسی و عدم مخالفت با قوانین شرعی، مانعی ندارد و هزینه کردن برای آن هم جایز است.

ص: 45

آب

اشاره

ص: 47

اهمیت و نقش آب در حیات از منظر قرآن و احادیث

آب در تعبیر قرآنی مایه حیات نامیده شده است که موجودات با آن به وجود آمده و با آن باقی می مانند.

«وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيًّا»؛ (1) هر چیز زنده را از آب قرار دادیم.

«وَيُنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا»؛ (2) از آسمان آبی نازل می کند که زمین را بعد از مردگی اش زنده می کند.

ص: 49

1- . انبیاء، 30.

2- . روم، 24.

«وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا»؛ (1) و بارانی که خداوند از آسمان نازل کرده و زمین مرده را با آن زنده ساخته است.

«اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ»؛ (2) خدا هر جنبنده ای را از آب خلق کرده است.

از طرف دیگر، آب موجودی پاک و پاک کننده پلیدی ها شمرده شده است.

«وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا»؛ (3)

در روایات پیامبر و اهل بیت (علیهم السلام) نیز نکات زیبایی راجع به آب بیان شده است.

امام رضا (علیه السلام) می فرمایند: «طَعْمُ الْ-مَاءِ طَعْمُ الْ-حَيَاةِ»؛ (4) مزه آب مزه زندگی است.

ص: 50

1- . بقره، 164.

2- . نور، 45.

3- . فرقان، 48. «و از آسمان آبی پاک کننده فرستادیم».

4- . مجلسی، بحار الانوار، ج 49، ص 99.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می فرمایند: «سَيِّدُ الشَّرَابِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ أَل-مَاءُ»؛ (1) بهترین نوشیدی در دنیا و آخرت آب است.

و زیباتر آنکه نگاه به دریا یکی از عبادات شمرده شده است؛ زیرا در این نگاه آثار قدرت و عظمت الهی نهفته شده است.

عَنِ النَّبِيِّ قَالَ: «النَّظَرُ إِلَى الْبَحْرِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ إِلَى الْعَالَمِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ إِلَى الْكَعْبَةِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ إِلَى وَجْهِ الْأَبْوَيْنِ عِبَادَةٌ، وَإِنَّمَا صَارَ عِبَادَةً لِأَنَّهُ عَبْدُ اللَّهِ يَتَلَكَّ النَّظْرَةَ، فَنَظَرَ إِلَى الْبَحْرِ بَعَيْنِ الْقُدْرَةِ وَإِلَى سَعْتِهِ وَعَرْضِهِ وَأُمُوجِهِ فَأَعْتَ-بَرًا». (2)

بدین جهت این نگاه عبادت محسوب می شود که نگاه کننده با این نگاه به قدرت و حکمت الهی پی می برد و با دیدن امواج، درس

ص: 51

1- . مجلسی، بحار الانوار، ج 66، ص 56.

2- . مناوی، فیض القدير شرح الجامع الصغير، ج 6، ص 389. از پیامبر (صلی الله علیه و آله) روایت شده است که فرمود: «نگاه کردن به دریا عبادت است. و نگاه کردن به عالم عبادت است. و نگاه کردن به کعبه عبادت است. و نگاه کردن به صورت پدر و مادر عبادت است؛ زیرا با این نگاه کردن خدا را عبادت کرده است؛ بنابراین به دریا و طول و عرض آن و امواج آن به چشم قدرت پروردگار نگریسته و عبرت می گیرد».

می آموزد و عبرت می گیرد.

عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله): «الْتَّظَرُ إِلَى الْوَالِدَيْنِ عِبَادَةٌ، وَالْتَّظَرُ إِلَى الْبَحْرِ عِبَادَةٌ، وَالْتَّظَرُ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عِبَادَةٌ». (1)

با توجه به اهمیت آب و محدودیت منابع آن، استفاده بهینه از آن و اجتناب از اسراف آن، ضرورتی انکارناپذیر است و لذا از آلوده کردن آن به شدت نهی شده است.

قَالَ أَمِيرُ الْأُمُومِينَ (عليه السلام): «إِنَّهُ نُهِيَ أَنْ يَبُولَ الرَّجُلُ فِي الْوَالِدَيْنِ عِبَادَةٌ، وَالْتَّظَرُ إِلَى الْوَالِدَيْنِ عِبَادَةٌ، وَالْتَّظَرُ إِلَى الْبَحْرِ عِبَادَةٌ». (2)

از بول کردن در آب جاری جز در مواقع ضروری نهی فرمودند و فرمودند که آب زیستگاه موجوداتی است.

ص: 52

1- . خرگوشی، شرف المصطفی، ج 5، ص 518. از پیامبر (صلى الله عليه وآله) روایت شده است: «نگاه کردن به مصحف (قرآن) بدون خواندن عبادت است، و نگاه کردن به پدر و مادر عبادت است، و نگاه کردن به دریا عبادت است، و نگاه کردن به علی بن ابی طالب (علیه السلام) عبادت است».

2- . طوسی، تهذیب الاحکام، ج 1، ص 34.

و هیچ عذری برای آلوده کردن آب حتی در جهت مقابله با دشمن پذیرفته نیست.

امام صادق (علیه السلام) به یکی از یارانش فرمود: «وَلَا تُفْسِدُ عَلَى الْقَوْمِ مَاءَهُمْ»؛ (1) آب مردم را آلوده مکن.

«وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) عَنِ الْبُرَاقِ فِي الْبَيْتِ الَّتِي يُشْرَبُ مِنْهَا»؛ (2)

پیامبر (صلی الله علیه و آله) از انداختن آب دهان در چاهی که از آب آن استفاده می شود نهی فرمودند.

و نیز فرمودند: «اتَّقُوا الْوَأْسَ-مَلَأَنِ الثَّ-لَاثَ». قِيلَ: وَمَا الْوَأْسُ-مَلَأَنِ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «أَنْ يَتَّعِدَ أَحَدُكُمْ فِي ظِلِّ يَسْتَنْظِلُ فِيهِ، أَوْ فِي طَرِيقٍ، أَوْ فِي تَقَعِ مَاءٍ»؛ (3)

از آلوده کردن آبی که در جایی جمع شده است، بپرهیزید تا

ص: 53

1- . کلینی، الکافی، ج 3، ص 65.

2- . صدوق، من لا يحضره الفقيه، ج 4، ص 10.

3- . احمد بن حنبل، مسند، ج 1، ص 299؛ هیشمی، مجمع الزوائد، ج 1، ص 204. «بپرهیزید از سه چیز که موجب لعنت است». گفته شد: آنچه موجب لعنت می شود کدام است ای رسول خدا؟ فرمود: «قضای حاجت کردن در سایه درخت یا در راه عبور و آمدوشد یا در جوی آب».

آلوده کردن آب به قدری زشت شمرده شده که در روایتی امام صادق(علیه السلام) شخص آلوده کننده آب را به بلا تهدید می فرمایند.

«وَلَا تَبْسُلْ فِي مَاءٍ تَقِيَعُ فَإِنَّهُ مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَأَصَابَهُ شَيْءٌ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ»؛⁽¹⁾ در آب گوارایی که در جایی جمع شده، ادرار مکن که هرکس چنین کند و به بلایی گرفتار آید، جز خود را سرزنش نکند.

بنابراین کسانی که با فاضلاب های صنعتی و غیرصنعتی بستر رودخانه ها و سواحل دریاها و منابع زیرزمینی آب را آلوده می نمایند و موجب نابودی عوامل زیست محیطی می شوند، باید خود را برای عذابی دردناک آماده کنند و بدانند که در بسیاری از موارد این کار علاوه بر حرمت تکلیفی، ضمان شرعی هم بر عهده آنان خواهد داشت.

آلوده سازی منابع آبی عمومی

س7. آلوده سازی منابع آبی عمومی شامل رودخانه ها، قنات ها،

ص: 54

دریاچه ها، سفره های آب زیرزمینی و... منوط به اینکه تأثیر

مشخص و مستقیم بر سلامت انسان و یا طبیعت داشته باشد، چه حکمی دارد؟

ج. اگر موجب به خطر افتادن سلامت مردم در کوتاه مدت باشد، حرام است و اگر موجب آلودگی در درازمدت شود که مستند به شخص محسوب نشود، اجتناب از آن پسندیده است.

س8. آلوده سازی منابع آبی عمومی از جمله وارد ساختن انواع آلودگی ها و نجاسات به آن، چه حکمی دارد؟

ج. اگر کسی بداند که در پایین دست رودخانه از آب برای شرب استفاده می شود، حق ندارد فاضلاب و کثافات را در آب آشامیدنی مردم داخل نماید و این کار حرام است.

آلوده سازی منابع آبی غیرشرب

س9. آیا می توان منابع آبی غیرشرب را در صورتی که به آبیان یک ناحیه آسیب می رساند، آلوده نمود؟

ج. آلوده کردن آب شرب و غیرشرب جایز نیست؛ خصوصاً اگر

ص: 55

موجب کشته شدن حیوانات غیر مودنی شود. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از مسموم

کردن سرزمین کفار نیز منع فرمودند و از ادرار کردن در آب جاری نهی کردند و فرمودند: «إِنَّ لِلْمَاءِ أَهْلًا»، (1) آب زیستگاه موجوداتی است و نیز از امام صادق (علیه السلام) نقل شده است که: «وَلَا تُفْسِدُ عَلَى الْقَوْمِ مَاءَهُمْ»؛ (2) آب مردم را آلوده نکنید.

آلودگی آب و نابودی آبزیان جهت انتفاع اقتصادی

س10. اگر تصاحب، استفاده و یا به کارگیری و یا آلودگی آب جهت انتفاع اقتصادی منوط به تشنگی و یا مرگ و میر تعدادی از حیوانات گردد، برای مثال نابودی آبزیان، انقراض گونه های وابسته به آب و... حکم آن چیست؟

ج. انتفاع اقتصادی از آب رودخانه مجوزی برای از بین بردن آبزیان نمی باشد و هرکس در استفاده از مباحات عامه، باید منافع عموم را هم

ص: 56

1- . طوسی، تهذیب الاحکام، ج1، ص34.

2- . کلینی، الکافی، ج3، ص65.

رعایت نماید.

استفاده از آب وضو جهت نجات حیوان

س11. اگر آب محدودی جهت انجام وضو در دسترس باشد، در صورت تشنه بودن حیوان خود و یا نجات جان آن، اولویت مصرف آب چگونه است؟

ج. می تواند آب را به حیوان خود بدهد و با تیمم نماز بخواند، و اگر نجات جان حیوان به دادن آب باشد، این کار واجب می شود.

استفاده از آب وضو جهت آبیاری درخت

س12. آیا آب وضو را می توان جهت آبیاری یک درخت استفاده نمود و تیمم کرد؟

ج. در مورد سؤال وضو مقدم است، اما می تواند وضو را در کنار درخت بگیرد تا اضافه آب، درخت را سیراب کند.

ص: 57

رعایت آبشخورهای حیات وحش

س13. در استفاده از منابع آبی کوهستان و طبیعت، حکم رعایت حداقل آبشخورهای حیات وحش منطقه چیست؟

ج. تهیه آب برای استفاده حیوانات مستحب است و سزاوار نیست که بهره برداری از آب ها سبب بی آبی و تشنگی حیوانات منطقه شود.

استقرار در حریم رودخانه ها و مسیل ها و ایجاد پارکینگ داخل رودخانه

س14. استقرار در حریم رودخانه ها و یا مسیل ها که خطر سیلاب و آب گرفتگی را به همراه خواهد داشت و یا ایجاد پارکینگ و اتوبان در داخل رودخانه با فرض مذکور چه حکمی دارد؟ اگر با اجرای پروژه های مذکور، توده مردم آسیب ببینند و یا متحمل ضرر شوند، چه کسی ضامن است؟

ج. استقرار در مسیل اگر در معرض تلف اموال و نفوس خود شخص باشد، حرام است و اگر موجب سیلاب و خسارت برای دیگران بشود، به طوری که خسارات وارده مستند به فعل عامل باشد، علاوه بر حرمت،

ص: 58

ضامن خسارت نیز می باشد.

ریختن فاضلاب و ضایعات منابع به رودخانه ها

س15. ریختن فاضلاب یا ضایعات صنایع به رودخانه ها که به

نوعی سم محسوب شده و باعث از بین رفتن و یا تغییر آبیان آن می گردد، چه حکمی دارد؟

ج. ریختن فاضلاب و ضایعات در رودخانه ای که آب و ماهیان آن مورد استفاده مردم است، حرام می باشد و مسئولان صنایع موظف به جلوگیری از نشت سموم به آب مورد نیاز مردم می باشند و اگر این کار موجب خسارت به محصولات کشاورزی و درختان پایین دست کارخانه شود، مسئولان مربوطه ضامنند.

استفاده از فاضلاب های افزایش دهنده آلودگی محیط برای تولید محصولات کشاورزی

س16. استفاده از فاضلاب برای تولید محصولات کشاورزی، در صورتی که موجب افزایش بار آلودگی در محیط و یا شیوع

ص: 59

غیر مستقیم بیماری در سطح شهر و جامعه گردد، چه حکمی دارد؟

ج. در صورتی که یقین کنند موجب شیوع بیماری در سطح شهر می گردد جایز نیست، اما صرف احتمال مجوز منع نیست.

استفاده از کودها و سموم سازگار با محیط و کودها و سموم غیر استاندارد و آبیاری با فاضلاب های آلوده

س 17. استفاده بهینه از نهاده ها، کودها و سموم با پایه گیاهی و سازگار با محیط و جلوگیری از مصرف کودها و سموم و آلودگی محصولات کشاورزی ناشی از نهاده های غیر مجاز و غیر استاندارد و آبیاری با فاضلاب های آلوده به لحاظ شرعی چه حکمی دارد؟

ج. عقل حکم می کند که اولویت استفاده به کودها و سمومی داده شود که با محیط زیست سازگارتر باشد و دولت اسلامی نیز وظیفه دارد در راستای بهبود سلامت جامعه تشویق های لازم را در این راه به عمل آورد و استفاده از نهاده های غیر مجاز و فاضلاب ها اگر ضرر معتدبه برای مصرف کنندگان داشته باشد، جایز نیست و موجب ضمان است.

ص: 60

حيات وحش

اشاره

ص: 62

اگرچه در اسلام صید برخی از حیوانات وحشی مثل آهو، گوزن، بز کوهی و... جایز و گوشت آنها حلال شمرده شده است، اما از اینکه کسی شغل خود را صیادی در بیابان قرار دهد نهی شده و فرموده اند که صید زیاد قساوت قلب می آورد.

و نیز شکار لہوی که سرگرمی فرمانروایان و حاکمان و خدایان ثروت بود، حرام اعلام شده است. در این نوع شکار نیاز به گوشت آن نداشتند و مورد استفاده هم قرار نمی گرفت، بلکه صرفاً تعداد شکاری که افراد انجام می دادند، مایه مباحات بود. لذا در فقه

اسلامی سفر برای صید لاهی، سفر معصیت شمرده شده و مسافر باید در این سفر نماز خود را تمام بخواند و روزه اش را هم بگیرد.

صید و شکار حیوانات و پرندگان از منظر احادیث

در روایات ذیل به برخی از دستورات راجع به صید اشاره شده است.

از صید حیوان به طور کلی نهی شده؛ زیرا موجب قساوت قلب می شود.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله): «يَا عَلِيُّ ثَلَاثٌ يُفْسِدْنَ الْقَلْبَ: إِسْتِمَاعُ اللَّهْوِ، وَطَلْبُ الصَّيْدِ، وَإِثْبَانُ بَابِ السُّلْطَانِ» (1).

پیامبر (صلى الله عليه وآله) فرمود: «یا علی سه چیز است که برای قلب قساوت می آورد: گوش دادن به لاهو، صید کردن، و رفتن به دربار سلطان».

از سر زدن به پرندگان در هنگام خواب و صید بچه آنها قبل از بالندگی نهی شده است.

إِنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) قَالَ: «مَنْ قَتَلَ عُصْفُورًا عَبَثًا عَجَّ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَقُولُ يَا رَبِّ عَبْدُكَ قَتَلَنِي عَبَثًا وَلَمْ يَنْتَفِعْ مِنِّي لِي - مَنَفَعَةٍ» (2).

ص: 65

1- . مجلسی، بحار الانوار، ج 62، ص 282، ح 33 و 34.

2- . مجلسی، بحار الانوار، ج 61، ص 306.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمودند: «کسی که گنجشکی را بیهوده بکشد، روز قیامت به خداوند شکایت می کند و می گوید خدایا! بنده ات مرا بیهوده و بدون فایده کشت».

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): «لَا تَأْتُوا الْفِرَاحَ فِي أَعْشَائِهَا وَلَا الطَّيْرَ فِي مَنَامِهِ حَتَّى يُصْبِحَ». فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: وَمَا مَنَامُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: «اللَّيْلُ مَنَامُهُ، فَلَا تَنْظُرْهُ فِي مَنَامِهِ حَتَّى يُصَبِّحَ، وَلَا تَأْتُوا الْفُرْخَ فِي عَشِيِّهِ حَتَّى يَرِيْسَ وَيَطِيرَ، فَإِذَا طَارَ فَأَوْتِرْ لَهُ قَوْسَكَ، وَأَنْصِبْ لَهُ فَخَّكَ» (1).

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمود: «سراغ پرندگان کوچک در لانه هایشان نروید و نیز در وقتی که خواب هستند به شکار آنها نپردازید». کسی عرض کرد که خواب آنها چه موقع است؟ فرمود: «شب هنگام خواب اوست تا صبح؛ بنابراین شبانه به سراغش نروید تا صبح گردد، و تا جوجه پرند پر در نیاورده و پرواز نکرده، در لانه اش به سراغش نروید، بگذارید تا هر زمان که قدرت پرواز پیدا کردند، آن وقت تیر و کمانتان را برای شکار آنها بردارید».

ص: 66

«وَنَهَى أَمِيرُ الْ-مُؤْمِنِينَ (عليه السلام) عَنْ صَيْدِ الْ-حَمَامِ بِالْأَمْصَارِ» (1).

قَالَ الصَّدُوقُ : «وَلَا يَجُوزُ أَخْذُ الْفِرَاحِ مِنْ أَوْكَارِهَا فِي جَبَلٍ أَوْ بَيْتٍ أَوْ أَجْمَةٍ حَتَّى يَنْهَضَ» (2).

امیر مؤمنان (علیه السلام) از صید کبوتر در شهرها منع کردند.

مرحوم صدوق به دنبال این روایت می فرماید: گرفتن جوجه از لانه در کوه و چاه و نیزارها تا زمانی که قدرت پرواز پیدا کند، جایز نیست.

حفظ، نگهداری و تکثیر جانوران و گیاهان نادر و در حال انقراض

س 18. از آنجاکه هر موجودی در جایگاه خود به لحاظ خلقت از ارزشی برخوردار است، در طول قرون و اعصار برخی جانوران و گیاهان کاملاً نابود شده، اکنون تنها چند نمونه محدود از آنها باقی مانده است. آیا حفظ، نگهداری و کمک به ازدیاد آنها واجب است؟

ص: 67

1- . صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج 3، ص 321.

2- . صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج 3، ص 321.

در صورتی که حاکم به هر دلیلی نتواند به موضوع ورود نماید، آیا این مسئولیت بر عهده سایر افراد جامعه می باشد؟

ج. حفظ و نگهداری از گونه های نادر گیاهان و جانوران و کمک به ازدیاد آنها فی حدنفسه مطلوب است، اما وجوب شرعی ندارد و تکلیفی برای حاکم و سایر افراد جامعه در این خصوص ایجاد نمی کند.

شرایط نگهداری و تکثیر حیات وحش

س 19. در نگهداری و تکثیر حیات وحش، آیا رعایت حداقل شرایط زیستی و نیازهای زندگی حیوان از جمله غذا، تولید مثل، فرزند و... لازم است؟

ج. رعایت شرایط زیستی و تکثیر و تولید حیوانات وحشی واجب نیست، هر چند در صورت امکان پسندیده است.

شکار جهت تفریح و تفرّج

س 20. شکاری که بدون هدف تأمین معاش باشد، برای مثال جهت تفریح و تفرّج، چه حکمی دارد؟

ص: 68

ج. شکاری که بدون هدف تأمین معاش و استفاده از گوشت آن انجام شود، لهُو و تکلیفاً حرام است؛ اما اگر با شرایط، صید شده باشد، استفاده از گوشت آن مانعی ندارد.

صدور مجوز شکار جهت تفریح و تفرّج

س21. شکار و صید به جهت تفریح و تقنن و صدور مجوز از طرف سازمان های ذی ربط در این مورد چه حکمی دارد؟

ج. شکار کردن لهُوی و صدور مجوز برای آن جایز نیست.

کسب درآمد از طریق دعوت توریست ها برای شکار حیات وحش به قصد تفریح

س22. آیا کسب درآمد از طریق دعوت از توریست های غریبی برای شکار حیوانات وحش این سرزمین، به قصد تفریح، جایز است یا خیر؟

ج. به طور کلی صید لهُوی حرام است و اعانت بر این گناه به دعوت و یا زمینه سازی صید هم جایز نیست.

ص: 69

شکار بیهوده و بدون قصد استفاده

س 23. آیا حکم شکار تفریحی از شکار بیهوده (شکاری که تنها به منظور کشتن صورت می پذیرد و از لاشه حیوان هیچ استفاده ای حتی با قیمت های اندک نمی شود) متفاوت خواهد بود؟

ج. شکار تفریحی همراه با استفاده از گوشت شکار مانعی ندارد، اما شکار لهوری تکلیفاً حرام است.

حکم نماز و روزه کسی که به هدف تفریح جهت شکار از وطن خارج می شود

س 24. حکم نماز کسی که با هدف تفریح جهت شکار از وطن خود خارج می شود چیست؟

ج. سفر کسی که برای شکار لهوری می رود، سفر معصیت و نماز او در این سفر تمام است.

س 25. حکم روزه کسی که با هدف تفریح جهت شکار از وطن خود خارج می شود چیست؟

ص: 70

ج. سفر او سفر معصیت است و روزه در سفر معصیت افطار نمی شود و در صورت افطار، کفاره دارد.

ایجاد شکارگاه خصوصی با اهداف اقتصادی و حکم شکار حیوانات با آلات شکار در آن

س 26. ایجاد شکارگاه های خصوصی با اهداف اقتصادی و پرورش و شکار حیوان در آن چه حکمی دارد؟

ج. اشکال ندارد.

س 27. در فرض مسئله فوق، اگر شخصی محدوده ای را با دیوار و یا سایر وسایل محصور کند و تعدادی از حیوانات وحشی را در آن تکثیر نماید، آیا می تواند با وسایل شکاری و به عنوان شکار تفریحی از آن استفاده نماید؟ برای مثال تعدادی گوزن، آهو یا کبک را در یک باغ یا محوطه مناسب پرورش دهد و سپس با اسلحه و روش های شکار به صورت تفریحی به شکار آنها پردازند. در فرض این مورد، حیوان کشته شده با آلات شکار باید ذبح شرعی داشته باشد و یا همانند شکارهای عادی بر این مورد هم احکام شکار مترتب است؟

ص: 71

ج. اگر دسترسی به حیوانات در این شکارگاه ها جز با شکار ممکن نیست؛ شکار اشکال ندارد، ولی چنانچه زنده به دست بیایند، باید ذبح شرعی شوند.

شرایط شکار حیوان

س 28. آیا شکار حیوان از جمله فصل شکار، جنسیت، داشتن فرزند و نوع سلاح در اسلام احکامی خاصی دارد؟

ج. شکار حیوان حامله کراهت دارد و شرایط حلیت صید و شکار در رساله توضیح المسائل مذکور است. (1)

شکار حیواناتی که از شدت سرما یا گرسنگی پناه می آورند

س 29. حکم شکار حیواناتی که در زمستان از شدت سرما یا گرسنگی به انسان، مزارع، مناطق روستایی و یا شهری پناه می آورند چیست؟

ص: 72

1- . آیت الله العظمی صافی گلپایگانی مدظله العالی، توضیح المسائل، ص 441-448.

ج. حرام نیست، ولی شایسته است که در مورد سؤال نسبت به آنها ترحم شود.

تفاوت شکار جهت معیشت با شکار تفریحی - اقتصادی و تفریحی - طبیعت گردی

س30. آیا احکام شکار جهت معیشت، شکار تفریحی - اقتصادی و شکار تفریحی به صرف طبیعت گردی و کشتن حیوان به لحاظ شرعی متفاوت است؟

ج. دو مورد اول اشکال ندارد و مورد سوم اگر مصداق شکار لهوری باشد، حرام است.

شکار در غیر زمان و مکان یا دارای منع قانونی

س31. شکار حیوان در غیر زمان و یا مکان و یا گونه مجاز که از طرف قانون منع گردیده است، چه حکمی دارد؟

ج. اگر به جهت مصلحت ملزمه ای قانون مشروعی وضع شده باشد، رعایت آن لازم است.

ص: 73

شکار با پرندگان و حیوانات تربیت شده و صید ماهی با جریان برق

س32. شکار با حیوانات یا وسایل غیر متعارف از جمله پرندگان شکاری و سایر حیوانات تربیت شده و یا استفاده از جریان برق برای صید ماهی که در آب می میرد، چه حکمی دارد؟

ج. صید به وسیله حیوانی غیر از سگ تربیت شده برای صید مشروع نیست. بلی، اگر باز و عقاب حیوان را زنده به شکارچی برسانند و او با رعایت شرایط شرعی ذبح کند، اشکال ندارد. اما ماهی که با استفاده از انفجار یا برق در آب می میرد، حلال نیست.

شکار با تفنگ شکاری دارای ساچمه های گرد و ریز

س33. حلیت و حکم شکار با تفنگ شکاری که ساچمه های گرد و ریز دارد، چگونه است؟

ج. شکار با تفنگ مذکور مانع ندارد، ولی اگر با اصابت ساچمه ها که تیز و بُرنده نیستند، حیوان بمیرد، حرام است. بلی، اگر با گلوله ساچمه ای حیوان زخمی شود و با ذبح با شرایط تذکیه شود، خوردن آن حلال است.

شکار با اسلحه های جدید

س34. مسائل شکار که با اسلحه های قدیم در رساله ها موجود است دیگر وجود ندارد. نظر حضرت عالی درباره اسلحه های جدید چیست؟

ج. به مسأله 2610 رساله توضیح المسائل حقیر مراجعه نمایید.

شکار با اسلحه های الکترونیکی و لیزری

س35. در کتب فقهی یکی از شرایط شکار (در بحث آلات شکار) تیزی یا برندگی آلت شکار قید گردیده است. با توجه به گسترش علم و تکنولوژی، در صورتی که شکار با سلاح های الکترونیکی و لیزری صورت بگیرد (وزخمی در شکار حاصل نگردد)، شرعاً چه حکمی خواهد داشت؟

ج. در مفروض سؤال، چنانچه قبل از رسیدن شکارچی بمیرد، شکار، غیرشرعی است و میتة محسوب می شود.

شکار به صورت حمله شبانه به پناهگاه پرندگان

س36. مرسوم شده که افراد خوابگاه پرندگان حلال گوشت وحشی را شناسایی می کنند و شب هنگام موقعی که حیوان در خواب

ص: 75

است با حیل و ابزارآلات مختلف به پناهگاه آنان حمله برده و شکار می نمایند؟

الف. حکم کلی این نوع شکار با توجه به حدیث «حیوان در آشیانه اش در امان است»، چگونه است؟

ب. با توجه به اینکه در این گونه شکارها معمولاً از ابزارآلات غیر معمول مانند چوب استفاده می نمایند، در صورتی که حیوان مرده پیدا شود، آیا شکار محسوب می شود؟

ج. الف) این عمل اثری در حکم شرعی شکار ندارد، لیکن نفس عمل بسیار مذموم است و آثار سوء دارد.

ج. ب) شکار به نحو مذکور غیر شرعی است و میته محسوب می شود.

شکار پرنده آب زی روی آب یا در حال پرواز در خشکی

س 37. پرنده ای که در آب زندگی می کند، چنانچه روی آب یا در حال پرواز در خشکی شکار شود و داخل آب بیفتد و مرده به دست آید، چه حکمی دارد؟

ج. اگر با وسیله ای که شکار با آن صحیح است شکار شده باشد و در حال زنده بودن نمی توانستند به آن دست یابند، حلال است.

ص: 76

شکار با اسلحه در باغ فرد دیگر

س38. من با اسلحه (از خارج باغ دیگری) پرنده ای را که در آن باغ بود شکار کردم. شکار در باغ افتاد، صاحب باغ می تواند مانع از ورود من به باغ شود تا اینکه صید را برن دارم؟

ج. در مورد سؤال، شکار صید شده متعلق به صیاد است و مالک باغ (ولو با مطالبه وجه) یا باید خود شکار را به صیاد رد کند و یا اجازه دهد که صیاد داخل باغ شود و صید خود را بردارد.

شکار با اسلحه غیر مجاز

س39. شکار با سلاح غیر مجاز شرعاً چه حکمی دارد؟

ج. شکار کردن با سلاح مذکور موجب حرمت شکار نمی شود؛ هر چند نباید برخلاف مقررات عمل شود.

استفاده از گوشت شکار با اسلحه یا حیوان شکاری توسط افراد غیر مسلمان

س40. استفاده از گوشت شکار حاصل از اسلحه یا حیوان شکاری افراد غیر مسلمان چه حکمی دارد؟

ص: 77

ج. یکی از شرایط حلیت گوشت شکار، مسلمان بودن شکارچی است و شکار غیرمسلمان برای مسلمان حلال نیست.

مردن پرنده بر اثر ترس از تیراندازی هنگام شکار

س41. به سوی دسته ای از پرندگان تیراندازی نمودم، یکی از آنها درجا مرد. بعد از برداشتن، هیچ گونه آثار جراحاتی که حاکی از اصابت تیر باشد ملاحظه نشد و معلوم گردید بر اثر ترس از تیراندازی مرده است. در فرض فوق حکم شرعی چیست؟

ج. پرنده مورد سؤال میتنه است.

اصابت تیر شکار به صیدی که هدف صیاد نبوده

س42. اگر صیاد به قصد شکار آهوی معینی با گفتن «بسم الله» تیر را خالی کند و اتفاقاً تیر به صید معین اصابت کند و از بدن آن بگذرد و به آهوی دیگری که مورد صید صیاد نبوده، اصابت کند، آیا صید دوم حلال می شود یا خیر؟

ج. در فرض سؤال صید دوم حلال نمی شود، مگر آنکه زنده به دست آید و ذبح شود.

ص: 78

س 43. کسی به یک آهو تیری زده و به آن خورده، ولی به علت تاریکی و شب نتوانسته به آنجا برود و وقتی روز بعد به آنجا رفت، او را تیرخورده و مرده یافته، آیا خوردن گوشت این حیوان حلال است؟
ج. چنانچه می توانسته با رفتن، آهو را زنده به دست آورد، حلال نیست.

شکار حیوانات حرام گوشت و فروش آنها به غیر مسلمانان

س 44. در بعضی از مناطق روستایی بعضی از مسلمانان حیوانات حرام گوشت از جمله خوک را شکار و جهت مصرف پیروان ادیان دیگر به آنها می فروشند. شکار و خرید و فروش این گونه حیوانات از ناحیه مسلمان ها چگونه است؟
ج. فروش حیوان حرام گوشت برای خوردن حتی به غیر مسلمین جایز نیست و فروشنده مالک پولی که می گیرد نمی شود و معصیت هم کرده است.

شکار حیوانات حرام گوشت و فروش گوشت آنها توسط دولت به اقلیت های مذهبی

س 45. با توجه به حرمت مالکیت مسلمانان نسبت به برخی از حیوانات حرام گوشت، شکار حیوانات حرام گوشت مثل گراز و

خوک وحشی و استفاده از گوشت و فروش آن حیوانات به اقلیت های مذهبی به عنوان سرمایه ملی توسط برخی سازمان ها چه حکمی دارد؟ و نیز با توجه به وجود پروانه شکار این حیوانات، نظر حضرت عالی در این زمینه چیست؟

ج. از اصل موضوع اطلاع ندارم. به طور کلی، فروش آنها جایز نیست و شکار برای فروش نیز جایز نمی باشد.

مالکیت کشف لاشه شکارهای حیوانات حلال گوشت

س46. کشف لاشه شکارهای حیوانات حلال گوشت چه حکمی دارد و در خصوص مالکیت، لاشه این شکار در اختیار دولت باید باشد یا مأمور کشف سازمان محیط زیست؟

ج. لاشه مذکوره محکوم به حرمت و نجاست است، مگر علم به تذکیه حاصل شود و در صورت علم به تذکیه، هرکس آن را تملک کند، ملک او می شود.

مالکیت دولت یا سازمان محیط زیست نسبت به حیوانات حیات وحش و وظیفه جبران خسارت حیات وحش به جان و مال افراد

س47. آیا مالکیت دولت جمهوری اسلامی ایران یا سازمان محیط

ص: 80

زیست نسبت به افراد حیات وحش (حیوانات) قابل احراز است؟ از منظر فقه و در صورت احراز مالکیت، اگر توسط حیوانات حیات وحش (با توجه به پراکندگی) ضرر و زیانی به جان یا مال افراد وارد شود سازمان یا دولت وظیفه جبران خسارت را دارند یا خیر؟
ج. کسی یا مقامی در این مورد مالکیت ندارد.

آسیب دیدن یا مرگ حیوان وحشی در اثر دفاع شخص برای دفع حمله اش

س 48. با توجه به مطالب فقهی هرگاه حیوانی به فردی حمله کند و آن شخص در مقام دفاع از خود آن حیوان را دفع نماید و همین امر موجب مرگ یا آسیب دیدن آن حیوان شود، گفته شده است شخص دفاع کننده ضامن نمی باشد و حال آنکه در اینجا سؤالی پیش می آید که با توجه به نابودی برخی از گونه ها و نژاد حیوانات و یا رو به نابودی بودن برخی از آنها، آیا حمله این حیوانات به این شخص و محل زندگی حیوان را در این حکم نباید دخیل دانست؟ و برای شخص، ورود به محدوده زندگانی این حیوانات، حرام و جرم تلقی نمی شود؟

ص: 81

ج. این امور حدسی و احتمالی است و محلی که حیوان در آنجا زندگی می کند، ملک او نیست و اختصاص به او ندارد و ورود به محل زندگی آنها بدون قصد اذیت آنها برای هیچ کس اشکال ندارد و حرام و جرم محسوب نمی شود.

شکار و خرید و فروش حیوانات در حال انقراض

س 49. شکار یا خرید و فروش حیواناتی که در حال انقراض می باشند و به شکلی از منابع طبیعی به شمار می روند و متعلق به همه مردم هستند، چگونه است؟ آیا می توان اظهار داشت که این به شکلی استفاده یک شخص از حق همه مردم است؟

ج. حیوان یا هر منبع طبیعی که مالک ندارد، نمی توان گفت حق همه است؛ زیرا ثبوت حق باید به یکی از اسباب معینه در شرع باشد. توضیح اینکه هر چیزی که مالک دارد، دیگران حق تصرف در آن را بدون اذن او ندارند و هر چیزی که مالک ندارد، همه مردم می توانند مالک آن باشند؛ لکن هرکس آن را قبل از دیگران حیازت کرده مخصوص او می شود؛ مع ذلک در حیواناتی که وجودشان نافع است، برای جلوگیری از انقراض نسل آنها، احوط و اولی ترک است.

ص: 82

صید پرندگان شکاری و خرید و فروش آنها

س50. صید پرندگان شکاری و خرید و فروش آن از نظر شرعی چگونه است؟

ج. اگر منفعت عقلایی مشروع داشته باشد، مانع ندارد.

صید ماهی

صید ماهی به وسیله نصب تور

س51. صیادی به وسیله نصب شبک-ه تور در دریا ماهی زنده از آب صید می کند، حال یک ماهی و یا چند ماهی که در آب مرده اند، با ماهی هایی که زنده گرفته شده، مخلوط شدند و قابل تمییز نیست. لطفاً بفرمایید تکلیف چیست؟ آیا باید از همه این ماهی ها اجتناب کند؟ در ضمن شبهه محصوره و غیر محصوره این مسئله را تبیین فرمایید.

ج. اگر ماهی بعد از داخل شدن به تور در آب بمیرد، حلال است.

مردن ماهی در آب پس از صید با تور

س52. در صید ماهی که به وسیله تور گرفته شود یا با دست، اگر با این وسیله ها گرفته شد و در قایق یا در ظرف دیگری که آب در آن

ص: 83

است، ماهی را بیندازد و پس از آن در آن ظرف آب بمیرد، آیا خوردنش جایز است؟ همچنین ماهی که از آب گرفته می شود و برای اسباب بازی بچه ها در ظرف آب انداخته می شود و پس از آن می میرد، چه صورت دارد؟

ج. در فرض سؤال، ماهی که در آب مرده، حرام است.

صید ماهی با مواد منفجره یا سموم

س53. بعضی از شکارچیان برای به دام انداختن ماهی ها از مواد منفجره یا انواع سموم و یا ابزارآلات دیگری که ذاتاً آلت شکار محسوب نمی شوند، استفاده می نمایند، و قانون هم استفاده این گونه ابزارآلات را منع کرده است. لطفاً حکم شرعی آن نوع شکار را بیان فرمایید.

ج. چنانچه ماهی ها به این وسیله بمیرند، حرام می شوند.

مردن ماهی در آب ته قایق پس از صید

س54. در دریا ماهی ها به وسیله های مختلف گرفته می شوند و در قایق انداخته می شوند. چون در ته قایق آب است، ماهی ها در آب مانده ته قایق می میرند. آیا اشکالی پیدا می کنند؟

ص: 84

ج. در مورد سؤال، ماهی هایی که داخل آب ته قایق مرده اند، حرام اند.

حکم ماهی صیدشده که در حال زنده بودن قطعه می کنند

س55. در بعضی از مراکزی که ماهی را به صورت زنده می فروشند، بعد از گرفتن ماهی از آب، ضربه ای به سر ماهی زده و فوراً شکم آن را پاره کرده و امعا و أحشای آن را خارج می کنند؛ درحالی که هنوز ماهی زنده و کمی حرکت دارد. آیا خوردن چنین ماهی حلال است؟

ج. مانعی ندارد.

شرایط تذکيه ماهی حلال گوشت

س56. شرایط تذکيه ماهی حلال گوشت چیست؟

ج. معیار، گرفتن از آب و جان دادن بیرون آب است و باید به قصد صید دام بگذارد؛ ولو اینکه ماهی در آب بمیرد.

صید ماهی پس از بی هوشی در آب

س57. اگر ماهی را در آب بیهوش کنند و بعد صید کنند، چه حکمی دارد؟

ج. اگر زنده از آب گرفته شود و بیرون آب بمیرد، حلال است.

ص: 85

مردن ماهی هنگام خالی کردن آب حوض

س58. اگر آب حوض را خالی کنیم و ماهی بمیرد، آیا صید حساب می شود؟

ج. اگر قبل از مردن گرفته شود و بیرون آب بمیرد، حلال، وگرنه حرام است.

حکم ماهی زنده که پس از صید با قرار گرفتن یخ روی او مرده

س59. ماهی را از آب زنده می گیرند و درحالی که زنده است، یخ روی آن می گذارند و با همان حال می میرد، آیا خوردنش حلال است؟

ج. حلال است.

حکم ماهی صیدشده به وسیله برق که در آب مرده

س60. اخیراً عده ای از صیادان نقل می کنند که ماهی را از دریا یا حوضچه های پرورش ماهی به وسیله برق صید می کنند و ماهی صیدشده در آب می میرد و مرده آن را از آب بیرون می آورند. سؤال این است که این چنین ماهی از نظر حلیت و حرمت چه حکمی

ص: 86

دارد؟ آیا این کار درست است یا خیر؟

ج. در فرض سؤال، ماهی صید شده حرام است.

باز کردن دریچه تخلیه آب حوضچه پرورش ماهی به نیت صید

س61. چنانچه دریچه تخلیه آب حوضچه های پرورش ماهی را به نیت صید ماهی باز کرده تا آب کاملاً تخلیه شده و ماهی ها جان دهند، صید محسوب می شود و ماهی ها حلال است یا نه؟

ج. در فرض سؤال قابل تذکیر نیست و حلال نمی شود.

س62. اینکه گفته می شود ماهی جهت حلال شدن باید بیرون از آب جان دهد، آیا شامل موارد ذیل می شود:

الف. آن را صید کرده و داخل پلاستیک انداخته، سپس جان بدهد؟

ب. آن را با ضربه ای بی حس کرده و شکم آن را پاره کرده و مشخص نشود که از بی آبی جان داده یا پاره کردن شکم و سر آن قبل از جان دادن بریده شود؟

ج. الف) چنانچه داخل پلاستیک آب نباشد، مانعی ندارد.

ج. ب) اگر مرده باشد، حرام است و اگر زنده از آب گرفته شود و بعد ضربه بخورد، حلال است.

ص: 87

حکم ماهی هایی که بعد از وقوع جزر دریا کنار ساحل می افتند

س 63. ماهی هایی که بعد از وقوع جزر دریا، کنار ساحل به صورت مرده و زنده می افتند، چه صورت دارد؟

ج. اگر مرده باشد، حرام است و اگر زنده گرفته شود، حلال است.

حکم خوردن ماهی زنده موجود در شکم ماهی صید شده

س 64. ماهی خریداری شده داخل شکمش یک ماهی دیگر است. آیا خوردن آن ماهی داخل شکم اشکال دارد؟

ج. احوط اجتناب است.

صید ماهی توسط غیرمسلمان

س 65. اگر صید ماهی و غیره به وسیله صیاد غیرمسلمان انجام گیرد، حلال است؟

ج. حلال است.

صید کوسه ماهی و خرید و فروش آن در مصارف غیرخوراکی

س 66. صید و شکار و معامله کوسه ماهی (سمک القرش) در موارد ذیل چه حکمی دارد:

ص: 88

الف. فروش آن در کشور جهت تبدیل به خوراک طیور؟

ج. مانع ندارد.

ب. خرید و فروش و معامله باله های کوسه ماهی؟

ج. کوسه حرام گوشت است و اگر باله آن منافع محلله ای داشته باشد، فروش آن به منظور صرف در آن منافع اشکال ندارد.

ج. فروش در کشور با وجود احتمال اینکه خریدار آن را به کارخانه تولید تُن ماهی می فروشد و پس از تبدیل به کنسرو آن را به بازار عرضه می دارد؟

ج. اگر به قصد منافع محلله غیر خوراکی بفروشد، هرچند خریدار در خوردن استفاده کند، معامله صحیح است.

فروش گوشت کوسه ماهی برای خوردن

س 67. آیا فروش گوشت کوسه ماهی جایز است و حلال می باشد یا خیر؟

ج. کوسه ماهی حرام گوشت است و اگر گوشت آن منافع محلله ای داشته باشد، فروش آن به منظور صرف در آن منافع اشکال ندارد؛ اما فروش برای خوردن جایز نیست.

ص: 89

فروش کوسه ماهی در دیگر بلاد اسلامی و پول حاصل از فروش آن

س68. فروش کوسه ماهی در دیگر بلاد اسلامی به صورت عمده فروشی با اطمینان به اینکه خریدار خوردن آن را در دین و یا مذهبش حلال می داند، چه حکمی دارد؟

ج. در فرض سؤال چنانچه فروشنده کوسه ماهی به قصد اینکه خریدار در جهت خوردن از آن استفاده کند نفروشد، بلکه فقط هدفش فروش آنچه منفعت محلله دارد باشد، اشکال ندارد؛ هرچند بدانند خریدار به منظور خوردن خودش می خرد.

س69. پولی که از این طریق به دست می آید، چه حکمی دارد؟

ج. در فرض مسئله فوق پول آن اشکال ندارد.

مجوز صید کوسه ماهی توسط شیلات و تبدیل به فیله جهت مصرف

س70. شاید شما تابه حال کوسه ماهی را به چشم ندیده باشید. اینجانب مشغول کار جاشویی (صید ماهی) در استان بوشهر می باشم، کوسه ماهی از زمانی که اجدادم از مراجع تقلید شنیده و

ص: 90

تحقیق کرده اند، حرام بوده است؛ زیرا: 1. کوسه ماهی فلس ندارد. 2. بچه زا است. 3. خون جهنده دارد. اما این روزها صید ماهی از طرف شیلات کل ایران مجاز شده و صیادان آن را به صورت فیله ماهی درآورده؛ یعنی سر و دم آن را بریده و شکم آن را پاک کرده و به صورت تکه گوشت خالص به بازار شهرهای بالا عرضه می کنند، و مردم از همه چیز بی خبر آن را به عنوان ماهی حلال مصرف می کنند. از شما خواهشمندم نظر خود را در رابطه با حرام یا حلال بودن این نوع ماهی اعلام فرمایید و نیز خواهشمندم صیادان را از پولی که با فروش این نوع ماهی به دست می آورند، آگاه سازید که چه حکمی دارد؟

ج. کوسه ماهی حرام است و اما صید کوسه ماهی در صورتی که منافع محلله مقصوده (مانند استفاده از آن برای خوراک طیور) داشته باشد و فروشنده به قصد استفاده حلال، آن را بفروشد، اشکال ندارد؛ ولی اگر معمولاً برای خوراک انسان، صید و فروخته می شود و استفاده های دیگر غیر مقصود و نادر است، صید و فروش آن جایز نیست و پولی که در

مقابل فروش آن دریافت می شود، حرام است.

خرید و فروش ماهی حرام گوشت

س71. خرید و فروش ماهی که خوردن آن حرام است، چه صورت دارد؟

ج. چنانچه منفعت محلله معتدبه از قبیل خوراک دام و طیور داشته باشد اشکال ندارد، ولی خرید و فروش آن برای خوردن جایز نیست و معامله آن باطل است.

شرط تذکيه و خوردن ميگو

س72. آیا خوردن میگو حلال است؟ و اگر حلال است، آیا شرط تذکيه آن مُردن در خشکی است؟

ج. میگو حلال است و شرط تذکيه ماهی را دارد.

صيد و مصرف سخت پوستان و نرم تنان

س73. حکم صيد، مصرف و حليت انواع سخت پوستان، نرم تنان و جانوران دریایی چیست؟

ص: 92

ج. از جانوران دریایی فقط ماهی فلس دار و میگو حلال گوشتند و سایر حیوانات حرام گوشت می باشند.

صید حشرات جهت مصرف انسان، دام و طیور

س74. حکم حلیت حشرات جهت مصرف انسان و یا دام و طیور چگونه است؟

ج. صید حشرات غیر از ملخ برای مصرف انسان حرام است و برای دام و طیور مانعی ندارد.

استفاده از ملخ، خزندگان، حشرات، عقرب ها و انواع کرم ها

س75. حکم استفاده از ملخ، خزندگان، حشرات، عقرب ها، انواع کرم ها که علی رغم فرهنگ ایرانی در برخی از کشورها به صورت کامل عرضه می گردد، چیست؟

ج. استفاده از ملخ با رعایت شرایط، اشکال ندارد، اما سایر حشرات و خزندگان حرام گوشتند.

ص: 93

استفاده از کرم خاکی جهت مصارف غذایی

س76. با رواج صنعت تولید کود کشاورزی از کرم خاکی، مقادیر بسیار زیادی از کرم خاکی در مقیاس تن در هکتار به صورت صنعتی در حال تولید می باشد، آیا از آن می توان جهت

مصرف غذایی مسلمانان به صورت گوشت صنعتی استفاده کرد و آیا می توان آن را جهت تغذیه افراد غیرمسلمان صادر نمود؟

ج. استفاده از کرم جهت خوراک مسلمانان حرام است و فروش آن برای تغذیه به غیرمسلمان نیز جایز نیست.

خوردن حیوان زنده

س77. خوردن حیوان زنده (برای مثال ماهی زنده) که در برخی از کشورها دیده می شود، چه حکمی دارد؟

ج. خوردن ماهی زنده حرام نیست، اما خوردن از گوشت سایر حیوانات زنده حرام است.

استفاده از موجوداتی غیر از حیوانات متعارف در غذا یا دارو

س78. آیا در صورت اثبات ارزش غذایی می توان از موجوداتی

غیر از حیوانات متعارف در غذا یا دارو استفاده نمود؟

ج. جز حیواناتی که حلال گوشت هستند و در رساله توضیح المسائل آمده، استفاده از سایر حیوانات حرام است؛ هرچند ارزش غذایی داشته باشند.

استفاده از حیوانات حرام گوشت در مکمل ها و داروها

س79. در خصوص حیوانات حرام گوشت آیا احکام تغذیه و احکام دارو اعم از مکمل های ورزشی، داروهای تقویتی و داروهای درمانی متفاوت می باشد؟

ج. هرگونه انتفاع برای اکل از حیوانات حرام گوشت، حرام است و فرقی بین داروی تقویتی و مکمل و... نیست. بلی، داروی خوراکی درمانی حرام تنها در صورت انحصار معالجه با آن، با تجویز پزشک متخصص متدین، در حد ضرورت جایز است.

تکثیر حیوانات حرام گوشت با هدف تغذیه افراد غیرمسلمان یا مصارف صنعتی، تجاری و تفریحی

س80. حکم تکثیر حیوانات حرام گوشت با هدف تغذیه افراد غیرمسلمان، استفاده در صنعت، تجارت و تفرج چیست؟

ص: 95

ج. تکثیر حیوانات حلال گوشت برای تغذیه مردم و جوب کفایی دارد و برای تفرج و تجارت هم اشکال ندارد، اما تولید و تکثیر حیوانات حرام گوشت با هدف استفاده حلال از آن (مثل موش آزمایشگاهی و...) اشکال ندارد و با هدف فروش به غیرمسلمین برای تغذیه جایز نیست.

صدور مجوز شکار گراز به اقلیت های مذهبی جهت مصرف گوشت آن

س 81. حکم دادن مجوز شکار گراز جهت اقلیت های مذهبی جهت مصرف گوشت آن، که امروزه در جامعه اسلامی در حال اجرا می باشد، چیست؟

ج. برای مصرف شخصی آنها اشکال ندارد.

ص: 96

از جمله نعمت های بزرگی که خداوند به بشر ارزانی داشته است، تسخیر و رام کردن حیوانات است. استفاده هایی که انسان از حیوانات در طول تاریخ برده است، بر حسب شرایط زمان و مکان و نوع وسایل متنوع و گوناگون بوده است. گوشت و شیر و فرآورده های لبنی غذای انسان ها را تأمین کرده و پوست و گُرک و پشم و موی آنها در کفش و لباس و زیرانداز و وسایل دفاعی مورد استفاده قرار گرفته است؛ و حتی از سرگین حیوانات به عنوان کود و سوخت زمستانی استفاده می گردد. در طول قرن ها حیوانات حمل و

تقل جاده ای و آبکشی از چاه ها را بر عهده داشتند. پرورش طیور و دام و زنبورداری از شغل های پردرآمد است و پيله های کرم ابريشم ظريف ترين لباس ها را در اختيار بشر قرار داده است. با استفاده از حيوانات در آزمایشگاه، هزاران راز علمی گشوده شده و داروی مفید تولید شده است.

توجه دادن قرآن به شگفتی های آفرینش حیوانات

در قرآن مجید هم سوره های بقره، انعام، فیل، نحل، عنکبوت به نام حیوانات نام گذاری شده تا مردم را به شگفتی های آفرینش و زندگی جمعی و منافع آنها توجه دهد.

اهمیت حقوق حیوانات در فقه اسلامی

در فقه اسلامی نیز احکام فراوانی در رابطه با نگهداری حیوانات، نفقه آنها، بهره گیری حلال و حرام از آنها، ستم نکردن بر آنها، ذبح، نحر و صید آنها و پرداخت زکات چهارپایان سه گانه [گاو و گوسفند و شتر] و... آمده است.

ص: 102

مثلاً در مورد تغذیه حیوانات، تأمین آب و غذای حیوان جزء مئونه و بر صاحب آن واجب است و اگر تخلف نماید، حاکم شرع او را بین سربریدن و فروختن و پرداخت هزینه مخیر می سازد و اگر امتناع نمود، حاکم به نیابت اقدام می کند. فقیه بلندمرتبه شیعه در کتاب جواهر الکلام می فرماید: اگر مالک حیوان علوفه نداشته باشد و دیگری داشته باشد، واجب است از او خریداری کند و اگر نمی فروشد و حیوان در معرض تلف است و فروشنده دیگری هم نیست، می تواند علوفه او را غصب کند و بعد مثل یا قیمت را بپردازد. (1) در وجوب نفقه حیوان فرقی بین حیوان حلال گوشت و حرام گوشت نیست.

حقوق حیوانات در احادیث

اشاره

در ادامه به برخی از روایات در خصوص حقوق حیوانات اشاره می شود.

ص: 103

1- . نجفی، جواهر الکلام، ج 31، ص 396.

نهی از نفرین کردن و فحش دادن به حیوان

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و ائمه (علیهم السلام) از فحش دادن و نفرین کردن حیوان نهی می فرمودند.

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): «أَنْتُمْ سَمِعَ رَجُلًا يَلْعَنُ بَعِيرَهُ، فَقَالَ: اذْجِعْ وَلَا تَصْحَبْنَا عَلَى بَعِيرٍ مَلْعُونٍ» (1).

پیامبر (صلی الله علیه و آله) وقتی شنیدند که مردی حیوان خود را لعن می کند، فرمودند: برگرد و با حیوان نفرین شده ما را همراهی مکن.

قَالَ عَلِيُّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): «فِي الدَّوَابِّ لَا تَضْرِبُوا الْوُجُوهُ وَلَا تَلْعَنُوهَا، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَعَنَ لَاعِنَهَا» (2).

امیر مؤمنان (علیه السلام) می فرمایند: به صورت حیوان نزنید و او را لعن نکنید؛ زیرا خدا لعن کننده به آنها را لعن می کند.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): «لِلدَّابَّةِ

عَلَى صَاحِبِهَا سِتَّةٌ حُقُوقٍ... وَلَا يَشْتُمُهَا» (3).

ص: 104

1- . مغربی، دعائم الاسلام، ج 1، ص 347.

2- . صدوق، من لا يحضره الفقيه، ج 2، ص 287.

3- . طوسی، تهذیب الاحکام، ج 6، ص 164.

امام صادق(علیه السلام) می فرمایند: حیوان شش حق بر گردن صاحبش

دارد... به آن ناسزا نگوید.

نهی از اذیت و آزار حیوان

از حبس حیوان و اذیت و آزار کردن آن نهی فرمودند.

حکم بن حارث می گوید: شترم بر نمی خاست و من او را می زدم پیامبر(صلی الله علیه و آله) بر من گذر کردند و فرمودند شتر را زن.

قَالَ: «مَرَّ بِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) وَقَدْ خَلَّاتُ نَاقَتِي، وَأَنَا أَضْرِبُهَا، فَقَالَ: لَا تَضْرِبُهَا، حَلْ، فَقَامَتْ، فَسَارَتْ مَعَ النَّاسِ» (1).

کراهت از ذبح حیوان توسط شخص پرورش دهنده آن

ائمه(علیهم السلام) کراهت داشتند که شخص حیوانی را که با دست خود در خانه پرورش داده، ذبح کند.

مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضِيلِ عَنْ أَبِي أَلٍ -حَسَنِ (عَلَيْهِ السَّلَام) قَالَ: قُلْتُ لَهُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ كَانَ عِنْدِي كَبْشٌ سَمَّنْتُهُ لِأُضْحِيَ بِهِ فَلَمَّا أَخَذْتُهُ فَأُضِجَعْتُهُ نَظَرَ إِلَيَّ فَرَحِمْتُهُ

ص: 105

1- . ابن اثیر جزری، اسد الغابه، ج 1، ص 336.

وَرَفَّقْتُ عَلَيْهِ ثُمَّ إِنِّي دَبَحْتُهُ. قَالَ: فَقَالَ لِي: «مَا كُنْتُ أَحِبُّ لَكَ أَنْ تَفْعَلَ، لَا

تُرَيِّبَنَّ شَيْئاً مِنْ هَذَا ثُمَّ تَدْبَحْهُ» (1).

محمد بن فضیل می گوید: خدمت امام رضا(علیه السلام) عرض کردم که قوچی را برای قربانی کردن فربه نمودم و وقتی که کارد به حلقش زدم، نگاهی به من کرد که دلم سوخت. حضرت فرمودند: کار تو را نمی پسندم. نباید حیوانی را پرورش دهی و بعد سر آن را ببری.

مشابه این روایت از امام صادق(علیه السلام) نیز نقل شده است.

عَنْ أَبِي الصَّحَّارِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ: قُلْتُ لَهُ الرَّجُلُ يَعْلِفُ الشَّاةَ وَالشَّاتَيْنِ لِيُضَحِّيَ بِهِمَا، قَالَ: «لَا أَحِبُّ ذَلِكَ». قُلْتُ: فَالرَّجُلُ يَشْتَرِي الْإِخْتِ وَالشَّاةَ فَيَسَاقُطُ عَلْفُهُ مِنْ هَاهُنَا وَمِنْ هَاهُنَا فَيَجِيءُ الْوَقْتُ وَقَدْ سَدَّ مِنْ فَيَدْبَحُهَا؟ فَقَالَ: «لَا وَلَكِنْ إِذَا كَانَ ذَلِكَ الْوَقْتُ فَلْيَدْخُلْ سُوقَ الْإِسْلَامِيِّينَ وَلْيَشْتَرِ مِنْهَا وَيَدْبَحْهَا» (2).

ابی الصحاری می گوید: به امام صادق(صلی الله علیه و آله) عرض کردم: کسی یک یا دو گوسفند را علوفه می دهد تا در عید قربان، قربانی کند. فرمود:

ص: 106

1- طوسی، تهذیب الاحکام، ج 9، ص 83.

2- طوسی، تهذیب الاحکام، ج 9، ص 83.

این کار را دوست ندارم. گفتم: کسی شتر و گوسفند می خرد و از

این طرف و آن طرف علوفه او را تأمین می کند و در عید قربان چاق می شود و آن را ذبح می کند. فرمودند: نه، وقتی عید قربان رسید، به بازار برو و گوسفندی بخرد و ذبح کند.

سفارش امام سجاد(علیه السلام) به دفن شترشان

امام سجاد(علیه السلام) در آخرین لحظات حیات به فرزند خود فرمودند که من با این شتر 20 بار به حج رفته ام و یک تازیانه به آن نزده ام، پس از مرگ، آن را دفن کن که گوشت آن را درندگان نخورند. (1)

نهی از سوار شدن سه نفری بر حیوان

همچنین از سوار شدن سه نفر بر حیوان، منع کردند.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): «لَا يَرْتَدِفُ ثَلَاثَةٌ عَلَى دَابَّةٍ، فَإِنَّ أَحَدَهُمْ مَلْعُونٌ وَهُوَ الْ-مُقَدَّمُ». (2)

سه نفر بر چهارپایی سوار نمی شوند، مگر اینکه یکی از آنها

ص: 107

1- . برقی، المحاسن، ج2، ص 635 - 636.

2- . صدوق، الخصال، ج1، ص 99.

ملعون است و او کسی است که جلو نشسته (و بر گردن حیوان

فشار می آورد).

نهی از حمل بار اضافه به وسیله حیوان

از حمل بار اضافه به وسیله حیوان کراهت داشتند.

امام صادق(علیه السلام) می فرمایند: «لَا يُحْمَلُهَا فَوْقَ طَاقَتِهَا».(1)

عَنْ حَمَادِ اللَّحَامِ قَالَ: مَرَّ قَطَارٌ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَام) فَرَأَى زَامِلَةً قَدِ مَالَتْ، فَقَالَ: «يَا غُلَامُ اعْمِدْ عَلَيَّ هَذَا الْ-حَمَلِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ الْعَدْلَ».(2)

حماد لحام می گوید: ستونی از شتران بارکش بر امام صادق(علیه السلام) گذشتند که بار یکی از شتران کج و منحرف شده و حیوان در اذیت بود، امام به ساریان فرمود: «بار شتر را صاف و برابر کن؛ زیرا خدا عدل و برابری را دوست دارد».

رعایت عدالت در سواری گرفتن از چهارپایان

امیرالمؤمنین(علیه السلام) در سفارش به مأمور مالیات می فرماید:

ص: 108

1- . برقی، المحاسن، ج2، ص627؛ طوسی، تهذیب الاحکام، ج6، ص164.

2- . صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج2، ص292.

«وَلَا يَجْهَدَنَّهَا زُكُوبًا، وَلْيَعْدِلْ بَيْنَ صَوَاحِبَاتِهَا فِي ذَلِكَ وَبَيْنَهَا». (1)

از آنها زیاد سواری نگیر و در سوار شدن بر شتران عدالت را رعایت کن.

نهی از پیمودن مسیر طولانی بدون استراحت

هنگام حمل بار، از پیمودن مسیر طولانی بدون استراحت منع کردند.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمود: «وَلَا يُحْمَلُهَا فَوْقَ طَاقَتِهَا وَلَا يُكَلِّفُهَا مِنْ أَلِّ-مَشْيٍ إِلَّا مَا تُطِيقُ». (2)

حیوان را بیش از آنچه طاقت دارد، بار نکن و به پیمودن مسیر و مدار.

امام باقر (علیه السلام) فرمود: «إِذَا سِرْتَ فِي أَرْضٍ خِصْبَةٍ فَارْزُقْ بِالسَّيْرِ، وَإِذَا سِرْتَ فِي أَرْضٍ مُجْدِبَةٍ فَعَجِّلْ بِالسَّيْرِ». (3)

ص: 109

1- . نهج البلاغه، نامه 25 (ص 381)؛ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج 9، ص 134.

2- . صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج 2، ص 286.

3- . برقی، المحاسن، ج 2، ص 361؛ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج 2، ص 290.

هرگاه از سرزمین سرسبزی می گذری زود نگذر (و نیاز حیوان را برطرف کن) و چون از زمین خشک و بی گیاه می گذری، زود بگذر.

نهی از جنگ بین حیوانات جهت تفریح

یکی از تفریحات برخی از مردم، جنگ بین حیوانات است که برای آن جوایز سنگینی هم قرار می دهند و امروزه تربیت نسل خاصی از سگ، خروس و قوچ برای درگیری و جنگ مرسوم است. با درگیر شدن حیوانات، تماشاچیان لذت می برند و هرچه یکی از آنها خون آلود می شود و لطمه می بیند، صاحب حیوان پیروز شادتر می گردد؛ اما پیشوایان دینی این کار را مکروه دانسته اند و اگر مصداق ظلم بر حیوان محسوب شود، حرام است.

سَأَلْتُهُ عَنِ التَّحْرِيشِ بَيْنَ الْبَهَائِمِ فَقَالَ: «كُلُّهُ مَكْرُوهٌ إِلَّا الْكِلَابَ»، (1) و «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) عَنِ تَحْرِيشِ الْبَهَائِمِ إِلَّا الْكِلَابَ». (2)

ص: 110

-
- 1- . کلینی، الکافی، ج 6، ص 553-554؛ مجلسی، بحار الانوار، ج 61، ص 226.
 - 2- . صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج 4، ص 60؛ مجلسی، بحار الانوار، ج 61، ص 227.

از امام صادق (علیه السلام) درباره به جنگ انداختن بین حیوانات سؤال کردم، حضرت فرمود: همه موارد جنگ بین حیوانات کراهت دارد، جز در مورد سگ ها.

و پیامبر (صلی الله علیه و آله) از به جنگ انداختن حیوانات جز سگ ها نهی فرمودند.

علامه مجلسی در شرح این روایت می فرماید: «بَيَانُ قَوْلِهِ (عَلَيْهِ السَّلَام): «إِلَّا الْكِلَابَ»، كَأَنَّ الْإِلَّ-مُرَادَ بِهِ تَحْرِيشَ الْكَلْبِ عَلَى الصَّيْدِ لَا تَحْرِيشَ الْكِلَابِ بَعْضِهَا عَلَى بَعْضٍ، وَالْأَخْبَارُ وَإِنْ وَرَدَتْ بِلَفْظِ الْكِرَاهَةِ لَكِنْ قَدْ عَرَفْتَ أَنَّ الْكِرَاهَةَ فِي عُرْفِ الْأَخْبَارِ أَعْمٌ مِنَ الْإِلَّ-حُرْمَةٍ، وَهُوَ لَ-هُوَ وَلِغَوْ وَإِضْرَارٍ بِالْ-حَيَوَانَاتِ بَعْضٍ مَصْلَحَةٍ، فَلَا يَتَّعَدُ الْقَوْلُ بِالتَّحْرِيمِ، وَاللَّهُ يَعْلَمُ». (1)

مراد از جواز این عمل در سگ ها، درگیر کردن سگ ها با یکدیگر نیست، بلکه منظور آموزش و تمرین آنها برای شکار است تا بتوان آنها را برای شکار به سوی حیوانات دیگر فرستاد. و مقصود از کراهت در لسان روایات اعم از حرمت است و این کار لهو و لغو و ایذای بدون مصلحت به حیوانات است و بعید نیست که قائل به حرمت شویم.

ص: 111

ارزش ذاتی موجودات طبیعی غیر از انسان

س82. آیا ارزش انسان فی نفسه و به ذات خود بالاتر و برتر از سایر موجودات است؟

ج. بلی، انسان اشرف مخلوقات است و خداوند نعمت های مختلف را برای رسیدن او به کمال آفریده است.

تعارض حقوق حیوانات با حقوق انسان

س83. آیا رعایت حقوق حیوانات و یا طبیعت انحصاراً منوط به استیفای حقوق انسان و یا در رابطه با استیفای حقوق مربوطه است یا طبیعت و حیوانات در اسلام از نوعی حقوق ذاتی نیز برخوردارند.

ج. اگرچه برای حیوان و طبیعت می توان در روایات حقوقی را ملا-حظه نمود، لکن در صورت تراحم با حقوق انسان، حق انسان مقدم است. «وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً».(1)

ص: 112

1- . جاثیه، 13.

س84. در صورت تعارض حقوق و منافع انسان - شامل حقوق اولیه، ثانویه، منافع ضروری، تکمیلی و حتی منافع جزئی - و حقوق طبیعت و حیوانات، اولویت در هر مورد چگونه تعیین می گردد؟

ج. اولویت با حقوق انسان هاست. «وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا». (1)

استفاده از حیوانات در آزمایشگاه جهت تحقیقات پزشکی

س85. استفاده از حیوانات آزمایشگاهی مثل موش و خرگوش جهت بررسی موضوعات پزشکی و آزمون داروها و روش های جراحی با در نظر گرفتن تحمل درد و از بین رفتن آنها در مراحل آزمایش تا چه حد مجاز می باشد؟ آیا الزامی در جهت تهیه تجهیزات کاهش درد و رعایت حقوق اولیه در صورت امکان وجود دارد؟

ج. هرچند اذیت حیوانات با آنچه در روایات نسبت به ترحم به آنها آمده است منافات دارد، اما با فرض وجود هدف صحیح و مشروع،

ص: 113

استفاده از حیوانات آزمایشگاهی مانعی ندارد. البته اگر بتوانند برای کاهش درد آنها اقدامی کنند و به حداقل اذیت اکتفا کنند، از نظر اخلاقی خوب است، لکن الزام شرعی ندارد.

منع ماکیان و پرندگان از حقوق اولیه در مراکز تکثیر برای سود بیشتر

س 86. در برخی از کشورها در مراکز تکثیر ماکیان و پرندگان جهت استیفای سود اقتصادی بیشتر، از هرگونه فعالیت و حرکت حیوان به لحاظ منافع بیشتر جلوگیری نموده و حتی با تغذیه اجباری و منع جفت گیری آن را از حقوق اولیه محروم می نمایند. آیا این موارد می تواند شرعی باشد؟

ج. مانعی ندارد.

جداسازی حیوان از فرزند یا جفت در مراکز تکثیر صنعتی برای سود بیشتر

س 87. جداسازی حیوان از فرزند یا جفت آن در مراکز تکثیر صنعتی به جهت استیفای مزایای بیشتر اقتصادی به لحاظ اسلام چه

ص: 114

حکمی دارد؟

ج. اشکال ندارد.

اذیت کردن حشرات و نابودسازی گیاهان

س88. آیا احکام مربوطه به عدم اذیت، رنج آفرینی و نابودسازی بیهوده حیوان در صورت تطابق موضوع بر سایر موجودات از جمله گیاهان، حشرات و... و حتی عرصه های طبیعی نیز محقق می گردد؟

ج. بلی، می توان همان مطالب را نسبت به حشراتی که ضرری برای افراد ندارند - مثل مورچه در بیابان - بیان کرد و در عرصه های طبیعی و گیاهان هم تصرفات مخرب بدون جهت عقلایی مذموم است.

خارج کردن بیضه گوسفندان نر جهت پرواربندی

س89. برخی از روستاییان و دامداران برای پروار کردن گوسفندان، بیضه گوسفندان نر را خارج می کنند. این حیوان زبان بسته بعد از چند روز شروع به غذا خوردن و آب خوردن می نماید. این اقدام آنها که برای بهره بردن مزایای دنیوی است، حرام است یا حلال؟

ص: 115

ج. مفروض سؤال با وجود اغراض عقلایی مانعی ندارد.

دریغ کردن آب از حیات وحش و سایر موجودات

س 90. آیا شخصی که واجد منبع آبی در یک منطقه آزاد به لحاظ کشاورزی و سایر موارد است و به صورت طبیعی وحوش منطقه نیز از آن آب بهره می برند می تواند به لحاظ داشتن مالکیت با دیوارکشی و غیره مانع از استفاده سایر موجودات از آب مذکور گردد؟

ج. آب دادن و رفع تشنگی از انسان و حیوان در روایات رسیده از اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) مورد تأکید قرار گرفته است و شایسته نیست که کسی آب را از حیوانات تشنه دریغ دارد؛ ولی اگر آمدورفت وحوش موجب ضرر و زیان به مزارع می گردد، شایسته است که مقداری از آب را به نقطه دورتری منتقل کند تا حیوانات تشنه نمانند. و اگر منبع آب دیگری هرچند با فاصله در محل باشد که رفع حاجت تشنگی حیوانات بشود، منع مانعی ندارد.

ص: 116

تهیه آب و غذا برای حیوانات حیات وحش

س91. آیا حقی از مال افراد از جمله آب یا غذا جهت وحوش یک منطقه که به صورت همزیستی با آن افراد زندگی می نمایند وجود دارد؟ برای مثال پرندگان در یک منطقه شهری.

ج. دانه دادن به پرندگان و سایر حیوانات هرچند واجب نیست، اما مورد تأکید و مستوجب ثواب اخروی است.

تغذیه حیوان وحشی و گرسنه یا کمک به حیوان آسیب دیده

س92. صدقه بر طبیعت چگونه است، آیا تغذیه یک حیوان وحشی و گرسنه و یا کمک به یک حیوان آسیب دیده نیز نوعی صدقه محسوب می گردد؟

ج. بلی، این موارد هم جزء صدقات مستحب محسوب می شود، اما اسراف و زیاده روی در آن جایز نیست.

آزاد کردن حیوانات دربند به جای بنده به دلیل عدم وجود بنده در زمان حاضر

س93. با توجه به وجود حکم آزاد کردن بنده در احکام اسلامی

ص: 117

به عنوان یکی از احکام جزایی اسلام در موارد مختلف، و نظر به

نبود و عدم مصداق در خصوص حکم مذکور در زمان حاضر، آیا می توان از موضوع آزاد نمودن حیوانات در اسارت با رعایت ملزومات آن استفاده نمود؟

ج. آزاد کردن حیوانات جایگزین آزادی برده نمی شود.

درمان حیوان وحشی و آزاد که توسط انسان آسیب دیده

س94. آیا درمان حیوانات آسیب دیده وحشی و آزاد در صورتی که به واسطه فعالیت های انسانی آسیب دیده باشند، برای مثال تصادفات جاده ای و... به عهده حکومت اسلامی است؟

ج. کمک به حیوانی که از تصادف و یا موارد دیگر آسیب دیده و رنج می برد، در حد مقدور پسندیده است.

رعایت حقوق حیوانات هنگام ذبح در احادیث

با توجه به روایات وارده از اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) نه تنها رعایت حقوق حیوانات در زندگی آنها لازم است، بلکه در موقع

ص: 118

بردن به کشتارگاه نیز رعایت برخی از حقوق را سفارش فرموده اند:

تیز بودن چاقو هنگام ذبح، معطل نکردن حیوان در حال ذبح، آب دادن به حیوان قبل از ذبح، قطع نکردن نخاع قبل از جان دادن کامل،⁽¹⁾

نهی از ذبح در شب،⁽²⁾

نهی از کشتن حیوان در مقابل حیوان دیگر،⁽³⁾ نهی از کشتن حیوان خانگی توسط صاحبش، سفارش به بردن حیوان به آرامی به طرف مذبح و خواباندن آن با ملایمت،⁽⁴⁾ نهی از ذبح حیوان آبستن و شیرده،⁽⁵⁾ از جمله مواردی است که مورد تأکید قرار گرفته است. برای نمونه چند حدیث ذکر می شود.

إِنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ الْإِحْسَانَ فِي كُلِّ شَيْءٍ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ

ص: 119

- 1- . حر عاملی، وسائل الشیعه، ج 24، ص 15 - 16، کتاب الصيد والذبائح، باب 6.
- 2- . حر عاملی، وسائل الشیعه، ج 24، ص 40 - 41، کتاب الصيد والذبائح، باب 21.
- 3- . حر عاملی، وسائل الشیعه، ج 24، ص 16، کتاب الصيد والذبائح، باب 7.
- 4- . مجلسی، بحار الانوار، ج 62، ص 315 - 316، ح 10.
- 5- . مجلسی، بحار الانوار، ج 62، ص 329 ح 58.

فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَةَ، وَلِيُحَدِّدَ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ،

وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ» (1).

پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: خدا بر شما نوشته است که در هر چیز اهل احسان باشید. پس هرگاه خواستید حیوانی را ذبح کنید، نیکو ذبح کنید، کارد را تیز کنید و ذبیحه را زودتر راحت کنید.

وَقَالَ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): «إِذَا ذَبَحَ أَحَدُكُمْ فَلْيُجْهِزْ» (2).

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمود: هرگاه خواستید حیوانی را ذبح کنید، سریع کار را تمام کنید.

و «أَنَّه (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) نَهَى... أَنْ يُقْتَلَ شَيْءٌ مِنَ الدَّوَابِّ صَبْرًا» (3).

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از زجرکش کردن حیوانات نهی می فرمود.

مؤلف دعائم الاسلام روایت کرده است: «وَعَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) أَنَّهُ

ص: 120

1- . احمد بن حنبل، مسند، ج 4، ص 123؛ مجلسی، بحار الانوار، ج 62، ص 315 - 316 (با اندکی اختلاف در عبارت).

2- . مجلسی، بحار الانوار، ج 62، ص 316.

3- . محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج 16، ص 160.

كَرِهَ ذَبْحَ ذَاتِ الْ-جَنِينِ وَذَوَاتِ الدَّرِّ لِغَيْرِ عَلَيْهِ. (1)

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از کشتن حیوان باردار و شیرده بدون جهت خاص کراهت داشت.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) أَنَّ أَمِيرَ الْ-مُؤْمِنِينَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ: «لَا تَذْبَحِ الشَّاهَ عِنْدَ الشَّاهِ وَلَا الْ-جَزُورَ عِنْدَ الْ-جَزُورِ وَهُوَ يُنْظَرُ إِلَيْهِ». (2)

امام علی (علیه السلام) فرمود: گوسفند و شتر را مقابل گوسفند و شتر، درحالی که به آن می نگرند، نکش.

عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ الْ-حُسَيْنِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) وَهُوَ يَقُولُ لِغُلَامَانِهِ: «لَا تَذْبَحُوا حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا لِكُلِّ شَيْءٍ». قَالَ: قُلْتُ: جُعِلَتْ فِدَاكَ فَإِنْ خِفْتُ؟ قَالَ: «إِنْ كُنْتَ ت-خَافُ الْ-مَوْتَ فَادْبَحْ». (3)

امام سجاد (علیه السلام) به غلامانش می فرمود: تا صبح نشده ذبح نکنید؛ زیرا خداوند شب را زمان استراحت برای هر چیز قرار داده است. گفتیم

ص: 121

1- . مغربی، دعائم الاسلام، ج 2، ص 177.

2- . کلینی، الکافی، ج 6، ص 230.

3- . حر عاملی، وسائل الشیعه، ج 24، ص 41.

فدایت شوم اگر ترس از مرگ حیوان دربین باشد چه کنیم؟ فرمود: در این صورت مانعی ندارد.

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) عَلَى رَجُلٍ وَاضِعٍ رِجْلَهُ عَلَى صَفْحَةِ شَاةٍ وَهُوَ يُجِدُّ شَفْرَتَهُ، وَهِيَ تَلْحَظُ إِلَيْهِ بِبَصَرِهَا، قَالَ: «أَفَلَا قَبِلَ هَذَا؟ أَوْ تُرِيدُ أَنْ تُمِيتَهَا مَوْتَيْنِ؟!» (1).

پیامبر اکرم (صلى الله عليه وآله) بر مردی که پای خود را بر صورت گوسفندی نهاده و مشغول تیز کردن چاقو بود و گوسفند با چشم به او نگاه می کرد، گذر کردند و فرمودند: نمی شد که قبلاً چاقورا تیز کنی؟ یا می خواهی او را دوبار بکشی؟

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (عليه السلام): «لَا تَنْخَعِ الذَّبِيحَةَ حَتَّى تَمُوتَ فَإِذَا مَاتَتْ فَأَنْخَعِهَا» (2).

امام صادق (عليه السلام) فرمود: تا ذبیحه جان دارد، نخاع او را قطع نکن.

ص: 122

1- . طبرانی، المعجم الاوسط، ج4، ص54؛ شعرانی، العهود المحمدیه، ص211، 720 - 721؛ متقی هندی، کنز العمال، ج6، ص265 (با اندکی اختلاف در عبارت).

2- . کلینی، الکافی، ج6، ص229.

ذبح حیوان در حالت بی هوشی جهت سهولت ذبح

س95. ذبح حیوان در شرایط بی هوشی جهت سهولت ذبح (جهت حیوانات بزرگ) و یا کاهش درد و ناراحتی حیوان، چه حکمی دارد؟
ج. صرف بی هوشی مانعی ندارد، اما نباید به حد مرگ برسد. البته اگر بی هوشی موجب شود که مقدار خون لازم در موقع ذبح خارج نشود و قسمتی از خون در رگ ها باقی بماند، نجس است و برای خوردن حرام می باشد.

آویخته سر بریدن حیوان جهت خارج شدن کامل خون هنگام ذبح

س96. نظر شرع مقدس اسلام در مورد آویخته سر بریدن حیوان جهت خارج شدن کامل خون هنگام ذبح به صورت هشیار یا بی هوش چیست؟

ج. اگر رعایت موازین شرعی از جمله رو به قبله بودن مقادیم بدن حیوان در موقع ذبح بشود، اشکال ندارد.

س 97. با توجه به کشف بیش از 5000 حیوان (بهائیم - انعام) در سطح جهان، ملاک حلیت گوشت گونه های مذکور چیست؟

ج. علف خوار بودن و سم داشتن و اسم بردن خصوص آنها از جمله ملاک های حیوانات حلال مگر در موارد استثنا می باشد. برای مطالعه و آگاهی بیشتر در این زمینه، به کتاب هدایه العباد، بخش اطعمه و اشربه مراجعه فرمایید.

س 98. در آیه 45 سوره نور که می فرماید: «وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ...»، که سه گروه مذکور در آیه شریفه در علوم امروزی به خزندگان، پرندگان و پستانداران نامگذاری می شوند، با توجه به تعداد متنوع این موجودات و ضرورت شناخت و استفاده از آنها، ملاک حلال بودن گوشت آنها چگونه است؟

ج. حشرات و خزندگان حرام گوشتند و برای پرندگان و پستانداران حلال گوشت علایمی ذکر شده که می توانید در کتاب هدایه العباد مطالعه فرمایید.

س 99. ملاک حلال بودن گوشت سایر گونه ها اعم از میگوها و گونه های دریایی، ملخ ها و حشرات و... چگونه است؟

ج. از حیوانات دریایی تنها ماهی های فلس دار و میگو و از حشرات تنها ملخ حلال گوشت و بقیه حرام گوشتند.

استفاده از اجزا و احشای حیوانات حلال گوشت و حرام گوشت

س 100. استفاده از اجزا و احشای حیوانات حلال گوشت و حرام گوشت چه حکمی دارد؟

ج. غیر از مواردی که خوردن آن حرام است و در توضیح المسائل ذکر شده، مثل طحال و... بقیه قسمت های احشای حیوان حلال گوشت (دل، جگر، کلیه، سیرابی، شیردان و...)، اشکال ندارد. اما استفاده از احشای حیوان حرام گوشت برای خوراک انسان حرام است، ولی برای غذای سایر حیوانات مانعی ندارد.

دادن غذای غیرمتعارف به حیوان حلال گوشت

س 101. دادن غذای غیرمتعارف مانند نجاسات به حیوان

ص: 125

حلال گوشت مانند اضافه کردن پودر گوشت حیوانات حرام گوشت و یا نجاسات حاصل از کشتارگاه ها به غذای دام در مراکز تکثیر دام صنعتی چه حکمی دارد؟

ج. دادن غذای نجس یا اجزای حیوان حرام گوشت و یا مواد زاید کشتارگاه ها به حیوانات مانعی ندارد. اما اگر مدفوع انسانی به حیوان داده شود، جواز مصرف گوشت آن نیاز به گذشتن مدت استبراء دارد.

استفاده از پوست دباغی شده حیوانات

س102. استفاده از پوست دباغی شده و فراوری شده چه حیواناتی برای انسان جایز است؟

ج. استفاده از پوست گاو و گوسفند و شتر که حلال گوشت هستند، در صورت ذبح شرعی مانعی ندارد. و اما نسبت به حیوانات حرام گوشت غیر از سگ و خوک که نجس العین هستند، اگر حیوانات حرام گوشت مطابق دستور شرع ذبح شوند، استفاده از پوست آنها مانعی ندارد و پاک است، اما نماز با آن باطل است.

ص: 126

ایجاد باغ وحش و نگهداری و حبس حیوانات در آن

س 103. با توجه به این سخن پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) که می فرمایند: «لَعَنَ اللَّهُ مَنْ مَثَلَ بِأَلٍ - حَيَّوَانٍ (أَوْ حَبَسَ)»، (1) حکم وجود باغ وحش ها در جامعه اسلامی چیست؟ به خصوص که در روزهای اخیر در خبرها آمده است که در یکی از باغ وحش های ایران اسلامی، شیر محبوسی را زنده آتش زده اند؟

ج. نفس وجود باغ وحش و نگهداری حیوانات حرام نیست، ولی آزار و اذیت به حیوانات ظلم است و مکافات آن عذاب اخروی است.

نگهداری از حیوانات برای تفریح و تحقیق

س 104. امام کاظم (علیه السلام) در حدیثی معروف می فرماید: شایسته است انسان وقت خود را به چهار قسمت تقسیم کند. سپس توصیه

ص: 127

1- . نسائی، سنن، ج 7، ص 338؛ مجلسی، بحار الانوار، ج 61، ص 282. «لعنت خدا بر کسی که حیوانی را مثله کند یا زندانی کند».

می‌کند که یکی از آن چهار قسمت صرف تفریح شود. این موضوع نشان می‌دهد که تفریح برای یک انسان، خصوصاً برای جوانان لازم است، و باعث می‌شود که دیگر وظایف خود را بهتر انجام دهد. لطفاً بفرمایید نگهداری از حیوانات که در عین تفریح دارای جنبه‌های علمی و تحقیقی درباره دنیای آفرینش، تقویت روحیه محبت، و نیز نظاره کردن و دقت بر عجایب خلقت و قدرت خداوند متعال می‌باشد، به نظر جناب عالی چگونه است؟

ج. نگهداری حیوانات برای اهدافی که در بالا ذکر شد، نه تنها مانعی ندارد، بلکه فواید معنوی و مادی نیز دربردارد؛ ولی طوری باشد که منتهی به اسراف یا آزار حیوانات نشود.

نگهداری حیوان به خاطر زیبایی یا صدای خوش

س105. آیا برای نگهداری از حیوانات منعی وجود دارد؟ اگر فایده‌ای بر نگهداری حیوان مرتب نباشد، یا صرفاً برای زیبایی، یا صدای خوش آن باشد، (مثل قناری، یا مرغ عشق، یا مانند آن) نگهداری از آن چه حکمی دارد؟

ص: 128

ج. نگهداری حیوانات مانعی ندارد. ولی سزاوار است افراد باایمان هدفی از آن داشته باشند؛ هرچند استفاده از زیبایی و صدای خوش آنها باشد؛ درضمن باید این امر به اسراف کاری منتهی نشود.

نگهداری پرنده در قفس به خاطر استفاده از صدا یا زیبایی آن

س106. در خصوص حقوق حیوانات و اخلاق زیست محیطی، آیا نگهداری یک پرنده در قفس جهت استفاده از صدا و یا زیبایی آن به لحاظ شرعی و اخلاقی با توجه به محدودسازی آزادی یک گونه به نفع استفاده انسان مورد تأیید می باشد؟
ج. اشکال ندارد.

حبس پرنده در قفس از نظر نگهداری، مئونه و تعلق خمس

س107. پرندگان که در قفس حبس می کنند، اگر موجب ایدای حیوان باشد، شرعاً چطور است؟ آیا مکروه است یا حکم دیگر دارد؟ و اگر حیوان عادت کرده باشد و از قفس ناراحت نباشد، چه صورت دارد؟ و در هر دو صورت آیا تهیه این حیوانات جزء مئونه است و خمس ندارد یا زاید بر مئونه است و خمس دارد؟

ص: 129

ج. خوب است حیوانی که از حبس کردن ناراحت می شود آزاد شود، ولی حکم به حرمت مشکل است و اما نسبت به خمس آن مؤنه بودن آن مشکل است، باید خمس آن داده شود.

نگهداری پرندگان داخل قفس و منزل برای سرگرمی و تفریح

س 108. نگهداری پرندگان از قبیل قناری، بلبل، مرغ عشق و... در داخل قفس و در منزل به منظور تفریح و سرگرمی چه حکمی دارد؟
ج. حرمتش معلوم نیست.

نگهداری پرندگان زینتی و پرندگان شکاری و حیوانات خاص

س 109. حکم نگهداری حیوانات خاص از جمله کبوتر، سگ، پرندگان زینتی (بلبل، قناری، طاووس، طوطی و...)، پرندگان شکاری (شاهین...)، برخی از انواع مارها و خزندگان، لاک پشت...، که به تدریج در حال توسعه و عمومیت می باشد چیست؟
ج. در بعضی روایات نسبت به نگهداری کبوتر در خانه سفارش شده است و از نگهداری سگ منع شده است و نسبت به سایر حیوانات اگر

ص: 130

نگهداری مستلزم هزینه زیاد که مصداق اسراف است نباشد، منعی وارد نشده است.

نگهداری و تأمین خوراک زنبور عسل و کرم ابریشم

س 110. طبق کلام علامه حلی «وَكُلُّ حَيَوَانٍ ذِي رُوحٍ كَالْبَهَائِمِ فَيَجِبُ عَلَيْهِ الْقِيَامُ فِي النَّحْلِ وَدُودِ الْقَرْصِ»، (1) آیا واجب است که خوراک زنبور و کرم ابریشم و... را تأمین کرد؟

ج. اگر بخواهد زنبور یا کرم ابریشم را نگه دارد، باید غذای آن را تأمین کند.

نگهداری حیوان در خانه، محیط کار و تحصیل

س 111. آیا بین نگهداری حیوان در محیط خانه، کار، تحصیل و... تفاوتی وجود دارد؟

ج. تفاوتی در بین محل نگهداری آنها نیست.

س 112. نگهداری چه حیواناتی در محیط زندگی و خانه مورد تأیید اسلام بوده و نگهداری چه حیواناتی مورد تأیید نمی باشد؟

ص: 131

1- . علامه حلی، قواعد الاحکام، ج 3، ص 118.

ج. نگهداری خروس و کبوتر و گوسفند مورد تأکید روایات و نگهداری سگ جز برای پاسبانی منع شده است.

نگهداری تروفه در خانه

س 113. حکم نگهداری تروفه (حیواناتی که پس از مرگ با فراوری پوست و ایجاد غالب به همان شکل اولیه حفظ می شوند) در خانه چیست؟ آیا حکم مجسمه را دارد؟

ج. تروفه حکم مجسمه را ندارد و در نگهداری آن اشکالی به نظر نمی رسد.

نگهداری سگ از نظر اسلام

س 114. سؤالی که بنده مطرح می سازم، سؤالی است که برای اکثر هم رشته ای های خودم - یعنی رشته دامپزشکی - مطرح است و آن این است که چرا علی رغم اینکه ما در احادیث و کتب اسلامی همواره شاهد بیان این مطلب بوده ایم که ما باید در کنار مخلوقات خدا و با مهربانی کردن با آنها زندگی کنیم و در مورد

ص: 132

سگ این مطلب چه در رساله حضرت امام و چه در بسیاری از منابع شرعی عنوان شده، در کشورمان برخوردهایی علیه سگداران انجام می‌گیرد؟ و آیا این برخوردها از نظر شرعی مورد تأیید است؟ البته ممکن است چنین تصوّر شود که نگهداری سگ تنها وسیله ای است جهت تفریح و شاید این مطلب فراموش شده است که خداوند در هیچ موجودی پس از انسان به اندازه سگ قدرت درک احساس دوستی و دوست داشتن را قرار نداده است و همان طور که ما مسلمانان معتقدیم هر نیازی که در یک موجود وجود دارد، قطعاً پاسخی برایش وجود دارد و در مورد این حس سگ پاسخی به جز ارتباط برقرار کردن با یک انسان (البته براساس احکام اسلامی) موجود نیست. آیا اگر ما این مسئله را فراموش کنیم درحقیقت قوانین الهی را فراموش نکرده ایم؟ آیا اگر به مبارزه با عشقی که خداوند در نهاد یک جاندار زبان بسته قرار داده است بپردازیم، دچار معصیت نشده ایم؟

ج. نگهداری سگ برای مقاصد مختلف از قبیل پاسبانی خانه و گله و برای شکار و همچنین مقاصد پلیسی اشکال ندارد، ولی از آنجا که موجود آلوده ای است و ممکن است بیماری های مختلفی را به انسان منتقل سازد، با حکم به نجاست، از معاشرت با آن نهی شده است و از آنچه به صورت فرهنگ سگ بازی غربی دیده می شود، جلوگیری کرده است. در عین حال بدون مجوز شرعی کسی حق از بین بردن سگ های ولگرد را هم ندارد و غذا دادن به آنها هم توصیه شده است.

نگهداری سگ تازی

س 115. معروف است که «تازی» (سگ شکاری) در احکام نجاست و طهارت با سگ های دیگر تفاوت دارد. شاید دلیلش این باشد که - طبق آنچه در تاریخ آمده - اعراب (پس از اسلام) از رفت و آمد تازی به خیمه ها ممانعتی نمی کردند، و تازی حق داشت در خیمه با آنها بخوابد، و آن را هدیه ای از سوی خدا می دانستند. آیا تفاوتی میان تازی و سایر سگ ها در نجاست می باشد؟

ج. تفاوتی از جهت نجاست میان سگ های ولگرد و گله و شکاری و تزئینی و... نیست.

نگهداری سگ های پرورشی

س116. می خواستم ببینم آیا نگهداری از سگ های پرورشی که دارای شناسنامه هستند و واکسیناسیون می شوند، دارای ایراد می باشد؟
ج. چنانچه فایده ای از قبیل پاسبانی خانه و گله و صید و مانند آن داشته باشند، مانعی ندارد و اما تبعیت از فرهنگ غرب و معاشرت با آنها جایز نیست.

همراه داشتن سگ در ماشین و خیابان

س117. همراه داشتن سگ در ماشین و خیابان، و نگهداری آن در خانه، که نوعی تقلید از بیگانگان است، چه صورت دارد؟
ج. این کارها شایسته مسلمانان با شخصیت نیست، و ترویج این فرهنگ جایز نیست.

نگهداری سگ در داخل منزل

س118. نگهداری سگ در داخل منزل چه حکمی دارد؟
ج. مکروه است.

ص: 135

س 119. نگهداری سگ با رعایت جوانب شرعی در محوطه حیاط خانه و مجزا از زندگی داخلی چه حکمی دارد؟

ج. در مورد سؤال مانعی ندارد، ولی به طور کلی نگهداری سگ در غیر موارد لزوم مانند حفاظت، مذموم و در بعضی موارد جایز نیست و در حدیث وارد شده که ملائکه به خانه ای که در آن سگ باشد وارد نمی شود،⁽¹⁾ و این عملی مذموم به تقلید از کفار است.

س 120. اگر محیط زندگی سگ خارج از اتاق باشد، مثلاً در حیاط، یا باغ، یا پشت بام خانه ای برایش بسازند، و مسائل مربوط به طهارت و نجاست را مراعات کنند، نگهداری از آن چه حکمی دارد؟

ج. اگر پاکی و نجاست رعایت شود، و بودن آن حیوان در خانه فایده ای داشته باشد، مانعی ندارد. ولی معاشرت با آنها به روشی که غربی ها در مورد سگ دارند، صحیح نیست.

ص: 136

1- . برقی، المحاسن، ج 2، ص 615؛ کلینی، الکافی، ج 3، ص 393.

نگهداری گربه در منزل

س121. نگهداری گربه در داخل منزل چه حکمی دارد؟

ج. مانع ندارد.

نوازش و بغل کردن سگ و گربه

س122. نوازش و بغل کردن سگ و گربه چه حکمی دارد؟

ج. سگ نجس العین است و بدن یا لباس با تماس با تری بدنش نجس می شود و گربه مانع ندارد، لکن اگر موی آنها به بدن یا لباس نمازگزار باشد، موجب بطلان نماز است.

مدفوع پرندگان شکاری

س123. حکم نجاست مدفوع پرندگان شکاری و انواع عقاب ها و یا سایر حیوانات که در خانه ها نگهداری می شوند، چیست؟

ج. مدفوع پرندگان پاک است؛ هرچند حرام گوشت باشد.

حکم ادرار و مدفوع لاک پشت

اشاره

س124. آیا پوست و مدفوع و ادرار لاک پشت نجس است و اصولاً

ص: 137

چه حکمی دارد؟

ج. فضله لاک پشت و پوست آن پاک است؛ هرچند احتیاط آن است که از آن اجتناب کنند؛ ولی بول آن بنا بر احتیاط نجس است.

فضولات حیوان همستر

س125. آیا فضولات حیوان همستر پاک است یا خیر؟

ج. فضله حیواناتی که خون جهنده ندارند، پاک است.

هزینه های نگهداری حیوانات

س126. نگهداری از حیوانات ماهانه مبلغی هزینه در پی دارد؛ مانند دانه ای که برای قناری یا طوطی می خرند، یا کاهو یا سبزی که برای

خرگوش، خریده می شود. چنین هزینه هایی چه حکمی دارد؟

ج. این هزینه ها مادامی که به اسراف منتهی نشود، ایرادی ندارد.

خشک کردن حیوانات

خشک کردن و کشتن حیوانات برای دکور و تزئین

س127. خشک کردن و یا کشتن حیوانات به جهت دکور و غیر آن،

ص: 138

ج. در مورد حیوانات موذی اشکال ندارد و اما در سایر حیوانات اگر باعث اذیت و آزار خاصی نباشند، توصیه نمی شود و اگر از حیوانات دارای خون جهنده باشند، با توجه به اینکه ذبح شرعی نمی شود، دست مرطوب را نجس می کند.

س128. اگر حبس پرندگان و یا حیوانات بیابانی مثل روباه و شغال و امثال اینها باعث اذیت حیوانات شود، چه صورت دارد و الآن در بعضی از نقاط دیده شده که آهو یا حتی برّه و یا پرندگان کمیاب را با برق می کشند و شکم آنها را خالی می کنند و به جای آن کاه و امثال این را می ریزند و برای تزئین در مغازه ها و یا منازل نگهداری می کنند. سؤال این است: اولاً: این کار شرعاً جایز است یا خیر؟ ثانیاً: نگهداری این حیوانات چگونه است؟ و آیا اگر گناه است باید افرادی را که مرتکب این عمل می شوند نهی کرد یا خیر؟

ج. حرمت نگهداری حیوانات مذکور معلوم نیست و کشتن آهو و بره

به وسیله برق جایز نیست.

خشک کردن حیوانات و پرندگان زنده به وسیله برق

س 129. خشک کردن پرندگان و حیوانات به وسیله برق درحالی که زنده هستند، چه صورت دارد؟

ج. جایز نیست.

خشک کردن و نگهداری اجساد حیوانات و نماز خواندن روبه روی آنها

س 130. خشک کردن حیوانات، حشرات، پرندگان، جانوران دریایی و نگهداری اجساد خشک شده آنها در منزل یا مغازه چه حکمی دارد؟ نماز خواندن روبه روی آنها چه حکمی دارد؟

ج. خشک کردن اگر ایذا باشد جایز نیست و قدر مسلم جواز استفاده به نحوی است که در شرع مقدس ذکر شده است، مانند ذبح و صید؛ و نماز روبه روی آنها صحیح است، ولی کراهت دارد.

ص: 140

کشتن عمدی حیوانات حلال گوشت

س131. می خواستم بدانم حکم کشتن یک حیوان از روی عمد

چیست؟ (حیوان حلال گوشتی که آزاری هم ندارد) و چگونه باید جبران کرد؟

ج. کشتن حیوان حلال گوشت به جهت استفاده از گوشت آن، دارای غرض عقلایی است و مانعی ندارد؛ هرچند آزار هم نداشته باشد.

کشتن جوجه های یک روزه به بهانه کمبود دانه و اشباع بازار

س132. در سال های اخیر متأسفانه کشتن جوجه های یک روزه در بین مرغداران به بهانه کمبود دانه و اشباع بازار رواج پیدا کرده است و تصاویر نشان می دهد که گاهی آنها را می سوزانند و گاهی زنده زیر خاک می کنند. حکم شرعی این کار چیست؟

ج. کشتن جوجه ها به صورت مذکور در سؤال مصداق ظلم و اسراف است و عواقب بدی در دنیا و آخرت برای مرتکبین دارد. می توانند جوجه ها را رایگان یا با قیمت کمتر بین مردم توزیع کنند و یا اقدام به جوجه کشی اضافه نکنند.

کشتن حیوانات خطرناک

س 133. حیواناتی به واسطه فعالیت مستقیم و یا غیرمستقیم انسان تکثیر یافته اند؛ از جمله سگ های ولگرد در اطراف شهر ها و یا

گره ها در اطراف خانه ها، اگر احتمال خطر مانند انتقال بیماری از گونه های مذکور و یا گازگرفتگی برود و اگر امکان عقیم سازی آنها وجود داشته و با کنترل جمعیت رفع ضرورت نماید، کشتن آنها در فرض مسئله چه حکمی دارد؟

ج. از بین بردن حیوانات ولگرد بدون جهت خاص حرام است و اما اگر معلوم شود که موجب انتقال بیماری و ضرر مسلمانان است کشتن آنها جایز می باشد و در صورتی که با عقیم سازی و کنترل جمعیت مشکل رفع می شود، اولویت دارد.

منع اداره محیط زیست از کشتن حیوانات وحشی آسیب زننده به محصولات و احشام روستاییان

س 134. مشاهده می شود که حیوانات وحشی از جمله خوک، خرس، گرگ، و... به محصولات و احشام روستاییان آسیب های

ص: 142

جدی وارد می کنند و اگر روستاییان بخواهند به حیوانات وحشی آسیب وارد کنند، توسط اداره محیط زیست به دادگاه معرفی و دادگاه آنها را جریمه می نماید؛ در صورتی که این از وظایف محیط

زیست است که با حیوانات وحشی مقابله نماید. ولی به دلیل گستردگی محیط و امکانات کم محیط زیست، این امر میسر نمی شود. لطفاً بفرمایید: تکلیف شرعی کشتن حیوانات مودی (که برخلاف قانون است) چیست؟

ج. اگر حیوان مودی به جان و یا مال شخصی خسارت و ضرر بزند، آن شخص می تواند جلوی ضرر را - ولو با کشتن حیوان، اگر به طریق دیگر ممکن نباشد - بگیرد.

کشتن موجودات مودی و مزاحم

س 135. آیا جایز است که برخی از موجودات مودی و مزاحم مانند مار و عقرب و... را چه در همان لحظه اول یا پس از گرفتن، در ایستگاه از بین برد؟ آیا با توجه به خطرناک بودن آنها باید به مراجع ذی ربط تحویل داد؟

ص: 143

ج. اگر بتوانید بدون خطری که متوجه شما شود آنها را از بین ببرید، اشکال ندارد، ولی اگر احتمال خطر برای شما هست، به مراجع ذی ربط تحویل دهید.

کشتن موجودات موذی با آب جوش

س 136. آیا می توان موش ها و مانند آن را که باعث مزاحمت می شوند، با آب جوش کشت؟

ج. می توانید به وسیله دیگری که حیوان را زیاد زجر ندهد، بکشید.

کشتن و آزار حیوانات غیر موذی

س 137. کشتن و آزار حیوانات غیر موذی چگونه است؟ محبت به آنان چه حکمی دارد؟

ج. کشتن و آزار حیوانات غیر موذی اشکال دارد، و حمایت از آنان خوب است.

کشتن حشرات در منزل و دوا ریختن در لانه آنها

س 138. آیا کشتن حیوانات مثل سوسک و مارمولک و مورچه و غیره در منزل جایز است یا خیر؟ و دوا ریختن در محل آنها چه حکمی دارد؟

ص: 144

ج. اگر حیوانات مذکور موجب اذیت و مزاحمت باشند، کشتن آن ها اشکال ندارد.

کشتن حیوانات و حشرات بدون علت

س139. قتل حیوانات و حشرات بدون علت چه حکمی دارد؟

ج. اگر اذیت نکنند، از کشتن آنها خودداری شود.

کشتن حشرات موذی و حشراتی که نیش می زنند

س140. آیا کشتن حشرات گناه دارد یا خیر؟ حشراتی که نیش می زنند و یا حشراتی که ایجاد مزاحمت می کنند؟

ج. کشتن حشرات موذی اشکال ندارد.

کشتن گربه های مزاحم

س141. کشتن گربه هایی که ایجاد مزاحمت می کنند، چه حکمی دارد؟

ج. اگر اذیت کند اشکال ندارد.

کشتن گربه توسط کسی که حکم آن را نمی دانسته

س142. اینجانب به علت ندانستن مسئله که کشتن گربه جایز نیست و آقای... فتوا داده اند که اگر گربه اذیت می کند باید او را

ص: 145

ترساند که از محله برود، قبل از خواندن این مسئله حدود شش گربه را کشتم که چهار تا از آنها آن نوزاد بودند و از پشت بام آنها را به وسط خیابان پرتاب نمودم و دو تای دیگر آنها اذیت می کردند و درضمن چهار بچه شاهین از مادر جدا کردم که آنها هم بعد از چند روز مردند. حالا هر پیش آمدی که در خانه ما پیش می آید،

علت را همان ها می دانم و با خود می گویم خودم کردم که لعنت بر خودم باد. حالا از شما تقاضا دارم که مرا نسبت به کفاره این حیوانات راهنمایی نمایید.

ج. در فرض سؤال برای کشتن حیوانات مذکور در سؤال کفاره واجب نیست، اما از گناه خود توبه کنید.

کشتن گربه به طور ناخواسته

س 143. اگر گربه ای را به ناخواسته زیر بگیریم، حکم آن چیست و چه کنیم که خوش به گردنمان نباشد؟

ج. در فرضی که ناخواسته باشد و ملک کسی نباشد، چیزی بر شما نیست.

ص: 146

کشتن سگ های ضررزننده به مزارع

س 144. چون سگ های زیادی چه بدون صاحب و چه دارای صاحب باعث خسارت به کشت گندم و جو و ریشه های درخت انار و چغندر و غیره می شود، حتی با تذکر فراوان به صاحبان سگ ها نتیجه ای نداشته است. خواهشمند است با توجه به خسارت

فراوان و آلوده کردن محیط دستور شرعی و قانونی را در ذیل مرقوم فرمایید؟

ج. در فرض سؤال کشتن سگ هایی که صاحب ندارند، بی اشکال است و سگ هایی که صاحب دارند، اگر به صاحبانشان تذکر داده شود و ترتیب اثر ندهند، هر مقدار ضرر بزنند، صاحبانشان ضامنند و شرعاً حق مطالبه خسارت دارید.

از بین بردن سگ های ولگرد و بدون صاحب

س 145. در روستایی که ما در آن زندگی می کنیم تعدادی سگ ولگرد هستند که زمین های کشاورزی را آلوده می کنند، آیا از بین بردن آنها گناه دارد؟

ص: 147

ج. در صورت ایجاد مزاحمت، مانعی ندارد، ولی صرف آلوده کردن زمین کشاورزی مزاحمت محسوب نمی شود.

س 146. چند سال پیش شخصی با تفنگ بادی به سگی شلیک کرده که گویا چشم سگ آسیب دید. اما آن سگ در شهرکی صنعتی بوده که بعضی از سگ های آنجا ولگرد بودند و بعضی سگ نگهبان. اگر بین این دو مورد

مشکوک باشیم، آیا تحقیق لازم است که سگ ولگرد بوده یا دارای صاحب بوده؟ به صورت کلی آیا این فرد در این باره وظیفه ای دارد؟

ج. چنانچه احتمال عقلایی دهد که سگ نگهبان بوده است، احتیاطاً باید تحقیق کند تا حق الناسی بر عهده او نباشد.

س 147. حقیر از اعضای جمعیت های دفاع از حقوق حیوانات می باشم. اخیراً در برخی از شهرهای ایران مشاهده شده که بعضی از افراد به کشتار بی رحمانه و ظالمانه حیواناتی مانند سگ و گربه ها می پردازند. با توجه به سیره نبی مکرم اسلام (صلی الله علیه و آله) و ائمه معصومین (علیهم السلام) که همواره بر تکریم و منع آزار حیوانات تأکید داشته اند، نظر مبارک حضرت عالی درباره کار این افراد چیست و آیا این افراد دچار عذاب اخروی و قهر الهی می شوند یا خیر؟ بلکه با تحذیر این افراد بتوان آنها را از ادامه کار زشت و ناپسندشان

ص: 148

بازداشت تا حق حیات را از موجودات بی گناه و بی زبان نگیرند.

ج. به طور کلی کشتن حیوانات موذی بلامانع است، اما در غیر این مورد، همان طوری که خدای تعالی در آخر آیه مربوط به شکار فرموده: «وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَرِيعٌ أَلِيمٌ» (1) در مسئله شکار کردن باید از خدا

ترسید و بیهوده حیوانات را بی جان ننموده و در کشتن آنها اسراف نوزید و صرفاً به منظور تفریح و سرگرمی و یا خودنمایی و زورمندی شکار نکرد و همین طور در مورد سؤال باید دانست که خدای تعالی در حسابگری سریع است و کیفر ظلم و تعدی را قبل از آخرت در همین دنیا می دهد، و این ظلم ها و تجاوزها و دام اندازی ها و بی خبر کشتن حیوانات بی زبان همان طور که بسیار مشاهده شده، جز سوء عاقبت و نکبت ثمره ای ندارد.

کشتن جانوران دارای بیماری مسری بدون صاحب

س 148. درباره اینکه جانورهایی که صاحب معینی ندارند و روزها در بیابان ها و شب در کشتارگاه استفاده می کنند و خون و

ص: 149

گوشت هایی که آنها می خورند و برای مردم شهر مرض مسری به وجود می آورند نگیرند و بچه ها را هم اذیت می کنند، به دستور دکتر بهداشت آنها را کشتند و از بین بردند که مردم اذیت نشوند و مرض مسری نگیرند. بفرمایید آیا کشتن آنها جایز است یا خیر؟ و آیا کفاره دارند یا نه؟ کفاره کشتن آنها را معلوم کنید که در چه

راهی خرج کنند؛ چون در رساله ها این مسئله وجود ندارد؛ حتی در مجمع المسائل حضرت آیت الله العظمی گلپایگانی نیست و در توضیح المسائل مراجع دیگر هم این مسئله وجود ندارد؟

ج. کشتن آنها در صورتی که موجب اذیت اشخاص و مضر به بهداشت جامعه باشند جایز است، و الا جواز آن محل اشکال است و در هر دو صورت (جواز یا عدم جواز) کفاره ندارد.

ص: 150

ارتباط سلامت محیط زیست با حیات جامعه سالم

شک نیست که سلامت محیط زیست با حیات سالم جامعه ارتباطی ناگسستنی دارد و همان گونه که در بدن انسان بهداشت و پیشگیری بر درمان مقدم است، تأمین فضای سالم و محیط زیست مناسب نیز بر جبران خسارت های ناشی از تخریب آن مقدم است.

سالم نگاه داشتن محیط زیست و رعایت پاکیزگی و جلوگیری از آلوده سازی آب و خاک و صحرا و حفظ گیاهان و حیوانات و سایر موجودات که با حیات فرد و جامعه پیوند دارند، وظیفه همگانی است و در آموزه های دینی هم از آلوده کردن محیط زیست نهی شده و به پاکسازی آن ترغیب شده است.

ص: 153

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمود: خداوند پاک است و بوی خوش را دوست دارد و پاکیزه است و پاکیزگی را دوست دارد. پس آستان خانه خود را تمیز نگه دارید.

«إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرَمَ، جَوَادٌ يُحِبُّ الْجُودَ، فَتَنَظَّفُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَسْبَهُوا بِالْيَهُودِ» (1).

از این حدیث استفاده می شود که رعایت پاکیزگی صبغه ملکوتی دارد و از آن رو که انسان خلیفه الله است، باید سنت و سیره او را سیره خود قرار دهد.

نهی از قطع درختان

یا در جای دیگر وقتی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مسلمانان را به جبهه جنگ می فرستاد سفارش می فرمود: جز در هنگام ناچاری درختی را قطع نکنید.

«وَلَا تَقْطَعُوا شَجَرَةً إِلَّا أَنْ تُضْطَرُّوا إِلَيْهَا» (2).

شاید نهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خاطر تأثیری است که درخت در سلامت

ص: 154

1- . سیوطی، الجامع الصغیر، ج 1، ص 267 - 268.

2- . کلینی، الکافی، ج 5، ص 30.

اهمیت هوای پاک، آب گوارا و زمین حاصلخیز

امام صادق(علیه السلام) فرمود: سکونت در سرزمینی که هوایی سالم، آبی فراوان و زمینی حاصلخیز داشته باشد، دلپذیر است. که سخن از دلپذیری زندگی است، نه زنده ماندن.

«لَا تَطِيبُ السُّكْنَى إِلَّا بِثَلَاثٍ: الْهَوَاءِ الطَّيِّبِ، وَالْمَاءِ الْغَزِيرِ الْعَذْبِ، وَالْأَرْضِ الْخَوَّارَةِ».(1)

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) می فرماید: زیر درخت بارده [محل ریزش میوه ها] و در مسیر راه عمومی بول نکنید.

نهی از آلوده کردن محیط های سالم

«وَنَهَى (رَسُولُ اللَّهِ) صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنْ يَبُولَ أَحَدٌ تَحْتَ شَجَرَةٍ مُثْمَرَةٍ أَوْ عَلَى قَارِعَةِ الطَّرِيقِ».(2)

و اگر ملتی از آلوده کردن فضاهای عمومی و محیط های سالم و نشاط آور پرهیز نکند و یا در مقابل آلوده کردن آن سکوت کند،

ص: 155

1- ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص 320.

2- صدوق، من لا يحضره الفقيه، ج 4، ص 4.

مشمول لعن خداوند قرار می گیرد؛ چنان که رسول الله (صلی الله علیه و آله) فرمودند:

«ثَلَاثٌ مَّلْعُونٌ مَنْ فَعَلَهُنَّ: أَلٌ-مُتَعَوِّظٌ فِي ظِلِّ النَّزَالِ، وَأَلٌ-مَانِعٌ أَلٌ-مَاءٌ أَلٌ-مُنْتَابٌ، وَالسَّادُّ الطَّرِيقَ أَلٌ-مَسْلُوكٌ» (1).

سه گروه هستند که به جهت کارشان ملعونند:

1. کسی که مکان های عمومی [خیابان، کوچه، پارک، سایبان ها و محل نزول مسافران] را با کثافت آلوده کند.

2. کسی که از آب نوبه ای (سه میه بندی) جلوگیری کند و نوبت دیگران را رعایت نکند.

3. کسی که سد معبر کند.

می بینیم در آن روزگار چیزی که می توانست موجب آلودگی مکان های عمومی در مسیر مردم باشد، آلوده کردن محیط به ادرار و مدفوع بوده که مورد منع شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرار گرفته است.

آیا اگر امروزه امام معصوم (علیه السلام) حضور داشتند، از فاضلاب کارخانجات و مواد سمی آن که در لایه های زمین و منابع زیرزمینی

ص: 156

1- . کلینی، الکافی، ج 2، ص 292.

آب نفوذ می کند و یا گرد و غبار و دود ناشی از آنها که هوای

اطراف را آلوده کرده، زمینه ابتلا- به بیماری های صعب العلاج را برای مردم فراهم می سازد و یا مانع رشد گیاهان و مهاجرت ساکنان آن مناطق می گردد، منع نمی فرمودند؟

تخریب طبیعت مصداق «فساد فی الارض»

اگر واژه «فساد فی الارض» را که در آیات متعدد قرآن مجید آمده است مثل: «وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا»؛ (1)

«أُولُوا بِقِيَّتِهِ يَهْتُونَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ»؛ (2)

«لَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْإِلْمُفْسِدِينَ»؛ (3) «وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ آلَ-حَرْثَ وَالتَّنْسَلَ»؛ (4)

و... را عام بگیریم و نیز آیه «ثُمَّ لَنَسْأَلَنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ

ص: 157

1- . اعراف، 56. «و در زمین پس از اصلاح آن فساد نکنید».

2- . هود، 116. «دانشمندان صاحب قدرتی نبودند که از فساد در زمین جلوگیری کنند».

3- . قصص، 77. «و هرگز در زمین در جست و جوی فساد مباش که خدا مفسدان را دوست ندارد».

4- . بقره، 205. «هنگامی که روی برمی گردانند، در راه فساد در زمین، کوشش می کنند و زراعت ها و چارپایان را نابود می سازند».

و نیز آیه «اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ الْبَحْرَ... لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ»،(2) را شامل نعمت های دنیایی بدانیم و روایات نهی از اسراف و تبذیر، و شکر نعمت را به آنها بیفزاییم، به این نتیجه خواهیم رسید که تخریب طبیعت و نابود کردن آن مصداق فساد، اسراف، عدم شکرگزاری از نعمت و مشمول نهی الهی است و پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله) و ائمه(علیهم السلام) آن را نکوهیده داشته اند.

نقش درختان و پوشش گیاهی در سالم سازی هوا و حفظ طبیعت

درختان در سالم سازی و پاکیزگی هوا نقش موثر دارند و از برگ و چوب و ثمره و میوه آن هم بشر از دیرباز سود برده است. تجارت میوه و فواید بهداشتی آن برای انسان ها بر کسی پوشیده نیست. مواد دارویی را که خداوند متعال در برخی گیاهان به ودیعه نهاده است، پزشکان را به سوی استفاده از طب سنتی به جای طب شیمیایی می خواند.

ص: 158

-
- 1- . تکاثر، 8. «سپس در آن روز از نعمت هایی که داشته اید، بازپرسی خواهید شد».
 - 2- . جاثیه، 12. «خدا همان کسی است که دریا را مسخر شما کرد... تا بتوانید از فضل او بهره بگیرید و شاید شکر نعمت هایش را به جا آورید».

پوشش گیاهی به عنوان مانعی در حرکت بی رویه خاک و جلوگیری از سیلاب و تخریب محیط زیست یکی دیگر از کارکرد های طبیعی درختان است.

توجه ویژه قرآن به گیاهان و درختان به عنوان نشانه ها و آیات الهی

از این رو می بینیم که در آیات قرآن مجید توجه خاصی به گیاهان و درختان شده و طراوت و سرسبزی آن را یکی از نشانه ها و آیات الهی به حساب آورده و به خداوند متعال نسبت داده است.

«الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتَّى» (1).

خدایی که زمین را برای شما بستری قرار داد و برای شما در آن راه هایی پدید آورد و از آسمان برای شما آب نازل کرد، پس به وسیله آن انواعی از رویدنی های گوناگون را بیرون آوردیم.

ص: 159

«هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ» (1).

اوست که از آسمان آب نازل کرد و به وسیله آن گیاهان گوناگون را از زمین بیرون آوردیم.

یا در جای دیگر زراعت را منسوب به خداوند فرموده و انسان ها را فقط پنهان کننده دانه در خاک می داند.

«أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ * أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ * لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا» (2).

به آنچه زیر خاک پنهان می کنید نمی نگرید؟ آیا شما زراعت می کنید یا ما؟ اگر بخواهیم آنها را به خاشاک تبدیل می کنیم.

اهمیت درختکاری در احادیث

اهمیت درختکاری در روایات فراوانی بیان شده و از این کار به عنوان عمل مقدس نام برده شده است.

رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) در ضمن حدیثی درختکاری را در کنار تعلیم علم و

ص: 160

1- . انعام، 99.

2- . واقعه، 63 - 65.

ساخت مسجد ارث سودمند به حساب آورده اند.

«سَمِعُ يَجْرِي لِلْعَبْدِ أَجْرُهُنَّ وَهُوَ فِي قَبْرِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ: مَنْ عَلَّمَ عِلْمًا، أَوْ أَجْرَى نَهْرًا، أَوْ حَفَرَ بَيْرًا، أَوْ عَرَسَ نَخْلًا، أَوْ بَنَى مَسْجِدًا، أَوْ وَرَّثَ مُصْحَفًا، أَوْ تَرَكَ وَلَدًا يَسْتَغْفِرُ لَهُ بَعْدَ مَوْتِهِ»⁽¹⁾.

هفت چیز است که ثواب آن بعد از مرگ هم به عاملش می رسد: کسی که علمی را بیاموزد یا نهری را جاری سازد یا چاه آبی را حفر کند یا نخلی را بکارد یا مسجدی را بنا نهد یا مصحفی (قرآن) را به ارث بگذارد یا فرزندی را به جای گذاشته است که بعد از مرگش برای او طلب آمرزش می کند.

در مورد آبیاری درختان فرمود: «مَنْ سَقَى طَلْحَةً أَوْ سِدْرَةً فَكَأَنَّمَا سَقَى مُؤْمِنًا مِنْ ظَمِيمٍ»⁽²⁾.

کسی که درخت موز یا سدر را آب بدهد مثل آن است که مؤمن تشنه ای را سیراب کرده و ثواب آن را می برد.

ص: 161

1- . متقی هندی، کنز العمال، ج 15، ص 953.

2- . حر عاملی، وسائل الشیعه، ج 17، ص 42.

و در مورد قطع بیهوده درخت می فرماید:

«مَنْ قَطَعَ سِدْرَةَ صَوَّبَ اللَّهُ رَأْسَهُ فِي النَّارِ» (1).

کسی که درخت سدره ای را (بدون جهت) قطع کند، خداوند سرش را در آتش فرو می برد.

امام صادق (علیه السلام) فرمودند: «لَا تَقْطَعُوا الثَّمَارَ فَيَصَبَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ الْعَذَابَ صَبًّا» (2).

درخت میوه دار را بیهوده قطع نکنید که خداوند عذابش را بر شما نازل می کند.

أمیر ال-مؤمنین (علیه السلام): «مِمَّا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ تَرْكُ الْأَذَى، وَتَوَقُّيرُ الشُّيُوخِ، وَصِلَةُ الرَّحِمِ، وَأَنْ يُحْتَرَزَ عَنِ قَطْعِ الْأَشْجَارِ الرُّطْبَةِ إِلَّا عِنْدَ الصَّنْ-رُورِهِ، وَإِسْبَاغِ الوُضُوءِ، وَحِفْظِ الصَّحَّةِ» (3).

از چیزهایی که به عمر اضافه می کند، ترک آزار به دیگران و احترام به پیران و صله رحم و دوری کردن از قطع درختان سبز مگر

ص: 162

1- . ابوداود سجستانی، سنن، ج 2، ص 527؛ مجلسی، بحار الانوار، ج 63، ص 113.

2- . کلینی، الکافی، ج 5، ص 264؛ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج 19، ص 39.

3- . مجلسی، بحار الانوار، ج 73، ص 319.

در وقت حاجت، و خوب وضو گرفتن و حفظ سلامتی است.

و در اهمیت درختکاری همین بس که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمودند:

«إِنْ قَامَتِ السَّاعَةُ وَفِي يَدِ أَحَدِكُمْ الْفَسِيلَةُ فَإِنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا تَقُومَ السَّاعَةُ حَتَّى يَغْرِسَهَا فَلْيَغْرِسْهَا».(1)

اگر نهالی در دست یکی از شماست و در آستانه برپایی قیامت به اندازه کاشتن آن فرصت دارد، آن را بکارد.

یا در روایت دیگری می فرماید: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا فَيَأْكُلُ مِنْهُ إِنْسَانٌ أَوْ طَيْرٌ أَوْ بَهِيمَةٌ إِلَّا كَانَتْ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ».(2)

هر مسلمانی درختی بکارد یا زراعتی کشت کند و انسان، پرنده یا چهارپایی از محصول آن بخورد، این کارها برایش صدقه محسوب می شود.

و با توجه به آیه شریفه: «هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا».(3)

ص: 163

1- . محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج 13، ص 460.

2- . محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج 13، ص 460.

3- . هود، 61. «اوست که شما را از زمین آفرید و آباد کردن آن را به شما واگذاشت».

که وظیفه آبادانی زمین بر عهده انسان گذاشته شده است. باید ضمن استفاده بهینه از طبیعت، از تخریب آن جلوگیری نمود و این همان توسعه پایدار است که امروزه مورد توجه دلسوزان محیط زیست قرار گرفته است.

حقوق طبیعت

س 149. آیا جهت نگهداری طبیعت مانند جنگل ها، تالاب ها، مراتع و... نیز در اسلام همانند حیوانات اهلی حقوقی مترتب است؟

ج. در روایتی از امیرمؤمنان(علیه السلام) نقل شده که فرمود: «اتَّقُوا اللَّهَ فِي عِبَادِهِ وَبِلَادِهِ فَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ حَتَّىٰ عَنِ الْبِقَاعِ وَالْبَهَائِمِ»، (1) که نشان می دهد انسان نسبت به اذیت و آزار حیوانات و تخریب طبیعت مسئول است و

ص: 164

1- . نهج البلاغه، خطبه 167 (ص 242). «از خدا بترسید درباره بندگان او و سرزمین هایش؛ زیرا شما حتی نسبت به قطعه های زمین و چارپایان نیز باید پاسخ گو باشید».

مورد مؤاخذه قرار می گیرد.

خسارت به طبیعت به منظور احیای یک منطقه به لحاظ اقتصادی یا کشاورزی

س 150. به لحاظ اهم و مهم، اگر احیای یک زمین و یا ناحیه به لحاظ اقتصادی و یا کشاورزی منوط به نابودی سایر مناطق به لحاظ عناصر و توان طبیعی منطقه باشد، اقدام مربوطه تا چه اندازه مجاز خواهد بود؟

ج. در موارد مذکور باید رعایت اهم و مهم شود و از خسارت به محیط زیست جلوگیری به عمل آید.

ریختن زباله در طبیعت

س 151. ریختن زباله در طبیعت چه حکمی دارد؟

ج. اخلاقاً مذموم است و شایسته است که رعایت شود.

ص: 165

رها کردن ترکیبات سمی در محیط های عمومی و طبیعت

س 152. اگر شخصی ترکیبات سمی مانند برخی از باتری ها را که بر روی آنها برچسب خطرناک نصب شده و نباید در محیط های

عمومی و طبیعت رها نماید، بدون توجه دور بیندازد، آیا ضامن است؟

ج. این کار حرام است و اگر سموم رها شده موجب بیماری فردی گردد و بیماری او مستند به سهل انگاری شخص مذکور باشد، ضامن است.

آلوده ساختن محیط های طبیعی با زباله و ایجاد آتش سوزی در مراتع توسط گردشگران

س 153. آلوده سازی محیط های طبیعی توسط انواع زباله ها پس از پایان گردشگری و یا ایجاد آتش سوزی در مراتع به دلیل سهل انگاری در امر گردشگری، چه حکمی دارد؟

ج. پاک سازی محیط از زباله گردشگری دلیل بر شخصیت انسانی افراد و التزام به ادب است و اما آتش سوزی در مراتع که از انفال است، حرام و قابل تعزیر است.

ص: 166

رها کردن فاضلاب و زباله های منازل و مغازه ها در معابر عمومی

س 154. رها کردن فاضلاب منازل در کوچه و معابر عمومی که باعث تخریب آسفالت گردیده و چهره ای زنده ایجاد می نماید، از

نظر شرعی چه حکمی دارد؟

ج. اگر موجب زحمت مردم یا تخریب راه مردم و اشکال در عبور و مرور شود، جایز نیست و تخریب آسفالت هم موجب ضمان است.

ریختن زباله های منازل و مغازه ها در جوی آب

س 155. تعدادی از منازل و مغازه ها زباله های خود را در جوی آب ریخته که در پایین شهر تجمع نموده و کشتزارها را آلوده نموده و

مشکلات بهداشتی به وجود می آورد. حکم شرعی را بیان فرمایید؟

ج. عمل مذکور که باعث ضرر دیگران می شود، جایز نیست و اگر موجب خسارت به کشتزار شود، ضامن هم هستند.

خسارت های زیست محیطی ناشی از آلودگی های میکروبی، شیمیایی، صوتی و تشعشعات اتمی

س 156. همچنان که استحضار دارید، مسائل محیط زیستی اکنون در

ص: 167

سطح ملی، منطقه ای و جهانی از مهم ترین نگرانی های بشر است. تأسیسات، کارخانجات و آزمایشگاه ها، انواع آلودگی های میکروبی، ویروسی، شیمیایی، سمی، گازی، پرتوی، صوتی، تشعشعات و

امواج را که برای مال، جان و سلامت همگان مضر هستند، در محیط زیست رها می کنند. گاهی فعالیت جاری آنها ضرر برای محیط زیست، مال، جان و سلامت مردم ندارد و خسارتی به آنان وارد نمی سازد، اما در صورت قصور یا تقصیر و رعایت نکردن نکات ایمنی و استانداردها، قطعاً خطرناک و زیانبار هستند. در مواردی نیز در صورت بروز حوادث طبیعی خارج از خواست و اراده آدمی خطر آفرین و خسارت بار هستند. برای مثال در حادثه زلزله دریایی و سیل در ژاپن که منجر به انفجار نیروگاه هسته ای فوکوشیمای ژاپن شد. اکنون پس از ماه ها برخی اخبار از جاری شدن روزانه سیصد هزار تن آب آلوده به تشعشعات اتمی به دریا و اقیانوس حکایت می کنند. بعضی نوشته اند که دو سوم کشور به شدت آلوده شده و در صورت افزایش آلودگی، حتی ممکن است این مناطق غیر قابل سکونت اعلام شود. در حادثه مشابه دیگری در

ص: 168

انفجار نیروگاه اتمی چرنوبیل حتی آلودگی به برخی کشورهای دیگر نیز رسید و اکنون نیز آن منطقه خالی از سکنه است. در حادثه انفجار کارخانه یونیون کارباید در شهر بوپال هند بر اثر نشت سموم

چندین هزار نفر کشته، مسموم و معلول شدند و هزاران نفر سال ها باید تحت درمان باشند و مردم آسیب دیده کاملاً به حق و حقوقشان نرسیدند. بنابراین، این سؤالات پیش می آید:

الف. آیا تشکیلات و مؤسسات وابسته به دولت و یا بخش خصوصی بدون رضایت و یا بدون اطلاع قبلی مردم مجاز به احداث تأسیسات و کارخانجاتی که محیط زیست یک شهر و یا منطقه را آلوده می کنند، هستند؟

ب. اگر در موردی مردم راضی به اجرای طرح و پروژه کلانی که اوضاع و احوال و محیط زیست آنان را به شدت تغییر می دهد، نباشند، آیا می شود به خواست مردم توجه نکرد؟

ج. الف و ب) ساخت کارخانجات با توجه به رعایت جهات ایمنی آن، که مضر به دیگران نباشد، مانعی ندارد.

س 157. آیا مردم، نمایندگان و کارکنان ذی ربط دولتی حق

ص: 169

دسترسی به چنین اطلاعات و میزان تأثیر طرح‌ها و پروژه‌ها و فعالیت تأسیسات و کارخانجات را بر محیط زیست عمومی دارند؟ یا این امور از حریم خصوصی است و تجسس به شمار می‌آید؟

ج. دانستن میزان مخاطرات این گونه کارخانجات نسبت به محیط زیست فی نفسه برای همه مانعی ندارد و اگر واقعاً ضرر دارد، سازندگان باید به اطلاع مردم برسانند.

س 158. برفرض بروز چنین حوادثی جبران خسارات وارده به مال، جان، سلامت و محیط زیست سالم مردم بر عهده کیست؟

ج. چنانچه جهات ایمنی کارخانجات مذکور بدون افراط و تفریط ملاحظه شده باشد، ضررهای انفجارهای ناگهانی بر عهده صاحبان کارخانه نخواهد بود.

س 159. برای تدارک زیان و ضررهای بزرگ و بیش از اندازه و توان، عاملان، مسببان و دولت چه باید کرد؟

ج. لازم است تمام جهات ایمنی حفظ آن از مخاطرات احتمالی را رعایت کنند.

بی توجهی به جمع آوری و دفن زباله های درمانی و بیمارستانی

ص: 170

س 160. در بسیاری از بازرسی های بهداشت محیطی از مراکز درمانی و بیمارستان ها مشاهده می گردد که پرسنل بدون در نظر

گرفتن آموزش های قبلی و یا شلوغی محیط کار و نداشتن تمرکز، زباله های عفونی را به درون سطل های زباله عادی می ریزند و با این اقدام به گمان بسیار ناچیز، سلامت و جان پاک بانان و اشاعه بیماری های عفونی در جامعه و محیط زیست را به مخاطره می اندازند، که قطعاً نیروهای بهداشت محیط با دادن اخطار و برخورد قانونی، این تخلفات را به حداقل ممکن رسانده است. نظر شرعی در مورد بی توجهی این دسته از پرسنل چیست؟

ج. چنانچه عمل مزبور موجب ضرر قابل اعتنای عقلایی نسبت به افراد جامعه باشد، جایز نیست.

عوارض زیست محیطی مواد نفتی برای بنادر و جانوران دریایی

س 161. از عمده ترین عوارض مواد نفتی موجود در فاضلاب ها

ص: 171

می توان به مرگ و میر جانوران دریایی، مشکلات صید ماهی، آلودگی های بنادر و سواحل تفریحی و انتقال مواد سرطان زا از طریق ماهی به انسان و تغییر در اکوسیستم دریایی، اشاره نمود. حال

با وجود چنین عوارضی آیا از نظر شرعی عمل این قبیل آلوده کنندگان آب ها و محیط زیست حرام نیست؟

ج. به طور کلی محیط زیست از مشترکات است و همگان حق دارند از آن استفاده سالم و صحیح بنمایند و کسی حق ندارد برخلاف متعارف و یا سوءاستفاده از آنها، محیط را غیربهداشتی و یا با دشواری و خطر مواجه سازد. چنان که از احادیث شریفه استفاده می شود، همه شرعاً نسبت به این مشترکات مسئولیت دارند.

امیرالمؤمنین (علیه السلام) می فرمایند: «اتَّقُوا اللَّهَ فِي عِبَادِهِ وَبِلَادِهِ فَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ حَتَّى عَنِ الْبِقَاعِ» (1).

آلودگی عرصه های طبیعی توسط شرکت های بزرگ نفتی آلوده کننده

ص: 172

1- . نهج البلاغه، خطبه 167 (ص 242). «از خدا بترسید درباره بندگان او و سرزمین هایش؛ زیرا شما حتی نسبت به قطعه های زمین نیز باید پاسخ گو باشید».

س 162. آلودگی زمین و عرصه های طبیعی توسط شرکت های بزرگ نفتی و غیره آیا موجب ضمان و الزام در رفع آلودگی مربوطه

توسط شرکت های مورد نظر می گردد؟

ج. اگر ضرر قابل ملاحظه زیست محیطی داشته باشند، مثل آلوده کردن آب ها و یا خاک که مانع کشاورزی مسلمین و انتفاع از انفال گردد، حاکم شرع جامع شرایط می تواند از کار آنها جلوگیری و یا آنها را وادار به جبران نماید و اگر هم خسارت به درختان و محصولات موجود منطقه بزند، ضامن صاحبان درخت هستند و باید خسارات وارده را برحسب نظر کارشناس امین به مالکین بپردازند.

استفاده از سموم دفع آفات نباتی مضرّ به انسان

س 163. نظر به اینکه برای مبارزه با آفات محصولات کشاورزی از سموم دفع آفات نباتی استفاده می گردد و عموماً این گونه سموم به مرور زمان باعث بروز صدمات جبران ناپذیری در حد سرطان کبد و امثال آن به بدن انسان ها می گردد و بنابر دستورات الهی و ائمه

ص: 173

اطهار(عليهم السلام)، ضرر رساندن به روح و جسم انسان بی گناه، شرعاً حرام و قانوناً جرم محسوب می شود، آیا لازم نیست که در این زمینه هم از فتوای حضرت عالی در خصوص منع استفاده از سموم دفع آفات

نباتی که سالیان سال است استفاده از آنها در کشاورزی در کشورهای دیگر ممنوع شده است، فیض برده تا نسل مسلمانان خصوصاً ایرانیان شریف در معرض خطر انقراض قرار نگیرد؟ همچنین نظر خود را در مورد کودهای شیمیایی هم که مضرات آن دست کمی از مضرات سموم ندارد، بیان بفرمایید.

ج. به طور کلی در فرض سؤال چنانچه ضرر و زیان در درازمدت است و درصدی از تلفات افراد به آن مستند می شود، واجب الترتک نیست و آنچه را عرف مورد اعتنا و واجب الرعایه می داند، خطر و ضرر کوتاه مدت است که شرعاً و عقلاً ترک آن واجب است.

تخریب طبیعت به خودی خود

س164. تخریب طبیعت و از بین بردن آن به خودی خود چه حکمی دارد؟

ص: 174

ج. بدون جهت عقلایی و مجوز شرعی جایز نیست.

هزینه های رفع آلودگی و ضرر به طبیعت

س 165. اگر رفع آلودگی و ضرر به طبیعت مترتب انجام هزینه هایی

در حد متعارف فعالیت مذکور باشد، انجام چنین فرایندهایی چه حکمی دارد؟

ج. در صورتی که حاکم شرع جامع شرایط مصلحت بداند، هزینه اصلاح از درآمدهای عمومی جامعه اشکال ندارد.

تخریب جنگل ها، مراتع و تالاب ها

س 166. از آنجاکه امروزه جنگل ها، مراتع، تالاب ها و مناطق طبیعی از کارکرد های مستقیم و غیرمستقیم متعددی در زندگی، سلامت و

حتی اقتصاد بشر برخوردارند، تخریب موارد مورد نظر به لحاظ فردی و یا حکومتی چه حکمی خواهد داشت؟

ج. تخریب جنگل ها، مراتع و... که از انفال و مربوط به امام(علیه السلام) است جایز نیست و تصرف در آن در محدوده ای که حاکم

شرع جامع شرایط اجازه دهد، مجاز می باشد.

ص: 175

تخریب و آتش سوزی مراتع و جنگل‌ها در اثر سهل انگاری

س 167. تخریب و آتش سوزی مراتع و جنگل‌ها در صورت سهل انگاری و یا عمدی چه حکمی دارد؟ آیا موجب ضمان شرعی می‌شود؟

ج. مراتع و جنگل‌ها از انفال و در اختیار امام معصوم است و تخریب آنها بدون وجود مجوز شرعی و فایده عقلایی جایز نیست.

قطع درختان

س 168. بریدن درخت از لحاظ شرعی چه حکمی دارد؟

ج. اگر جهت عقلایی در بین نباشد، مذموم است، امیر مؤمنان (علیه السلام) در جمله ای فرموده اند: «مِمَّا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ تَرْكُ الْأَذَى... وَأَنْ يُحْتَرَزَ عَنْ قَطْعِ الْأَشْجَارِ الرُّطْبَةِ»⁽¹⁾. از چیزهایی که عمر را می‌افزاید، ترک مردم آزاری... و پرهیز از قطع درختان سبز است.

قطع درختان جنگلی به منظور فعالیت کشاورزی یا صنعتی

س 169. استفاده از یک منطقه جنگلی و یا یک رودخانه طبیعی

ص: 176

1- . مجلسی، بحار الانوار، ج 73، ص 319.

جهت فعالیت کشاورزی و یا صنعتی که منجر به قطع درختان یا از بین رفتن بخشی از گونه های منطقه می شود، در صورتی که زمین و یا فضای جایگزین در آن ناحیه باشد، چه حکمی دارد؟

ج. این کار خلاف عرف عقلاست و پسندیده نیست و چنان که قبلاً گفته شد، اگر جهت عقلایی نداشته باشد و تخریب انفال صدق کند، حرام است.

قطع درختان بیابانی با اهداف سودجویانه

س170. قطع درختان بیابانی که اثر مؤثری بر تعدیل شرایط سخت محیطی اطراف خود دارد، با اهداف سودجویانه و بدون نظر قانون، چه حکمی دارد؟

ج. درختان بیابانی از مباحات عامه است و از بین بردن آنها بدون مجوز شرعی جایز نیست.

قطع درختان کهنسال به بهانه مبارزه با خرافه پرستی

س171. مدتی است که اداره کل اوقاف و امور خیریه استان گیلان با این بهانه که در حال مبارزه با خرافه پرستی است، دست به قطع

ص: 177

درختان کهنسال استان که هر کدام سنی بین 300 تا 1000 سال یا بیشتر دارند، زده است. بر اذهان آگاه و خواص پوشیده نیست که نفس اعتقاد به درخت جهت قرب به خدا امری است عامیانه و نگاهی است

سطحی، غیرالهی و خرافی. حال سؤال من از حضرت عالی اینجاست: آیا به نظر معظم له این طریقه در پیش گرفته شده که تیشه را به قلب ذخایر بارزش طبیعی این مرز و بوم می زند درست است، حال آنکه در سیره معصومین (علیهم السلام) و احادیث متواتر مسلمانان بر این گونه رفتار با طبیعت و مخصوصاً درخت نهی شده اند؟

امیدوارم در سایه ارشاد عالمانه شما جلوی این برخورد سطحی تر از آن رفتار گرفته شود و به شکل اصولی با پدیده زشت خرافه پرستی برخورد شود.

ج. از قضیه شخصیه اطلاع ندادم. به طور کلی مبارزه با خرافه و آگاهی دادن به قشر ضعیف جامعه (که غالباً هدف مستقیم شیادانی است که به این گونه مطالب دامن می زنند) امری ضروری است، ولی در پوشش این امر مهم سوءاستفاده و تصرف در منابع عمومی جایز نیست.

ص: 178

از بین بردن عمدی یا سهوی گیاهان در حال احرام

س172. از بین بردن گیاهان به صورت عمد یا سهو در شرایط احرام چه حکمی دارد؟

ج. قطع درختان و گیاهانی که قبل از منزل کردن مُحرِم روئیده است، حرام است.

کاشت گیاه و درخت در حرم های مقدس

س173. آیا کاشت گیاهان به خصوص درختان در حرم های مقدس از جمله محدوده حرم در مکه مکرمه و یا مدینه منوره توصیه شده است؟

ج. به طور کلی کاشت گیاه و به خصوص درختان امری پسندیده است، ولی توصیه ای در خصوص کاشت گیاه در حرم های مقدس به نظر نرسیده است.

احیای زمین، جنگل کاری و حفظ گونه های نادر گیاهی

س174. آیا احکام احیای زمین به موضوعاتی مانند جنگل کاری، احیای مراتع و حفظ گونه های نادر گیاهی نیز مربوط می گردد؟

ص: 179

ج. اگر کسی زمین مواتی را آماده سازی نماید و با تهیه آب در آن درخت کاری کند، احیا محسوب می شود و نیز اگر در مناطقی که نیاز به آبیاری دستی ندارد، جنگل کاری کند، احیا است و مالک می گردد؛ اما

صرف ممانعت از چرای دام برای احیای مراتع و یا حفاظت از گونه های گیاهی، احیا نیست و ایجاد حقی مازاد بر استفاده از مشترکات برای عامل ایجاد نمی کند.

استیفای منافع با از بین بردن گونه های گیاهی و جانوری و زیستگاه های طبیعی

س175. اگر استیفای منافع انسان شامل منافع غیرضروری، مبتنی بر از بین رفتن مستقیم و یا غیرمستقیم بخش عمده ای از حیوانات یک منطقه یا تعداد زیادی از گونه ها و یا یک زیستگاه طبیعی باشد، مانند اینکه زمینی با دیم کشت می گردد، با انحراف آب رودخانه و یا ایجاد سد، مزارع کشت دیم به آبی تغییر می یابد، ولی به ازای آن هزاران قطعه ماهی و گونه های گیاهی در پایین دست از بین می روند. در صورتی که تغییر الگوی کشت برای افراد ضروری نبوده

ص: 180

و تنها منفعت موردی و ریالی داشته باشد، استیفای منفعت مذکور چه حکمی دارد؟

ج. در موارد شبیه مثال اشکال ندارد و حقوق انسان ها مقدم است. البته کسانی که می توانند، باید با صید ماهی ها، از تلف شدن آنها و اسراف جلوگیری نمایند و در مواردی که حفظ مصالح عامه بر بقای وضع سابق باشد، حاکم شرع می تواند از تغییر وضعیت جلوگیری نماید.

تغییر کاربری اراضی جنگلی، باغات و فضاهای سبز

س176. تغییر کاربری اراضی جنگلی، باغات و فضاهای سبز که موجب تلطیف هوا و استفاده عموم می گردد، اگر در مالکیت خصوصی بوده، لیکن از ممنوعیت قانونی به لحاظ ادله فوق برخوردار باشد، چه حکمی دارد؟

ج. اختیار تغییر کاربری باغات و فضاهای سبز خصوصی با مالک شرعی است و دولت در جایی که لازم می داند می تواند با سیاست های تشویقی و یا خرید، از تغییر آن جلوگیری نماید.

ص: 181

شخم زدن مراتع و از بین بردن گونه های گیاهی

س 177. حکم شخم مراتع و از بین بردن گونه های گیاهی متنوع در جهت بذرپاشی و کشت غیرقانونی که معمولاً دیم بوده و محصول خاصی نیز به لحاظ انتفاع اقتصادی به آن مترتب نمی باشد، چیست؟

ج. مراتع عمومی از انفال است و تخریب آن بدون مجوز شرعی حرام است.

تخریب اراضی ملی مرتعی و جنگلی و تبدیل آن به کشت و زرع

س 178. تخریب اراضی ملی مرتعی و جنگلی و تبدیل آن به کشت و زرع بدون مجوز چه حکمی دارد؟

ج. تخریب به صورت غیرعقلایی جایز نیست، ولی استفاده عموم از مشترکات مانند مراتع و جنگل ها - همان طوری که در کتب فقهی ذکر شده - اشکال ندارد.

س 179. تکلیف حلیت و حرمت محصولات به دست آمده از

ص: 182

این گونه اقدامات چیست؟

ج. محصولی که از کاشت به دست می آید، مربوط به کشاورز و حلال است.

احداث ابنیه در اراضی ملی

س 180. احداث ابنیه در اراضی ملی (مرتعی و جنگلی) بدون مجوز قانونی چه حکمی دارد؟

ج. به طور کلی مردم باید مقررات مشروع دولت را رعایت نمایند.

بوته کنی و سوزاندن مراتع و برداشت غیرقانونی از مراتع

س 181. اگر قطع اشجار، بوته کنی و یا سوزاندن مراتع و برداشت غیرقانونی از منابع موجب بروز سیل در یک ناحیه گردد، آیا شخص ضامن است؟

ج. اگر تخریب مراتع و بیابان به حدی باشد که جاری شدن سیل مستند به افراد خاصی باشد، ضامن هستند.

ص: 183

پاک تراشی جنگل یا مرتع

س 182. در صورتی که شخصی بدون اجازه قانون و حکومت اسلامی و علی رغم نظر و صراحت آن، اقدام به پاک تراشی جنگل یا مرتع کند و آن را کشت نماید، استفاده از زمین زراعی مذکور و پول حاصل از آن چه حکمی دارد؟

ج. این کار در صورتی که مفسده دیگری نداشته باشد، اشکال ندارد.

بهره برداری بیش از توان یادشده در قانون از مرتع

س 183. در صورتی که مرتع یا منطقه ای جهت چرای دام و یا نوعی بهره برداری طبیعی به شخصی واگذار گردد و فرد مورد نظر بیش از توان یا مقدار یادشده در قانون از آن ناحیه استفاده نماید، آیا نسبت به گیاهان منطقه و یا خسارات احتمالی وارده به کل منطقه ضامن است؟

ج. در روایتی از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) آمده است که: «الْأَنْسُ شُرْكَاءُ فِي»

ص: 184

ثَلَاثٌ: النَّارُ وَالْمَاءُ وَالْكَأَلُ» (1) لذا واگذاری مرتع به شخص خاص وجه شرعی ندارد و افراد هر منطقه نسبت به مرتع منطقه خود اولویت چرای دام دارند، اما اگر دام برای چرا نداشته باشند، حق منع دیگران یا گرفتن پول در مقابل اجازه چرای دام را ندارند. البته هرکس در استفاده انفال باید رعایت مصالح عمومی مسلمین را بنماید.

تغییر شیوه آبیاری و اصلاح الگوی کشت برای بهره وری بهینه

س 184. تغییر شیوه های آبیاری و اصلاح الگوی کشت، برای بهره وری بهینه و افزایش کارایی چه حکمی دارد؟

ج. استفاده از الگوهای برتر برای جلوگیری از اسراف آب و تخریب محیط زیست و افزایش بهره وری پسندیده و مورد اتفاق عقلاست، هرچند از نظر شرعی واجب نیست. بلی، اگر با امکان تغییر الگو عمل

ص: 185

1- . محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج 17، ص 114. «مردم در سه چیز با هم شریک هستند: آتش، آب و علف (مرتع)».

نمایند و صدق اسراف آب کند، جایز نیست.

آسیب به منابع ملی به خاطر عدم رعایت ضوابط فنی در طرح های مرتع داری و جنگل داری

س 185. عدم رعایت ضوابط فنی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی در طرح های مرتع داری و جنگل داری که موجب آسیب به منابع ملی و اقتصادی کشور شود، موجب ضمان می باشد یا خیر؟

ج. به طور کلی مردم باید مقررات مشروع دولت را رعایت نمایند و نسبت به ضمان موارد مختلف است و حکم کلی نمی توان کرد.

تعریف احشام در مراتع به صورت غیر مجاز

س 186. تعریف احشام در مراتع به صورت غیر مجاز چه حکمی دارد؟

ج. به طور کلی مردم باید مقررات مشروع دولت را رعایت نمایند.

س 187. خرید و فروش و استفاده از محصولات این گونه احشام چه حکمی دارد؟

ج. اشکال ندارد.

ص: 186

چرای مازاد بر ظرفیت مراتع

س 188. چرای مازاد بر ظرفیت مراتع چه حکمی دارد؟

ج. به طور کلی مردم باید مقررات مشروع دولت را رعایت نمایند تا ضرری به مراتع زده نشود.

استفاده از چراگاه روستای مجاور

س 189. احتراماً این جانبان دامداران و کشاورزان روستای..... واقع در استان کرمانشاه به استحضار حضرت عالی می‌رسانیم، با توجه به اینکه روستای نامبرده از لحاظ جغرافیایی دارای مراتع

چراگاهی بیابانی و کوهستانی می‌باشد و از قدیم الایام جزء مالکیت و حومه این روستا بوده است و اکنون هم ما جوانان دامدار این روستا امرار معاش خود و خانواده را از راه چرای دامداری و تولیدات دامی می‌گذرانیم، اما متأسفانه روستاهای اطراف که هیچ‌گونه حق و مالکیتی ندارند و با توجه به اینکه مراتع طبیعی خود را تبدیل به زمین کشاورزی نموده‌اند، اکنون دام‌های خود را به مراتع طبیعی تحت حومه این روستا می‌آورند

ص: 187

و ادعای تصرف و مالکیت مراتع طبیعی روستای فوق الذکر را دارند، لذا ما جوانان این روستا از محضر حضرت عالی استفتا داریم که آیا از لحاظ شرع مقدس دین مبین اسلام، مراتع طبیعی که در حومه این روستا می باشد، حق جوانان و مردم این روستا است یا نه؟ و استفاده روستاهای اطراف در صورتی که مراتع چرای دامی خود را تبدیل به زمین کشاورزی نموده اند، در خصوص روستای فوق الذکر چه حکمی دارد؟

ج. از قضیه شخصیه اطلاع ندارم، به طور کلی چنانچه مراتع و چراگاه های مذکور، حریم و از مرافق روستای مزبور باشد، مراتع و

چراگاه های مرقوم متعلق به همان روستا می باشد و چنانچه وارد شدن احشام روستاهای مجاور و اطراف اسباب تضییق بر صاحبان حریم شود، می توانند جلوگیری کنند و اگر اسباب تضییق آنها نشود، حق جلوگیری و ممانعت از حشم دهات اطراف را ندارند.

ص: 188

بیرون کردن روستاییان حاشیه جنگل توسط سازمان منابع طبیعی به منظور حفظ و حراست مراتع

س 190. احتراماً به استحضار می‌رساند که در پی حفظ و حراست مراتع و جنگل‌ها، سازمان مراتع و جنگل‌ها و منابع طبیعی در کشور به خصوص در استان مازندران اقدام به بیرون کردن روستاهای حاشیه جنگل‌ها به صورت خرید منازل و مزارع از روستاییان کرده و این اقدام به دو صورت انجام می‌پذیرد؛ در بعضی مواقع به صورت اجبار از اهالی روستاهای حاشیه جنگل می‌خواهند بلند شوند و بیرون بروند و مبلغی هم بابت منازل و مزارع و مراتع به آن‌ها می‌دهند، اما در بعضی از مواقع روستاییان خودشان داوطلبانه اقدام به این امر می‌کنند.

در پی این اقدام دولت که باعث توسعه جنگل‌ها و حفظ محیط زیست می‌شود، روستای... از استان مازندران شهرستان ساری که دارای چهارده خانوار است، وقتی از این طرح باخبر شدند، داوطلبانه از این امر استقبال کردند. ابتدا فرم نظرسنجی را پر کردند و رضایت خود را اعلام کردند. سازمان مراتع و جنگل‌ها و منابع

طبیعی با اعزام کارشناس به این روستا، از طریق نقشه هایی که از سال 1342 یا قبل و بعد آن داشتند، در جریان کمیت و کیفیت منازل و مزارع این اهالی قرار گرفتند و بعد از کار کارشناسی، اعلام قیمت کردند و مقدار زیادی از زمین های بعضی از کشاورزان عزیز را از آمار حذف کردند و دلیلشان این است که جزو منابع طبیعی است و مدرکشان نقشه سال 1342 است که طبق نقشه سال 1342 مقدار زمین آباد و مزروعی مشخص شده و بقیه آن زمین ها را روستاییان آباد کرده اند و تعدی به جنگل نموده اند؛ درحالی که اولاً: تمام روستاها - حتی شهرهای مازندران - جنگل بوده و بعداً آباد شده اند، ثانیاً: این مردم عزیز اگرچه از سال 1342 به بعد اقدام به

آباد کردن جنگل های حاشیه مزرعه خود کرده اند و زمین خود را زیاد نموده اند، از آن سال به بعد برای معاش خانواده آذوقه تهیه می کنند، با تفصیل این مطلب، آیا برای این مردمی که حدود 35 یا 40 سال در این مزارع کار کردند، گرچه با آباد کردن حاشیه مزارعشان که جنگل باشد، انجام گرفته هیچ مالکیت و امتیازی

ص: 190

مطرح نیست؟

ج. بیرون کردن روستاییان به اجبار، حرام و موجب ضمان است و هرکس که از 35 یا 40 سال قبل قسمتی از جنگل را آباد و احیا و تملک نموده، مالک شرعی آن است.

استفاده بی رویه از منابع طبیعی توسط افراد، مجموعه ها یا حکومت برای پیشرفت اقتصادی

س 191. الف. آیا جایز است که یک فرد، مجموعه یا حکومت مسلمان برای پیشرفت اقتصادی و اجتماعی از منابع خداداد طبیعی به شکلی جبران ناپذیر استفاده کند؟ در صورت تخلف آیا فرد گناهکار است؟

ب. چنانچه برای پیشرفت و رونق و توسعه اقتصادی راهی جز بهره برداری جبران ناپذیر بخش هایی از محیط زیست نباشد (مثل قطع کردن درختان کهنسال جنگل، یا سد بستن بر روی رودخانه، یا خشکاندن یک دریاچه یا تالاب)، حکم فردی که در این راه همکاری و فعالیت می کند، چیست؟

ص: 191

ج. چنانچه آسیب های من به محیط زیست سبب آسیب دیدن یا مرگ زود هنگام انسان های دیگر در جای دیگر از کره زمین یا در نسل بعد از ما بشود، آیا من به لحاظ اخلاقی و از نظر شرعی گناهکار هستم؟

ج. رعایت حقوق عامه در استفاده از محیط زیست لازم است، اما اگر برای پروژه های اقتصادی و توسعه ای مفید ناچار به قطع درختان یا سد بستن بر روی رودخانه باشند، اشکال ندارد و همکاری با آنها هم جایز است.

مسئول خسارت های مالی و جانی حاصل از عدم اطلاع رسانی در خصوص بلاها و بیماری های طبیعی

س192. در صورت بروز بلاها، بیماری های طبیعی و محیط زیستی مانند آنفلونزای پرندگان، وظیفه اطلاع رسانی و آموزش مردم با

کیست؟ اگر دولت یا بخش خصوصی بنا به عللی از جمله منافع شخصی به موقع اطلاع رسانی نکنند و آگاهی و آموزش لازم را به موقع به مردم ندهند و خسارات مالی و جانی به اشخاص برسد، مسئولیت جبران خسارات با کیست؟

ص: 192

ج. چنانچه می توانستند با اطلاع رسانی، نفوسی را از هلاکت حفظ کنند، باید انجام می دادند؛ ولی خسارت ها بر عهده مطلعین نیست.

س 193. اگر بر پایه برآوردهای نادرست یا اطلاعات غلط یا اطلاع زود هنگام از روی ترس و یا به علت آموزش های نادرست، اشخاص و یا صنف خاصی به شدت ضرر و زیان کنند و دچار ورشکستگی شوند، این گونه ضرر و زیان ها بر عهده کیست؟

ج. در فرضی که شخص خود با اختیار اقدام به معامله ای کرده باشد، مجرد اطلاع رسانی غلط موجب ضمان اطلاع دهنده نیست.

ص: 193

آلودگی هوا

اشاره

ص: 194

عوارض زیان بار آلاینده های صنعتی بر هوای اطراف

امروزه آلاینده های فراوان صنعتی هوای پاک شهرهای ما را هدف قرار داده اند، و انواع بیماری های تنفسی و قلبی و عصبی را برای ما به ارمغان آورده اند.

آلودگی هوا در هر سال موجب مرگ سه میلیون نفر می شود و آسیب پذیری کودکان کم سن و سال و سالمندان از آلودگی هوا بیشتر است.

آثار درازمدت آلودگی هوا می تواند بیماری های مزمن تنفسی، سرطان ریه، بیماری قلبی و حتی آسیب به مغز، اعصاب، کلیه و کبد را شامل شود.

ص: 196

عقیمی ناشی از کاهش اسپرم در مردان از عوارض آلودگی هوا شمرده شده است.⁽¹⁾

نهی از ریختن و پخش مواد آلوده کننده

این در حالی است که پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) در چهارده قرن قبل، از ریختن سم و مواد آلوده کننده که می تواند برای انسان ها و گیاهان و حیوانات مشکلاتی را به وجود آورد، حتی در بلاد مشرکین منع نموده اند.

امیر مؤمنان (علیه السلام) می فرماید: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) أَنْ يُلْقَى السَّمُّ فِي بِلَادِ الْـمُشْرِكِينَ».⁽²⁾

و نیز از امام صادق (علیه السلام) نقل شده که در پاسخ سؤال از خوردن سیر فرمودند: رسول خدا به جهت بوی بدش نهی فرمود و سپس فرمودند هرکس سیر بخورد به مسجد وارد نشود.⁽³⁾

ص: 197

1- . خبرگزاری جمهوری اسلامی، 19/9/1384، گزارش از مریم مولوی.

2- . کلینی، الکافی، ج 5، ص 28.

3- . ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص 119؛ صدوق، الخصال، ج 2، ص 630؛ طوسی، تهذیب الاحکام، ج 3، ص 255.

وقتی رهبران اسلام از آلودگی هوا و بوی متعفن منع می فرمایند، نظرشان در مقابل آلاینده های صنعتی روشن و معلوم خواهد بود.

آلوده کردن هوا و آسیب به افراد

س 194. آیا آلوده کردن هوا و آسیب غیرمستقیم و مستقیم به سایر افراد حرمت شرعی دارد؟

ج. با عدم استناد ضرر به شخص خاص، حرمت متصور نیست.

استفاده از وسیله شخصی در صورت بروز آلودگی هوا و ضرر به افراد با امکان استفاده از وسایل عمومی

س 195. استفاده از وسیله نقلیه شخصی در صورت بروز آلودگی مفرط هوا و احتمال بروز ضرر یا بیماری جهت برخی از افراد جامعه در شرایط امکان استفاده از وسایل عمومی چه حکمی دارد؟

ج. این گونه ضررها که مستند به وسیله نقلیه شخص خاصی نیست مانع جواز استفاده نمی شود؛ هرچند ضرورت دارد برای جلوگیری از آثار سوء آلودگی هوا دولت وسایل نقلیه عمومی را زیاد کند و مردم هم در حد امکان از آنها استفاده نمایند.

ص: 198

بیماری یا مرگ حاصل از آلودگی واحدهای صنعتی

س 196. اگر شخصی به واسطه آلودگی های حاصل از فعالیت یک واحد صنعتی در درازمدت دچار بیماری مزمن و یا مرگ گردد، در صورت اثبات ارتباط غیرمستقیم بیماری با شرایط آلودگی، فعالیت واحد مربوطه به لحاظ شرعی چه حکمی دارد؟

ج. اگر ثابت شود که بر اثر فعالیت واحدی مردم منطقه به بیماری مبتلا شده اند، مسئولان کارخانه ضامن خسارات وارده هستند و باید از ادامه ضرر به نحو مقتضی جلوگیری شود، اما احتمال ابتلای یک یا چند نفر در منطقه به جهت آلودگی آن واحد صنعتی، به گونه ای که استناد ثابت نشود، موجب ضمان نیست.

کشیدن سیگار در محیط های عمومی و غیر عمومی و آلوده سازی محیط

س 197. کشیدن سیگار در محیط های عمومی و آلوده سازی محیط زیست چه حکمی دارد؟ لطفاً حکم آن را در محیط های غیر عمومی نیز بیان فرمایید.

ص: 199

ج. اگر کشیدن سیگار برای کسی ضرر معتدبه دارد، جایز نیست و همچنین اگر کشیدن در اماکن عام و مشترک برای مصرف کننده ضرر نداشته باشد، ولی موجب ضرر معتدبه برای دیگران باشد، جایز نیست.

عوارض و ضررهای ناشی از کشیدن سیگار و مواد دخانی

س 198. به علت اثبات ضررهای متعدد سیگار و مواد دخانی برای افراد معتاد و حتی افرادی که در معرض دود سیگار قرار می گیرند، که بعضی از آنها به پیوست تقدیم می گردد. و از طرفی براساس نتیجه تحقیقات انجام شده صددرصد معتادین به تریاک، هروئین، حشیش و غیره، از سیگار شروع کرده اند؛ به طوری که می توان به صراحت اعلام نمود، سیگار چراغ سبزی برای مصرف سایر مواد مخدر، محسوب می شود. از آنجاکه فتوای شرعی حضرت عالی در این زمینه می تواند، در جلوگیری و ترک اعتیاد به سیگار بسیار مؤثر باشد، استدعا دارد در مورد سؤالات زیر، فتوا و نظر شرعی خود را (حتی الامکان با راهنمایی و مشروح) اعلام فرمایید.

الف. شروع به کشیدن سیگار و سایر مواد دخانی شرعاً چه حکمی دارد؟ ادامه کشیدن سیگار و سایر مواد دخانی برای افراد معتاد به سیگار چه حکمی دارد؟

ص: 200

ج. اعتیاد به دخانیات مذموم است و اگر برای کسی ضرر قابل توجه فعلی داشته باشد، حرام است.

ب. با عنایت به اینکه، یکی از دلایل مهم گرایش جوانان به سیگار، حس کاذب خودبزرگ بینی است و با دیدن افراد مهمی در اقصای جامعه مثل: اساتید، پزشکان، نمایندگان مجلس، مقامات دولتی، هنرمندان و... که سیگار می کشند، گرایش به سیگار افزایش می یابد و این گونه جوانان سیگار کشیدن را برای خود کلاس می دانند. حکم شرعی در مورد به کارگیری افراد معتاد به سیگار، در مصادر مهم کشور مانند نمایندگان مجلس، مقامات و پست های دولتی، استاد دانشگاه و معلمی چیست؟ و در فیلم ها و نمایش های تلویزیونی چه حکمی دارد؟

ج. نشان دادن این گونه افراد در حال سیگار کشیدن و برای اصناف مذکوره در سؤال به جهت جنبه اخلاقی و حفظ متانت در شرایط کنونی به خصوص در محل کار قبح بیشتری دارد.

ج. حکم کشیدن سیگار در مجامع عمومی و جاهایی که ضرر سیگار به دیگران می رسد و موجب ضمان شرعی به دیگران می شود چه خواهد بود؟ و تکلیف افرادی که شاهد سیگار کشیدن افراد در مجامع عمومی هستند، از نظر نهی از منکر چیست؟

ص: 201

ج. استعمال آن اگر در اماکن عمومی و مشترک موجب ایدای دیگران باشد، جایز نیست و نهی از منکر با وجود شرایط بشود.

ابتلای به سرطان و مرگ زودرس به دلیل آلودگی هوا ناشی از ترکیبات بنزین تولید داخل

س 199. اگر فرد یا افرادی بدانند که استفاده (یا استفاده بیش از حد) از بعضی ترکیبات در بنزین تولید داخل باعث آلودگی هوا و ابتلای مردم به سرطان و مرگ زودرس خواهد شد، استفاده از این ترکیبات در صورتی که کشور در شرایط تحریم باشد، چه حکمی دارد؟ و چه کسی در این مورد مسئول است؟ فرد مجری یا مرجع صدور فرمان؟

ج. به طور کلی حکم مسئله معلوم است که چنانچه عمل مزبور موجب ضرر مورد اعتنای عقلایی در کوتاه مدت به مردم شود، جایز نیست و باید جلوی آن گرفته شود.

مرگ و میر حاصل از آلودگی هوای ناشی از انتشار تشعشعات رادون در عملیات های حفاری

س 200. عملیات های حفاری باعث آزاد شدن رادون، انتشار آن و در نتیجه آلودگی هوا می شود. به دلیل آمار بالای مرگ و میرهای ناشی

ص: 202

از رادون در 32 کشور جهان از جمله کشور آمریکا (21 هزار نفر

مرگ ومیر) که حتی از میزان مرگ ومیر ناشی از تصادفات رانندگی و آتش سوزی ها بالاتر است. طبق نظر سازمان بهداشت جهانی، ایران نیز جزو کشورهایی است که ملزم به رعایت دستورالعمل درج شده در این زمینه است. سؤال اینکه با توجه به الزام رعایت دستورالعمل های موجود در مواجهه با تشعشعات رادون در اثر عملیات های حفاری، آیا از نظر شرعی جایز نیست ارگان های مسئول در این گونه موارد دقت نظر بیشتری به خرج دهند؟

ج. چنانچه مفروض سؤال موجب ضرر معتدبه عقلایی برای جامعه است، لازم است به گونه ای عمل شود که موجب اضرار به عموم مردم نشود.

جلوگیری از نور و هوای ساختمان توسط ساختمان های اطراف آن

س201. اگر بسازبفروشی جلوی یک آپارتمان سه طبقه سی ونه متری، یک پنج طبقه صدوسی متری بسازد که جلوی نور تمامی پنجره ها را بیش از 90 درصد بگیرد، به نحوی که از کناره ها هم حتی نور نیاید و همه همسایگان ناراضی باشند (دیوار با پنجره ها تنها 2 متر فاصله دارد)، حکم آن چیست؟

ج. اگر موجب شده که عرفاً زیست در خانه مجاور و استفاده متعارف

ص: 203

از هوا متعذّر شود، اشکال دارد.

ص: 204

حق اولویت عشایر نسبت به چراگاه های چهارپایانشان

س 202. آیا حق اولویت عشایر در استفاده از چراگاه های خود (هر قبیله ای نسبت به چراگاه خودش) با کوچ کردن از آن و تصمیم به بازگشت دوباره به آنجا از بین می رود؟ با توجه به اینکه این کوچ کردن از قدیم بوده و در طول ده ها سال ادامه داشته است؟

ج. ثبوت حق اولویت شرعی برای آنان نسبت به چراگاه چهارپایانشان، بعد از کوچ کردن از آنجا، محل اشکال است و احتیاط در این مورد خوب است.

خرید و فروش چراگاه های عشایری

س 203. خرید و فروش چراگاه های عشایری در چه زمانی صحیح است و در چه زمانی صحیح نیست؟

ص: 207

ج. خرید و فروش چراگاه هایی که ملک کسی نیست و از انفال و اموال عمومی است، در هیچ حالی صحیح نیست.

فروش علف های چراگاه روستا و صرف آن در هزینه های عمومی روستا

س 204. روستایی از نظر چراگاه و زمین های زراعی در مضیقه است و هزینه های عمومی آن از راه فروش علف های چراگاه تأمین می شود. این وضعیت بعد از انقلاب اسلامی هم تاکنون استمرار داشته، ولی مسئولین آنان را از این کار منع کرده اند، با توجه به فقر مادی اهالی روستا و بایر بودن چراگاه ها، آیا شورای روستا حق دارد که اهالی را از فروش علف های چراگاه منع کرده و درآمد حاصل از فروش آن را برای تأمین هزینه های عمومی روستا اختصاص دهد؟

ج. علف های چراگاه های عمومی طبیعی که سابقه ملکیت خصوصی ندارد، ملک اختصاصی کسی نیست و فروش آن از سوی مردم و شورای روستا جایز نیست، و گرفتن پول و هزینه کردن آن در جهات شخصی و عمومی توجیه شرعی ندارد.

ص: 208

مالکیت عشایر دارای سابقه تردد بر چراگاه های دوره ای تابستانی و زمستانی

س 205. آیا برای عشایر جایز است که چراگاه های تابستانی و زمستانی را که از ده ها سال پیش به صورت دوره ای در آن تردد دارند، به مالکیت خود درآورند؟

ج. چراگاه های طبیعی که کسی نسبت به آنها سابقه ملکیت اختصاصی ندارد، از انقال است و صرف سابقه تردد عشایر، موجب مالکیت آنان نمی شود.

مالکیت جنگل های تحت تصرف افراد با سابقه طولانی از طریق ارث شرعی یا وقف

س 206. شغل ما دامداری است که چهارپایان خود را در یکی از جنگل ها می چرانیم و بیشتر از پنجاه سال است که به این کار مشغول هستیم، سندی نزد ما وجود دارد که دلالت می کند که ما از طریق ارث مالک شرعی این جنگل هستیم، سند مزبور هم یک سند قانونی است؛ به علاوه این جنگل ها وقف امیرالمومنین و سیدالشهدا و ابوالفضل العباس (علیهم السلام) است، و دامداران سالیانی است که در این جنگل

ص: 209

زندگی می کنند و خانه های مسکونی و زمین های زراعی و بستان دارند. اخیراً جنگلبانان تصمیم گرفته اند ما را از آن اخراج نموده و بر آن مسلط شوند. آیا آنان حق اخراج ما را از این جنگل دارند؟

ج. از آنجایی که شرعاً صحّت وقف متوقف بر سابقه ملکیت شرعی است، همان گونه که انتقال از طریق ارث هم متوقف بر مالکیت شرعی مورث است، لذا جنگل ها و چراگاه های طبیعی که تا به حال ملک کسی نبوده است و هیچ گونه سابقه احیا و آباد کردن در آنها وجود ندارد، ملک اختصاصی کسی محسوب نمی شود تا وقتی آن صحیح باشد یا از طریق ارث انتقال یابد. به هر حال هر مقدار از جنگل که به صورت مزرعه یا مسکن و مانند آن احیا شده و ملک شرعی گردیده، اگر وقف شده باشد، حق تصرف در آن با متولّی شرعی آن است و اگر وقف نباشد، حق تصرف در آن با مالک آن است، و اما آن مقدار از جنگل و مراتع که به صورت جنگل طبیعی یا مرتع طبیعی باقی مانده است، از انفال و اموال عمومی است.

ورود دامداران به مزرعه های خصوصی کنار چراگاه برای استفاده خود و حیواناتشان از آب مزرعه

س 207. دامدارانی که اجازه چراندن حیوانات خود را دارند، آیا جایز است که وارد مزرعه های خصوصی کنار چراگاه شده تا خود

ص: 210

و چهارپایان آنان از آب مزرعه، بدون رضایت مالک آن بنوشند؟

ج. مجرد داشتن اجازه چراندن حیوانات در چراگاه ها مجوز ورود در ملک غیر و استفاده از آب ملکی آنها نیست و این کار برای آنان بدون رضایت مالک آن جایز نمی باشد.

وقف جنگل ها و مراتع طبیعی

س 208. آیا جنگل ها و مراتع طبیعی که انسان دخالتی در ایجاد آنها ندارد و همان گونه که اصل چهل و پنجم قانون اساسی جمهوری اسلامی تصریح کرده که از انفال محسوب می شوند، قابل وقف هستند؟

ج. وقف مرتع و جنگلی که سابقه احیا و ملکیت ندارد، باطل است.

وقف در محیط زیست و اجزای آن

س 209. آیا وقف را در محیط زیست نیز می توان انجام داد (برای مثال ایجاد چشمه و آبشخور جهت حیوانات وحشی)؟

ج. چنانچه با احیا مالک چشمه شده باشد، مانعی ندارد.

س 210. آیا وقف را می توان با اجزای محیط زیست انجام داد (برای مثال کاشت درخت جهت استفاده از سایه یا میوه آن برای عموم)؟

ج. اشکال ندارد.

ص: 211

مراتع و جنگل های واقع در حریم املاک موقوفه

س 211. زمین های موقوفه ای وجود دارد که وقف حرم مقدس رضوی (علیه السلام) هستند و در حریم بعضی از این املاک مراع و جنگل نیز وجود دارد، ولی بعضی از نهادهای مسئول با استناد به مقررات قانونی مربوط به مراتع و جنگل ها، حکم انفال را بر این جنگل ها و مراتع جاری کرده اند. آیا مراتع و جنگل های واقع در حریم املاک موقوفه مانند سایر زمین های واقع در حریم آنها دارای احکام وقف هستند و واجب است در مورد آنها عمل به وقفیت شود؟

ج. مراتع و جنگل های واقع در جوار اراضی موقوفه در صورتی که جزء حریم آنها شمرده شوند، در حکم موقوفه و تابع آن هستند و حکم انفال و املاک عمومی در مورد آنها جاری نمی شود و مرجع تشخیص حریم و مقدار آن هم عرف محل و نظر افرادی است که در این امر متخصص هستند.

جایگزینی اعمال و مناسک مذهبی با فعالیت های زیست محیطی

س 212. آیا شرعاً امکان جایگزین کردن برخی اعمال و مناسک مذهبی مانند قربانی کردن با فعالیت های محیط زیستی مانند کاشت درخت وجود دارد؟

ص: 212

ج. احکام شرع مقدس بر مبنای مصالح و مفاسد کلی جامعه بشریت بنا نهاده شده است و جایگزینی به صورت مذکور در سؤال صحیح نیست.

کاشت و آبیاری درختان

س 213. آیا آب دادن یک درخت بیابانی و یا حتی آبیاری درختی که وابسته به انسان است، از صدقه جاریه محسوب می گردد؟

ج. بلی کاشت و آبیاری درخت صدقه جاریه محسوب می شود. از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمودند: «مَنْ سَقَى طَلْحَةً أَوْ سِدْرَةً فَكَأَنَّمَا سَقَى مُؤْمِنًا مِنْ ظَمًا» (1).

اگر کسی درخت موز یا سدر را آب دهد، مانند کسی است که مؤمنی را سیراب کرده باشد.

کاشت درختان غیر مثمر

س 214. آیا کاشت درختان غیر مثمر در جهت احیای زیستگاه های طبیعی یا رفع آلودگی شهرهای بزرگ نیز صدقه جاریه محسوب می شود؟

ص: 213

1- . حر عاملی، وسائل الشیعه، ج 17، ص 42.

ج. بلی، کاشت این گونه درختان نیز صدقه جاریه محسوب می گردد و مشمول حدیث شریف نبوی است که فرمودند: «إِنَّ قَامَتِ السَّاعَةُ وَفِي يَدِ أَحَدِكُمْ فَسِيلَةٌ فَإِنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا تَقُومَ السَّاعَةُ حَتَّى يَغْرِسَهَا فَلْيَغْرِسْهَا»؛⁽¹⁾ اگر برپایی قیامت نزدیک است و در این فرصت کوتاه می توانی فقط یک نهال بنشانی، پس آن را انجام بده.

بهره برداری شهرداری از شن و ماسه کف رودخانه ها

س 215. شهرداری اقدام به بهره برداری اختصاصی از ماسه ها و شن های کف رودخانه ها برای آبادانی و احداث شهر می نماید، اگر شخصی غیر از شهرداری مدعی مالکیت آن باشد، آیا دعوای او مسموع است یا خیر؟

ج. بهره برداری از شن و ماسه برای شهرداری ها و بخش خصوصی جایز است و ادعاهای مالکیت خصوصی کف و بستر رودهای بزرگ و عمومی از سوی اشخاص پذیرفته نیست.

ص: 214

1- . محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج 13، ص 460.

1. قرآن كريم.

2. اسد الغابه فى معرفه الصحابه، ابن اثير جزرى، على بن محمد (م. 630ق)، تهران، انتشارات اسماعيليان.

3. بحار الانوار، مجلس -ى، محمداقر (م. 1111ق)، بيروت، دار احياء التراث العربى، 1403ق.

4. تحف العقول عن آل الرسول (صلى الله عليه وآله)، ابن شعبه حرانى، حسن بن على (م. قرن 4)، قم، نشر اسلامى، 1404ق.

5. تهذيب الاحكام، طوسى، محمد بن حسن (م. 460ق)، تهران، دار الكتب الاسلاميه، 1364ش.

6. التوحيد، جعفى، مفضل بن عمر (م. 160ق)، تحقيق كاظم مظفر، بيروت، مؤسسه الوفاء، 1404ق.

ص: 217

7. توضیح المسائل، آیت الله العظمی صافی گلپایگانیمدظله العالی، لطف الله، قم، دفتر تنظیم و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانیمدظله العالی، 1394 ش.

8. الجامع الصغیر فی احادیث البشیر النذیر، سیوطی، جلال الدین (م. 911ق)، بیروت، دار الفکر، 1401ق.

9. جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، نجفی، محمدحسن (م. 1266ق)، بیروت، دار احیاء التراث العربی، 1404ق.

10. الخصال، صدوق، محمد بن علی (م. 381ق)، قم، نشر اسلامی، 1403ق.

11. دعائم الاسلام، مغربی، قاضی نعمان بن محمد تمیمی (م. 363ق)، القاهرة، دار المعارف، 1383ق.

12. سنن ابی داوود، ابوداوود سجستانی، سلیمان بن اشعث (م. 275ق)، بیروت، دار الفکر، 1410ق.

13. سنن النسائی، نسائی، احمد بن شعیب (م. 303ق)، بیروت، دار الفکر، 1348ق.

ص: 218

14. سير اعلام النبلاء، ذهبى، محمد بن احمد (م. 748ق)، بيروت، مؤسسه الرساله، 1413ق.
15. شرف المصطفى، خرگوشى، عبدالملك بن محمد (م. 407ق).
16. الطبقات الكبرى، ابن سعد، محمد بن سعد (م. 230ق)، بيروت، دار صادر.
17. علل الشرائع، صدوق، محمد بن على (م. 381ق)، النجف الاشرف، المكتبه الحيدريه، 1385ق.
18. العهود المحمديه، شعرانى، عبدالوهاب (م. 973ق)، مصر، شركه مكتبه ومطبعه البابى الحلبي واولاده، 1393ق.
19. فيض القدير شرح الجامع الصغير من احاديث البشير النذير، مناوى، محمد بن على (م. 1031ق)، بيروت، دار الكتب العلميه، 1415ق.
20. قواعد الاحكام فى معرفه الحلال والحرام، علامه حلى، حسن بن يوسف (م. 726ق)، قم، نشر اسلامى، 1419ق.
21. الكافى، كلينى، محمد بن يعقوب (م. 329ق)، تهران، دار

22. كنز العمال في سنن الاقوال والافعال، متقى هندی، علی (م. 975ق)، بیروت، مؤسسه الرساله، 1409ق.
23. مجمع الزوائد ومنبع الفوائد، هيثمی، علی بن ابی بكر (م. 807ق)، بیروت، دار الكتب العلمیه، 1408ق.
24. المحاسن، برقی، احمد بن محمد (م. 274ق)، تهران، دار الكتب الاسلامیه، 1370ش.
25. مستدرک الوسائل، محدث نوری، میرزا احسین (م. 1320ق)، بیروت، مؤسسه آل البيت (عليهم السلام) لاهياء التراث، 1408ق.
26. المستدرک علی الصحیحین، حاکم نیشابوری، محمد بن عبدالله (م. 405ق)، بیروت، دار المعرفه.
27. مسند احمد، احمد بن حنبل (م. 241ق)، بیروت، دار صادر.
28. المعجم الاوسط، طبرانی، سلیمان بن احمد (م. 360ق)، دار الحرمین، 1415ق.
29. من لا یحضره الفقیه، صدوق، محمد بن علی (م. 381ق)،

قم، نشر اسلامى، 1404ق.

30. نهج البلاغه، الامام على بن ابى طالب (عليه السلام)، الشريف الرضى، تحقيق صبحى صالح، دار الهجره، 1414ق.

31. هدايه العباد، آيت الله العظمى صافى گلپايگانيمدظله العالى، لطف الله، قم، دار القرآن الكريم، 1420ق.

32. وسائل الشيعه، حر عاملى، محمد بن حسن (م. 1104ق)، قم، مؤسسه آل البيت (عليهم السلام) لاحياء التراث، 1414ق.

ص: 221

برخی از آثار حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی مدظله العالی

ص: 223

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

